

EUROPEAN REFORMS BULLETIN 2016 No 4

Indexed & Shared by:

European Reforms Bulletin 2016

scientific peer-reviewed journal

No. 4

Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité).

Tel.: +352661261668

e-mail: bulletin@email.lu

http://cers.eu.pn/bulletin.html

Editorial board: Yeskov S. (D.Sc., Assoc. Prof., Luxembourg, editor-in-chief), Zaiets O. (PhD, Assoc. Prof., Luxembourg, deputy editor), Dymarskii Ia. (D.Sc., Prof., Russian Federation), Kaluzhniy R. (D.Sc., Prof., Ukraine), Karchevskiy N. (D.Sc., Prof., Ukraine), Korystin O. (D.Sc., Prof., Ukraine), Kretova A. (PhD, Russian Federation), Nedodaieva N. (D.Sc., Prof., Israel), Rozovskiy B. (D.Sc., Prof., Ukraine), Zablodska I. (D.Sc., Prof., Ukraine).

European Reforms Bulletin is an international, multilingual (English, Ukrainian, Russian), scholarly, peer-reviewed journal, which aims to publish the highest quality research material, both practical and theoretical, and appeal to a wide audience. It is an official bulletin of the Centre for European Reforms Studies and is published 4 times a year (quarterly). It includes articles related to legal and economic issues of reforms in European Union and Europe-oriented countries, including efficiency and experience of these reforms, comparative studies on all disciplines of law, cross-disciplinary legal and economic studies, and also educational issues. It welcomes manuscripts from all over the world, in particular from countries which made European choice recently. It accepts articles from professional academics, researchers, experts, practitioners and PhD students.

Responsibility for the accuracy of bibliographic citations, quotations, data, facts, private names, enterprises, organizations, institutions and government bodies titles, geographical locations etc. lies entirely with authors. All the articles are published in author's edition. Authors must accept full responsibility for the factual accuracy of the data presented and should obtain any authorization necessary for publication. The editorial board and the Centre for European Reforms Studies do not always share the views and thoughts expressed in the articles.

The editorial board reserves the right to refuse any material for publication and advises that authors should retain copies of submitted manuscripts and correspondence as material cannot be returned. Final decision about acceptance or rejection rests with the editor-in-chief and editorial board. By submitting an article for publication author declares that the submitted work is original and not being considered elsewhere for publication and has not been published before.

Recommended for publication by the Centre for European Reforms Studies (protocol of the general meeting No. 7 12.12.2016)

© European Reforms Bulletin, 2016

© Authors of articles, 2016

Table of contents

Domnicak R.V. Communicative constituents of confidential collaboration of citizens with the Police	2
Gelemy M.O. Prevention youth extremism: Ukrainian realities and international experience	5
Kharkevych A.A. Organized Crime - a Challenge to the World Community	11
Khimchenko S.V. Concept civil liability of notaries	17
Ovcharenko I.M. Tactical Features of Cross-Examination in a Trial activity in Ukraine	25
Senov V.N. Some aspects of operational combination in the USA	29
Kamyishanskiy A.Y., Gorbanov I.N. The Prospects of Applying the Techniques of Neuro-Linguistic Programming During Interrogation in the Investigation of Criminal Offences	36
Tsilmak O.M. Tactical peculiarities of the scenario planning method appliance during the process of prevention and cessation of the premeditated murder	44
Voropay E.A. Some aspects of crime-legal analysis robberies	54
Yatsun N.M. Combating abuse of police officer's power or authority, current realities and international experience	59

Communicative Constituents of Confidential Collaboration of Citizens with the Police

Ruslan V. Domnicak

Graduate student of Department of operatively-search activity, colonel of Police
Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: d_vladoff@ukr.net

Abstract: The article is devoted the questions of communicative constituents of confidential collaboration of citizens with the organs of Police. The theoretical questions of psychology of confidence relations are examined. The analysis of reasons of confidential collaboration is conducted. Author on the basis of analysis of existent points of view, world and domestic practice of confidential collaboration of citizens with operative subdivisions of law enforcement authorities expresses own vision of problem and offers to it high-quality new approaches.

Keywords: voluntarily of confidential collaboration; confidential collaboration; communication; communicative constituents of confidential collaboration; operative-search activity; Police.

Теорія і практика правоохоронної діяльності свідчать, що на сьогодні важко уявити собі ефективну боротьбу зі злочинністю без використання специфічних методів, засобів, без залучення громадян до конфіденційного співробітництва. В Україні, відповідно до Кримінального процесуального кодексу, цей інститут отримав й процесуальну регламентацію. Саме завдяки конфіденційному співробітництву стає можливим отримання корисної інформації про «супротивника», досягнення цілей виявлення, запобігання та припинення злочинів. Питання конфіденційного співробітництва громадян з правоохоронними органами досліджувалися в роботах багатьох фахівців. Значний внесок у дослідження інституту конфіденційного співробітництва зробили С.В. Албул, М.Л. Грібов, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, М.Б. Саакян, І.В. Сервецький, В.Є. Тарасенко, Ю.Є. Черкасов, В.В. Шендрик та інші. Однак, слід зазначити, що умови сьогодення, стрімкі зміни у якісних показниках сучасної злочинності, перетворення, що стосуються соціальної психології дозволяють стверджувати про необхідність подальших ґрунтовних розробок питань конфіденційного співробітництва, зокрема стосовно визначення його комунікативних складових.

Положення теорії оперативно-розшукової діяльності і суміжних галузей правничих наук переконливо свідчать, що конфіденційне співробітництво громадян з оперативними підрозділами Національної поліції як складова оперативно-розшукової діяльності є необхідною, правовою та суспільно корисною функцією захисту громадян, суспільства і держави від кримінальних посягань, що має свої морально-етичні засади та принципи. З позиції теорії оперативно-розшукової діяльності її сутність визначається як специфічний правовий інститут, що ґрунтується на чинному законодавстві та має своє нормативно-правове регулювання, а з погляду на оперативно-розшукову діяльність як на діяльність відповідних оперативних підрозділів – її головна складова, що полягає в реалізації основних функцій зазначених підрозділів особливими шляхами та способами, а саме за допомогою встановлення конфіденційного співробітництва з громадянами та їх використання в протидії злочинності. Конфіденційне співробітництво застосовується з метою виявлення, запобігання та припинення злочинів, переслідує виключно мету боротьби зі злочинністю. Воно спрямовано на одержання відомостей про протиправні дії осіб, які готують, учиняють або вчинили злочини, а також на виявлення причин і умов, що їм сприяють.

Правова основа конфіденційного співробітництва як і правова основа оперативно-розшукової діяльності в цілому, побудована на законодавчому рівні та на рівні підзаконних нормативних актів. На законодавчому рівні норми, що регламентують конфіденційне співробітництво, містяться, насамперед, у Конституції України, Законах України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України. Так, важливе значення для інституту конфіденційного співробітництва мають положення статей 32 і 34 Конституції України. Згідно з духом та змістом цих норм кожен громадянин, який залучається до конфіденційного співробітництва, на добровільних засадах реалізує свої конституційні права на збір, накопичення, використання й розповсюдження інформації усно, письмово або в інший спосіб. Одночасно ст. 43 Конституції

Україні закріплює право заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Так, стаття 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» надає права оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності: мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників (п. 12); встановлювати з особами конфіденційне співробітництво на засадах добровільності (п. 13); здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з останнім, зі збереженням у таємниці достовірних даних щодо їх особистості (п. 8); створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів (п. 16) [2, с. 117]. У свою чергу, Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» передбачено, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю правоохоронні органи *мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і позаштатних негласних працівників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання* [2, сс. 118]. Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Як справедливо вказують науковці, останніми роками розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності характеризується широким проникненням в неї суміжних галузей знань, серед яких важливе місце займає психологічна наука, що й не дивно, оскільки психологічні рекомендації необхідні для вирішення різних задач, що виникають у практиці оперативної роботи [1, с. 28]. Без таких рекомендацій важко обійтись при вивченні комунікативних складових встановлення конфіденційного співробітництва, оцінки придатності особи до конфіденційної діяльності, визначення оптимального напрямку використання при встановленні психологічного контакту з різними категоріями осіб та здійснення ефективного психологічного впливу на них при проведенні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Комунікація є істотним чинником складного процесу соціальної детермінації поведінки людини. Воно є однією з найважливіших умов формування свідомості і самосвідомості особистості, стимулятором її розвитку включаючись у мотиваційно-спонукальний процес [3, с. 217]. Міжособистісна комунікація – це одна з важливих форм взаємодії людей на основі їх взаємного відображення у свідомості один одного [4, с. 32]. У ході спілкування з об'єктами оперативно-розшукової діяльності вирішуються завдання, які пов'язані з виявленням, попередженням злочинів, розшуком злочинців, які переховуються, і встановленням і розшуком осіб, які зникли безвісті тощо. Також до їх складу входять й підбір, вивчення і залучення кандидатів до конфіденційного співробітництва. Одним з основних принципів, на яких будується інститут конфіденційного співробітництва є принцип добровільності. Принцип добровільності визначено в п. 13 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де чітко зазначено, що встановлювати конфіденційне співробітництво з особами можна на засадах добровільності [2, с. 23]. Добровільність – це те, що здійснюється, діє, відбувається з власного бажання, доброї волі, без примусу та насилля [2, с. 24]. У цьому сенсі дуже важливими є міжособистісні стосунки, що складаються між громадянином і працівником оперативного підрозділу, а головне – комунікативні складові, завдяки яким кандидат до співробітництва встановлює контакти, даючи згоду на співробітництво чи відмовляючись від нього. Проте, прийняття кандидатом того чи іншого рішення не завжди зумовлене тільки одним певним мотивом, оскільки вчинок, зокрема згода на конфіденційне співробітництво, може залежати від потреб чи переконань, що в конкретній ситуації залучення не відповідають або навіть суперечать одне одному. Так, переконання в неетичності конфіденційного співробітництва, що сформувався в кандидата під впливом певного соціального оточення, може вступати в протиборство із суб'єктивно усвідомлюваною потребою в самозбереженні, коли йому притаманний страх перед правоохоронними органами взагалі, навіть при законслухняному поведженні він не може відмовитися від пропозиції про конфіденційне співробітництво. І навпаки, суперечності в мотиваційній сфері можуть виникати між усвідомленням необхідності особистої участі в боротьбі зі злочинністю та побоюванням помсти з боку злочинців. Залежно від своїх особистісних характеристик кандидат віддає перевагу тому чи іншому спонукальному моменту, що виявляється в згоді чи відмові конфіденційно співпрацювати з оперативним підрозділом. Водночас згода чи відмова можуть зумовлюватися найрізноманітнішими мотивами – і домінуючими, і другорядними, з огляду на їх діапазон. Визначення домінуючих мотивів

у разі прийняття кандидатом позитивного рішення є важливою обставиною, оскільки, по-перше, дозволяє встановити ступінь його надійності, по-друге, налагодити з ним довірливі міжособистісні стосунки, по-третє, ефективно впливати на його мотиваційну сферу або зовсім відмовитися від його залучення.

Комунікативні компоненти залежать від певних умов. Серед них науковці виділяють: інтеріоризацію; життєвий досвід; життєві потреби; проблемні ситуації; особисті інтереси; власні можливості тощо [1, с. 30]. На наш погляд, за умов стрімких змін у світогляді у громадян, доводиться констатувати, що на сьогодні основним мотивом за яким особи погоджуються на встановлення та підтримання конфіденційних стосунків з оперативними підрозділами правоохоронних органів, є особиста користь у широкому тлумаченні цього поняття. В контексті аналізу комунікативних складових конфіденційного співробітництва слід відмітити, що метою такого виступають, наприклад: отримання матеріальних благ; доступ до певних видів діяльності, в результаті якої можливо отримати матеріальні блага; заняття певної посади замість іншої особи; усунення конкурентів у бізнесі; уникнення небажаних наслідків; допомога з боку працівників оперативних підрозділів у вирішенні соціально-побутових проблем; помста особам з числа кримінального оточення тощо [1, с. 29]. Врахування цих аспектів, за нашим переконанням, сприятиме вдосконаленню та оптимізації інституту конфіденційного співробітництва громадян з органами Національної поліції з метою протидії злочинності.

Як висновки, слід зазначити, що подальші наукові розробки питань конфіденційного співробітництва громадян з органами Національної поліції, при належному підході безсумнівно приведуть до реальних позитивних результатів у забезпеченні ефективної протидії злочинності, виконання завдань, що постають перед органами Національної поліції в сучасних умовах.

References:

1. Albul, S.V. (2012) *Dominuyuchi motyvy konfidentsiynoho spivrobitnytstva v umovakh suchasnykh zmin u sotsial'niy stratyfikatsiyi* [Dominant reasons of confidential collaboration are in the conditions of modern changes in social stratification]. *Pivdenoukrainskyi pravnychy chasopys* [South ukrainian law journal], 2012, № 1, pp. 28-30. (In Ukrainian).
2. Albul, S.V. (2012) *Osnovy operatyvno-rozshukovoyi diyal'nosti* [Bases of operativno-rozshukovoy activity]. Odessa: Odessa State University of Internal Affairs. 270 p. (In Ukrainian).
3. Bandurka, O.M. and Shendryk, V.V. (2013) *Operatyvno-rozshukova komparatyvistyka* [Operatively-search comparison]. Kharkiv: Gold Mile. 352 p. (In Ukrainian).
4. Nykyforchuk, D.I. and Savchenko, A.V. (2004) *Mizhnarodnyi dosvid vykorystannia ahentury pravookhoronnymy orhanamy derzhav Yevropy ta SShA* [International experience of the use of secret service law enforcement authorities of the states of Europe and USA]. Kyiv: National Academy of Internal Affairs. 60 p. (In Ukrainian).

Коммуникативная составляющая добровольного конфиденциального сотрудничества граждан с органами полиции

Домницак Руслан Владимирович, e-mail: d_vladoff@ukr.net,
Главное управление национальной полиции в Львовской области, Украина

Аннотация: Статья посвящена вопросам коммуникативной составляющей конфиденциального сотрудничества граждан с органами полиции. Рассматриваются теоретические вопросы психологии доверительных отношений. Проводится анализ причин конфиденциального сотрудничества. Автор на основе анализа существующих точек зрения, мировой и отечественной практике конфиденциального сотрудничества граждан с оперативными подразделениями правоохранительных органов выражает собственное видение проблемы и предлагает ему высококачественные новые подходы.

Ключевые слова: добровольное конфиденциальное сотрудничество; конфиденциальное сотрудничество; связь; коммуникативные составляющие конфиденциального сотрудничества; оперативно-розыскная деятельность; полиция.

Prevention Youth Extremism: Ukrainian Realities and International Experience

Mikola O. Gelemej

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: gelemei_mykola@hotmail.com

Abstract: The article describes the experience of foreign countries to counter the emergence of youth extremism and committing their crimes. A comparative analysis of this negative phenomenon on the example of the UK, Germany, France and Ukraine. Author deals that the main common causes of youth extremism in the country are: the socio-economic conditions and dissatisfaction face their position in society; the impact of unfair media and similar Internet technologies on the face by anti-state propaganda; age features people who are on the path of extremist activity; the problem of finding the identity of the person extremist; the virtual absence of a legal framework to combat extremism in the country. Note, that unlike Ukraine in developed countries such as Germany, Britain, France dominates the distinctly Islamic extremism. Developing and understanding the international experience of combating youth extremism in Europe to determine the priority principles of preventive law enforcement and other state institutions towards combating antisocial phenomenon of our time.

Key words: globalization, extremism, violence, national security, human rights and freedoms Islamic.

Ukrainian society and our state has been in the fourth year of passionate period. On the one hand, it caused internal situation. This is a trend that had been laid down by the bloody events on the Maidan, Russian occupation of Crimea, attempts to draw "N Spring" in Ukrainian regions and, certainly - stirring up conflict Donbass, which quickly became all signs War. On the other hand, the country is part of the world, but he Today the world is going through difficult times after relatively peaceful period of the last decade XX article-the first decade of the XXI century. This Arabic spring, and the formation of non-system structures as IDIL and refugee movements that changed the social and the political situation in the Old World, and popularization emotional populism and failure to supranational institutions provide proclaimed them the same rights and freedoms man.

Therefore, a further increase in extremism Ukraine and the world will largely depend on whether the proposed changes will meet social aspirations. However, given the significant dissatisfaction Ukrainian citizens changes and the inability of the majority population to understand the perspectives of "improving" the next two years is likely that not only will increase passive discontent with the situation, but active discontent - from peaceful protests to Internal justify the use of violence.

Analyzing the problem of youth extremism and its manifestations in the Ukraine shameful, to say that its roots date back to historical Soviet past. Although such crimes in the USSR were mostly isolated, but their consequences were really significant and dangerous content. More widespread extremism has become in the last decade of post-Soviet system, put it in a certain neglect of young people to the current society of rules and norms of behavior or denial [1, p. 26.

Modern youth extremism with special, because it is caused by imbalances in Ukrainian society, and as a result - the emergence of new issues of social, political, economic, administrative and other measures. The combination of certain groups of determinants (socio-economic, socio-cultural, informational, legal) results in activation and escalation of extremist views in society.

In various countries and at various times has been given many different legal and scientific definition of "extremism". Common definitions for today does not exist. Dr. Peter T. Coleman (English Peter T. Coleman) and Dr. Andrea Bartoli (Engl Andrea Bartoli) in his work «Addressing Extremism» gave an overview of the proposed definitions of the term.

Extremism is a complex phenomenon, although its complexity is often hard to see. Most simply, it can be defined as activities (beliefs, attitudes, feelings, actions, strategies) of a person or group far removed from the ordinary. In conflict settings it manifests as a severe form of conflict engagement. However, the labeling of activities, people, and groups as "extremist," and the defining of what is "ordinary" in any setting is always a subjective and political matter. Thus, we suggest that any discussion of extremism be mindful of the following:

- Typically, the same extremist act will be *viewed* by some as just and moral (such as pro-social "freedom fighting"), and by others as unjust and immoral (antisocial "terrorism") depending on the observer's values, politics, moral scope, and the nature of their relationship with the actor.

- In addition, one's sense of the moral or immoral nature of a given act of extremism (such as Nelson Mandela's use of guerilla war tactics against the South African Government) may change as conditions (leadership, world opinion, crises, historical accounts, etc.) change. Thus, the *current and historical context* of extremist acts shapes our view of them.

- Power differences also matter when defining extremism. When in conflict, the activities of members of low power groups tend to be viewed as more extreme than similar activities committed by members of groups advocating the status quo. In addition, extreme acts are more likely to be employed by marginalized people and groups who view more acceptable forms of conflict engagement as blocked for them or biased. However, dominant groups also commonly employ extreme activities (such as governmental sanctioning of violent paramilitary groups or the attack in Waco, Texas, by the FBI in the U.S.).

- Extremist acts often employ violent means, although extremist groups will differ in their preference for violent vs. non-violent tactics, in the level of violence they employ, and in the preferred targets of their violence (from infrastructure to military personnel to civilians to children). Again, low power groups are more likely to employ direct, episodic forms of violence (such as suicide bombings), whereas dominant groups tend to be associated with more structural or institutionalized forms (like the covert use of torture or the informal sanctioning of police brutality).

- Although extremist individuals and groups (such as Hamas and Islamic Jihad) are often viewed as cohesive and consistently evil, it is important to recognize that they may be conflicted or ambivalent psychologically as individuals, and/or contain a great deal of difference and conflict within their groups. For instance, individual members of Hamas may differ considerably in their willingness to negotiate their differences with the Palestinian Authority and, ultimately, with certain factions in Israel.

- Ultimately, the core problem that extremism presents in situations of protracted conflict is less the severity of the activities (although violence, trauma, and escalation are obvious concerns) but more so the *closed, fixed, and intolerant* nature of extremist attitudes, and their subsequent imperviousness to change[2].

Determining the psychological determinants of extremism as one of the most dangerous phenomena of social life that destabilize the political system and threatening the life of citizens, L. Baev said that extremism is an extreme form of intolerance, combined with aggression and violence as a method of uncompromising expression to another. The author believes that the extremist cause, intolerant, aggressive attitude is a psychological barrier "a - a stranger" fear dissimilar to themselves [3]. So extremist movement as a type of deviation is a complex socio-psychological phenomenon that has trend to self-development. His appearance is due to a number of socio-economic, socio-political, socio-cultural and personal and psychological factors closely interact.

Extremist actions are characterized above all young people. According to V. Holovenko "Youth always was, is and will be the one specific social group, which is inherent in search of his" I "and its place in society, intransigence, intolerance, straightforwardness, perfectionism, open feeling and lust for life. It pushes and Ukrainian young people to seek a better life through their social structures." The most important in terms of studying trends youth extremism favor the concept of "youth culture." According to S. Levikovoyi for any youth subculture characterized by opposition to society, because at this stage of their development, young people can't get from society is desirable results [4, p. 16].

The main sources of youth extremism are a socio-political factors: the crisis of social, political and economic systems; sociocultural deficit and criminalization of popular culture; lack of alternative forms of entertainment; school and family crisis education. This suggests that the main range of youth issues - in relationship conflicts, first in the family and in relationships with peers. Important role also serves as personal factors such as where formation of values, negative communication environment, the prevalence of hedonistic orientation of socially useful effects of inadequate perception of teachers, lack of life plans.

German authorities have launched several programs to help prevent homegrown radicalization. The programs and are jointly founded by German non-governmental organizations (NGOs) and have helped to launch community-based initiatives. In 2012, the Federal Office for Migration and Refugees set up a counseling center on radicalization (Beratungsstelle Radikalisierung) open to anyone concerned about the radicalization of a relative or friend [5].

A government-funded group called Hayat, which means "life" in Turkish and Arabic, has run a counseling hotline for families and acquaintances of potentially radicalized individuals since 2011. The counseling services connect individuals to the necessary authorities, whether it be imams, school teachers,

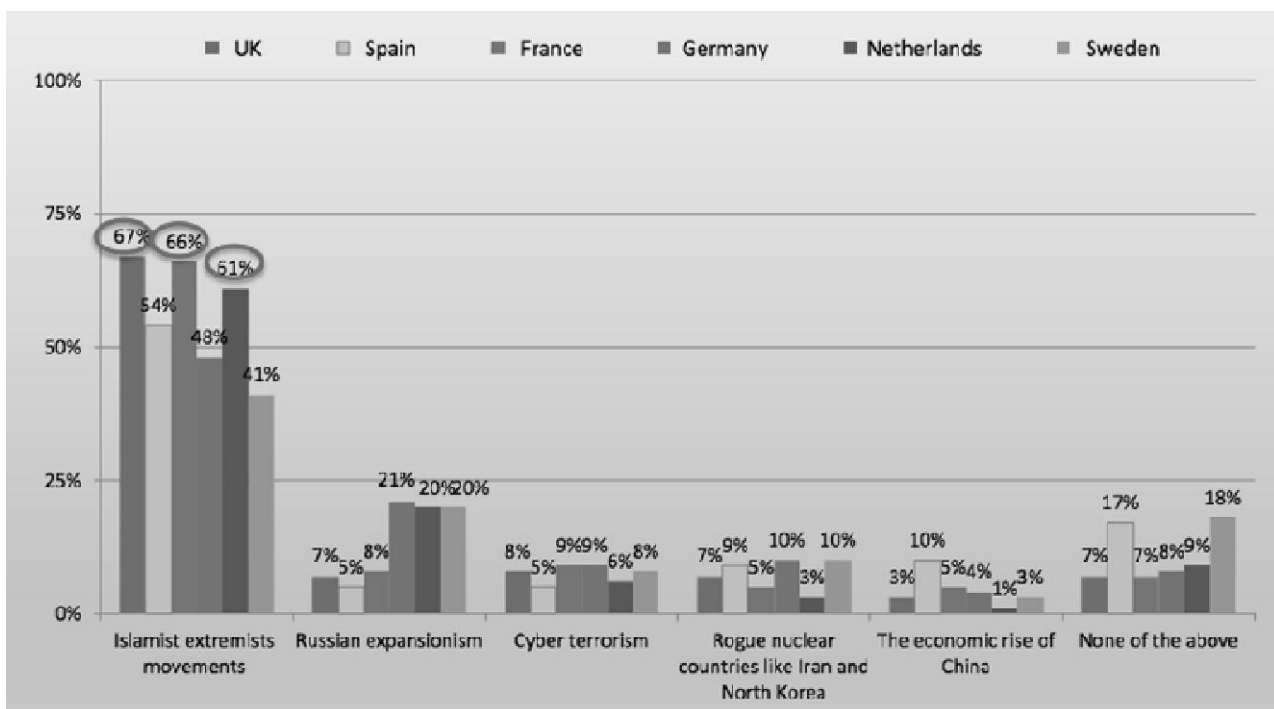
police, or other authorities. The NGO has helped “dozens” of young Muslims keep a distance from the radical Islamist scene. In 12 cases, “those concerned were successfully discouraged from participating—or having any further involvement—in the Syrian conflict,” according to an August 2014 BBC News report. There are currently plans to launch similar programs in Australia and Canada. [6]

A government funded-NGO, EXIT, was founded in 2000 to facilitate the de-radicalization process of right-wing extremists who wish to begin a new life. Since its inception, the program has helped approximately 500 individuals escape from right-wing ideology, with a 3 percent rate of recidivism.

A majority of Germans—61 percent—believe that refugees will increase the likelihood of terrorism in Germany, according to a Pew Poll released in July 2016. That month, insurance group R+V released the findings of a survey conducted between April and May 2016. The survey found that German citizens were most worried about a terrorist attack, as compared to other issues such as unemployment and inflation. According to R + V, following 25 years of the firm’s annual polling, 2016 is the first year that Germans have chosen terrorism as their top concern. [7]

A December 2015 poll found that a majority of the German public—58 percent—supported military deployment against ISIS, while 37 percent opposed. A larger majority—63 percent—feared that the chance of a terror attack on German soil would rise due to German military involvement against ISIS. On December 4, 2015, Germany voted to send troops and reconnaissance planes to the region to aid in the fight against ISIS. [8]

The Counter Extremism Project’s (CEP) polling in 2014 found that Germany, relative to the U.S. and other European countries, sees Islamist-based extremism as one of its greatest threats. Indeed, 48 percent of Germans see Islamist extremist movements as the greatest threat to Germany’s national security, as depicted below:

Consistent with the U.S. and other European (with Sweden as the outlier), Germany sees the Taliban as the greatest threat, followed by the Muslim Brotherhood.

	USA	UK	Spain	France	Germany	Netherlands	Sweden
1	Taliban 73%	Taliban 75%	Taliban 66%	Taliban 74%	Taliban 78%	Taliban 66%	Taliban 44%
2	Muslim Brotherhood 53%	Muslim Brotherhood 58%	Muslim Brotherhood 50%	Muslim Brotherhood 68%	Muslim Brotherhood 62%	Muslim Brotherhood 53%	Shi-ite extremism 39%
3	Palestinians 47%	Shi-ite extremism 53%	Shi-ite extremism 48%	Islamic Revolutionary Guard 66%	Hezbollah 58%	Shi-ite extremism 46%	Muslim Brotherhood 37%
4	Hezbollah 46%	Hezbollah 47%	Islamic Revolutionary Guard 45%	Hezbollah 65%	Shi-ite extremism 56%	Hezbollah 45%	Sunni extremism 35%
5	Shi-ite extremism 46%	Sunni extremism 46%	Sunni extremism 44%	Boko Haram 64%	Hamas 54%	Islamic Revolutionary Guard 45%	Islamic Revolutionary Guard 31%
6	Islamic Revolutionary Guard 43%	Islamic Revolutionary Guard 46%	Hamas 44%	Shi-ite extremism 60%	Islamic Revolutionary Guard 52%	Hamas 43%	Hezbollah 30%
7	Sunni extremism 42%	Boko Haram 42%	Hezbollah 39%	Sunni extremism 58%	Sunni extremism 49%	Sunni extremism 42%	Hamas 28%
8	Hamas 38%	Hamas 41%	Boko Haram 34%	Hamas 55%	Palestinians 41%	Boko Haram 40%	Boko Haram 24%

Almost 80 percent of respondents believe that Islamic extremism will present a threat to Germany’s national security over the next ten years.

According to CEP surveys and polling data, more than 40 percent of respondents in Germany believed the government is not spending enough to combat extremism.

When responding to the question of which policies they considered to be most effective in dealing with countries that permit extremism, German respondents answered as follows:

- Imposing tough economic sanctions against that country, 9 percent;
- Engaging in aggressive diplomacy with the country to resolve the issue, 6 percent;
- Taking military action in the country to root out the Islamic extremists, 20 percent;
- Providing direct economic aid to the government to stabilize their economies, 7 percent;
- Supporting opposition or moderate forces with money and other tools, 7 percent;
- Ignore them, 32 percent;
- Supporting opposition or moderate forces with arms, 13 percent [9].

As France overhauls its counter-terrorism infrastructure at home, French citizens have continued to conduct jihadist attacks abroad. According to French government estimates, nearly 1,300 of its citizens have joined the ranks of jihadist groups in Iraq and Syria. ISIS’s recent use of a Toulouse-born child to execute an alleged spy highlights the radicalization threat France currently seeks to combat.

The March 2015 video produced by ISIS media shows the execution of Arab Israeli Muhammad Musallam. In the video, an alleged ISIS member displays Musallam’s Israeli passport and claims Musallam is a spy for Israel’s counterintelligence force, the Mossad. Musallam then states that he joined ISIS to collect intelligence for Israel on weapons, bases, and Palestinian recruits. He declares, “I tell my father and my son: Repent to God. I say to the spies who spy on Islamic State: You will not be successful, they will expose you.”

Following Musallam’s statement, a young boy—identified by French schoolmates as 12-year-old French-born “Ryan”—appears with an adult ISIS fighter, identified by French authorities as his stepfather, Sabri Essid. In a southern French accent, Essid praises anti-Semitic attacks in France and commands Ryan to execute Musallam. Ryan then shoots Musallam in the forehead with a 9mm semiautomatic handgun. Ryan then shoots Musallam’s body three more times while chanting “Allahu akbar”

French authorities have identified Sabri Essid using photos from the funeral of Mohammed Merah, who killed seven people at a Jewish school in Toulouse, France in 2012. Essid and his family left France for Syria in spring 2014.

French jihadists recruit both online and in person. In November 2014, ISIS released a recruiting video aimed at French Muslims, calling on jihadists to execute attacks in France if they could not make it to ISIS-

held territory. The group has also launched a French language magazine, Dar al Islam. Recently, girls from Marseilles and elsewhere in southern France have left the country to join ISIS. Many were radicalized and recruited online via propaganda videos targeting teenage girls.

According to French officials, 1,089 French nationals have joined ISIS and other Syrian jihadist groups as of the end of October 2014. The French government now puts the total number of recruits at nearly 1,300. France is also the only European country to have one of its nationals, David Drugeon, publicly named as a member of the Khorasan group, an elusive al-Qaeda cell [10].

France has escalated its counter-terrorism efforts through legal means, enacting 14 bills since 1986 to improve its counter-terrorism infrastructure. In November 2014, French parliament passed the so-called “French Patriot Act,” which authorizes a travel ban on suspected terrorists.

The law aims to stop them from leaving France to commit “terrorist activities, war crimes or crimes against humanity” abroad. The law also authorizes the government to block websites that “glorify terrorism.”

Since the January 2015 attacks, elements of the French Patriot Act have already been enforced. France suspended the passports of six would-be jihadists on February 23, 2015. The first case of a government-censored jihadist site was also reported recently, on March 16, 2015. Five websites have been censored by the French government as of March 18, 2015[11].

In addition to countering extremism in France’s school system, France is increasingly working to counter Islamic extremism in its prisons. Muslims make up a disproportionate percentage of the prison population in France. In 2008, an estimated 60-70 percent of the prison population in France were Muslim, though Muslims were estimated to comprise only 12 percent of the population. A report from October 2014 found that 60 percent of France’s prison population comes from “Muslim origin or culture”. Since the January 2015 attacks, France has begun reorganizing its prison system in order to isolate jihadist inmates from other inmates. This program is based on a 2014 experiment conducted in France’s Fresnes prison, in which 20 inmates, all considered to be jihadists, were grouped together and isolated from the other inmates. France has also announced its plans to increase to the number of imams that will serve in its prison system [12].

In the UK The Government is planning a series of tough new measures to combat the growing threat from Islamist extremists. According to Official: 800 Britons have gone to Syria to fight or support Isis since 2012 – and that is probably a conservative estimate; a further 600 have been caught trying to enter. The prime minister attracted much criticism last week for his announcement that Muslim women must learn English or face deportation as part of measures to combat radicalisation. Some of the criticism was fair, but too much has been unnecessarily kneejerk.

It helps both sides that radicalization is a hugely complex phenomenon. There are many factors that may contribute to the process: feelings of otherness or alienation that can make young people more vulnerable; extreme interpretations of Islam that pave the way to violence and terrorism; the online and real-world grooming techniques in which Isis recruiters have become expert.

There is no typical case: some radicalised young people have been well-integrated, intelligent and engaged in their education; others have not. This complexity enables people to cherry-pick a narrative to suit their own agenda: to argue that radicalisation is all about social factors, or a reaction to UK foreign policy, or the attractions of extremist ideology. It also means there is no panacea.

There are certainly issues with the government’s approach. First, in relation to Channel – the programme aimed at preventing at-risk young people from becoming radicalised – the government is doing too little to promote learning, even though we currently know very little about how successfully to prevent it.

There is little transparency about how effective the programme is – it’s not even clear whether there is a definition of success with respect to deradicalisation, let alone any attempt to measure it. Interventions are variously delivered by psychologists, youth workers or former young radicals – with no evaluation to determine what might work best in different circumstances.

Others have argued that the government is overstepping the mark in getting involved in trying to counter non-violent extremism – the ideology that underpins violent terrorism – at all. But given the role it plays in radicalization, something needs to be done: Isis is a smart, sophisticated propaganda machine and its messages must be countered through theological argument by moderate leaders in the Islamic faith. But these messages are not yet sufficiently coordinated. It is right to explore whether government can play a role in providing behind-the-scenes support and encouragement for Islamic civil society to do so.

Summarizing it should be noted that the main common causes of youth extremism in the country are: the socio-economic conditions and dissatisfaction face their position in society; the impact of unfair media and similar Internet technologies on the face by anti-state propaganda; age features people who are on the path of extremist activity; the problem of finding the identity of the person extremist; the virtual absence of a

legal framework to combat extremism in the country. Note, that unlike Ukraine in developed countries such as Germany, Britain, France dominates the distinctly Islamic extremism. Developing and understanding the international experience of combating youth extremism in Europe to determine the priority principles of preventive law enforcement and other state institutions towards combating antisocial phenomenon of our time.

References:

1. Frydynskyy S.M. *Molodizhnyy ekstremizm yak osoblyvo nebezpechna forsh proyavu ekstremist-skoyi diyalnosti* [Youth extremism as a particularly dangerous form of manifestation of extremist activity] /S.M. Frydynskyy II Yurydychnyy svit. - 2008. - № 6. - S. 26.
2. *Andrea Bartoli, Peter T. Coleman Dealing with Extremists* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.beyondintractability.org/essay/dealing-extremists>
3. *Bayeva L.V. Ekstremizm i formy proyavleniya* / L.V. Bayeva [LV Baev Extremism and forms] [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.aspu.ru/images/File/ilil/Bayeva_extremizm.pdf
4. *Levykova S.Y. O hotakh, hotyke y bolnom rossiyskom obshchestve* [About Goth, Gothic, and Russian society is sick] / S.Y. Levykova // Obshchestvennye nauky y sovremennost. – 2009. – № 2. – p. 16.
5. *Islamkonferenz: "Terror hat keine Religion"* [Electronic source]. – Access mode: <http://www.dw.com/de/islamkonferenz-terror-hat-keine-religion/a-18187355>
6. *German program triggers international deradicalization network* [Electronic source]. – Access mode: <http://www.dw.com/en/german-program-triggers-international-deradicalization-network/a-17898077>
7. *Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs.* – Access mode: <http://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/>
8. *Germany joins fight against Isil after parliament approves military action in Syria* [Electronic source]. – Access mode: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/12032948/Germany-joins-fight-against-Isil-after-parliament-approves-military-action-in-Syria.html>
9. *Germany: Extremism & Counter-Extremism* [Electronic source]. – Access mode: <https://www.counterextremism.com/countries/germany>
10. *France: renforcement de la loi antiterroriste.* – Access mode: <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2014/11/04/97001-20141104FILWWW00329-france-renforcement-de-la-loi-antiterroriste.php>
11. *France confiscates passports of six 'jihadists' who had 'planned to travel to Syria to join ISIS'* [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2965483/France-confiscates-passports-six-jihadists-planned-travel-Syria-join-ISIS.html>
12. *FRANCE: EXTREMISM AND COUNTER-EXTREMISM* [Electronic resource]. – Access mode: https://www.counterextremism.com/sites/default/files/france_counterextremism.pdf

Предотвращение молодежного экстремизма: украинские реалии и мировой опыт

Гелемей Николай Олегович, e-mail: gelemei_mykola@hotmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: В статье рассмотрен опыт зарубежных стран по противодействию возникновению молодёжного экстремизма и совершения ими преступлений. Проводится сравнительный анализ этого негативного феномена на примере Великобритании, Германии, Франции и Украины. Автор отмечает, что основные общие причины молодёжного экстремизма в странах являются: социально-экономические условия и неудовлетворённость их положение в обществе; влияние недобросовестных средств массовой информации и других подобных интернет-технологий на лиц путём антигосударственной пропаганды; возрастные особенности людей, которые находятся на пути экстремистской деятельности; проблема нахождения идентичности личности экстремиста; фактическое отсутствие правовой базы для борьбы с экстремизмом в стране. Обратите внимание, что в отличие от Украины, в развитых странах, таких как Германия, Великобритания, Франция отчётливо доминирует исламский экстремизм. Разработка и понимание международного опыта борьбы с молодёжным экстремизмом в Европе, поможет определить приоритетные принципы работы профилактики правоохранительных органов и других государственных учреждений на борьбу с антисоциальным явлением нашего времени.

Ключевые слова: глобализация, экстремизм, насилие, национальная безопасность, права и свободы человека, исламист.

Organized Crime - a Challenge to the World Community

Alexey A. Kharkevych

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: al.amir@mail.ru

Abstract: The article describes the experience of foreign countries to combat criminal organizations and the establishment of the commission of their crimes. A comparative analysis of the criminal law on the example of the UK legislation, Germany, France, Russia, Poland, Moldova and Lithuania. The fight against organized crime is not only became one of the most important tasks of law enforcement, but has long been one of the national problems, from the optimal solutions which largely depend on the fate of the reforms, the moral health of society, the positive development of a civilized country. Moreover, the integration of the most powerful anti-social groups in Ukraine organized crime in the near and far abroad makes this problem not only in interstate (within the boundaries of the former Soviet Union), but also in the international one. The author draws attention that today the crime situation in recent years shows that organized crime continues to occupy a leading position in crime and poses a serious threat to the normal functioning of society and the state. Organized crime in Ukraine is a special group rate of crime. The article devotes that the problem of fighting with the creation of criminal organizations is increasing instability of the political and economic aspects of the life of Ukrainian society. There are new, previously did not have a place in the structure of crime, forms, types and methods of committing crimes. The article also focuses on the issue of countering this negative phenomenon in different countries is given a different attention, in particular, different legislative provision, a different level of legal awareness of society, and others. Therefore, there is a need and feasibility of borrowing the experience of foreign countries (England, Germany) for the prevention of organized crime with regard to the establishment of special institutions at the level of law enforcement. The author believe that these institutions should be grouped within a single public body, which will accommodate the functions of the prevention and reduction of organized crime.

Keywords: international law, organized crime, international experience, a criminal organization, prevention of organized crime.

Понятие "организованная преступность" прочно вошло в научную терминологию во второй половине 80-х годов. К этому данная категория применительна к реалиям нашего общества в литературе и печати не использовалась, однако широко употреблялась для характеристики уголовного мира Запада. Однако кардинальные деформации в социально-экономической системе, распад единого централизованного государства, политическая нестабильность, социальное и имущественное расслоение общества привели к стремительному количественного роста и качественных преобразований в структуре преступности.

Борьба с организованной преступностью не только вошла в число важнейших задач правоохранительных органов, но уже давно стала одной из общегосударственных проблем, от оптимального решения которой во многом зависят судьба реформ, нравственное здоровье общества, положительный цивилизованное развитие страны. Это обуславливает актуальность исследований в этом направлении криминологической науки.

Более того, интеграция наиболее мощных антиобщественных формирований в Украине с организованной преступностью в ближнем и дальнем зарубежье превращает эту проблему не только в межгосударственную (в границах бывшего СССР), но и в международную.

Однако, несмотря на важность решения комплекса задач, направленных на борьбу с опасным антисоциальным феноменом, никакого улучшения в криминальной ситуации не только не достигнуто, но она из года в год последовательно ухудшается. Темпы роста преступности значительно обгоняют естественный прирост населения. Неуклонно растет основной показатель, характеризующий криминогенный состояние общества. Ядром преступности в Украине, несомненно, являются организованные формы различной антисоциальной направленности. В это время преступные сообщества действуют во всех областях Украины, число выявленных организованных преступных формирований значительно превышает одну тысячу, половина из которых носит межрегиональный характер, а более 10% из них имеют устойчивые международные и межконтинентальные связи.

Целью этой научной работы является определить особенности, понятие и структуру современной организованной преступности, провести компаративистские изучения основных положения и правила методики раскрытия создание преступной организации в международном аспекте.

Важно отметить, что сегодня криминогенная обстановка последних лет показывает, что организованная преступность продолжает занимать лидирующие позиции в преступности и

представляет собой серьезную угрозу нормальному функционированию общества и государства. Организованная преступность в Украине представляет собой особый уровень групповой преступности. Преступления, входящие в ее состав, в настоящее время осуществляются высокоорганизованными преступными организациями, которые сплотили значительное число людей, профессионально подготовленных к преступной деятельности, часто хорошо вооруженных. В Украине организованная преступность имеет тенденцию к консолидации, приобретает все более профессиональный характер, проникает в легальные сферы бизнеса, устанавливает тесные контакты с коррумпированными чиновниками в различных государственных структурах и транснациональных преступных организациях, а также совершенствуются ее организованные формы. В современных условиях ее главной отличительной чертой является проникновение во власть, внешнеэкономической и кредитно-финансовой сфер деятельности государства, в коммерческие структуры. Поэтому борьба с преступными организациями является одной из актуальных проблем современного украинского общества.

Проблема борьбы с созданием преступных организаций увеличивается нестабильностью политической и экономической сторон жизни украинского общества. Появляются новые, не имевших ранее места в структуре преступности, формы, виды и способы совершения преступлений. Преступные организации активно используют в своей противоправной деятельности существующие пробелы в действующем уголовном законодательстве. Качественно новый уровень преступной деятельности требует от правоохранительных органов своевременного предупреждения, выявления, пресечения и привлечения виновных к уголовной ответственности по преступлениям по созданию преступных организаций.

Предшественниками этого исследования в отечественной науке уголовного права были такие ученые, как: А. М. Бандурка, А. Ф. Волобуев, Л. Н. Давыденко, И. М. Даньшин, Г. В. Дашков, А. М. Джужа, О. Е. Жалинского, С. М. Иншаков, В. В. Лунеев, М. Миньковский, О. В. Наумов, А. С. Никифоров, В. С. Овчинский, Е. Ф. Побегайло, В. Е. Эминов и др., однако их работы не имели комплексного уголовно-правового характера, а касались лишь отдельных вопросов преступлений, связанных с созданием преступной организации. Большой вклад сделан иностранными учеными, среди которых, упомянутую проблему исследовали Д. Джонсон, С. Уокер, Ч. Калли, Ф. Смол, Д. Д. Шалагин и др.

Анализ законодательства об ответственности за создание преступной организации требует прежде всего компаративистского исследования всей палитры формализованных определений в нормативных актах определенной страны таких ключевых понятий, как "преступная деятельность", "преступная организация" "виды и типы преступных группировок", "формы соучастия в преступлении" и другие. Указанные оговорки обусловлены различными методологическими подходами к определению указанных понятий в правовых системах обществ постсоветского пространства и в странах западной демократии, в международных правовых актах, относительной новизной феномена организованной преступности в мире в целом. Именно этим обусловлен разноплановый выбор стран (Беларусь, Литовская Республика, Республика Молдова, Федеративная Республика Германия, Великобритания, Россия, Французская Республика).

Российские исследователи в области криминологии отмечают, что при анализе преступных организаций важно выяснить их тип и вид. Подчеркивается колоссальное разнообразие определений видов преступных организаций в различных странах или в отдельной стране. Несмотря на значительное разнообразие понятий преступных группировок авторы делают четкий вывод о существовании двух основных криминологических типов организованных преступных группировок, а именно:

- - преступная организация, как коллективный субъект преступлений;
- - криминальное сообщество, как субъект, координирующий деятельность преступных организаций[1, с.506-509].

Следует отметить, что только в общей части УК Республики Беларусь и УК Молдовы присутствует определение понятия "преступная организация", а кроме того, отдельно нормативно установлены признаки, когда следует считать, что преступление в преступлении и состав преступления, предусмотренного во всех упомянутых кодексах совершено преступной организацией. По нашему мнению, такой подход законодателя более удачным, поскольку нужно различать формы соучастия, определенные общими нормами в уголовных кодексах, и ответственность за создание преступной организации, предусмотренную нормами Особенной части УК.

Как отмечалось, уголовные кодексы Польши, Германии, Франции не определяют форму соучастия в преступлении совершенном преступной организацией. Однако уголовная ответственность за создание преступной организации в указанных странах существует и характеризуется значительными различиями в нормативном определении этого понятия, по субъектному составу, объективной стороной состава преступления и тому подобное.

Так, согласно ст.258 УК Польши определяет ответственность за участие в составе организованной группы или преступного сообщества, которые имеют целью совершения преступлений, в т. ч. налоговых преступлений. В отличие от других кодексов, которые являются предметом нашего исследования, УК Польши в ч.2 ст.258 устанавливает квалифицированную признак преступления при наличии вооруженности группы или организации [2]. Часть 3 этой статьи определяет ответственность лица, который создает преступное сообщество или руководит такими преступным группировкам. Согласно ст.10 УК Польши субъектом преступления, предусмотренного ст.258 УК является физическое вменяемое лицо, которому до совершения преступления исполнилось семнадцать лет.

Ст.129 УК Германии определяет понятие преступной организации по ряду признаков, а именно: "Каждый, кто организует объединение, цель и деятельность которого направлена на совершение деяния, наказуется или каждый, кто принимает участие в одном из таких объединений в качестве ее члена, вербует в него поддерживает его, наказуемо". Часть 3 этой статьи устанавливает, что покушение, направленный на создание преступного объединения, также наказуемо. Одновременно УК Германии определяет ответственность за создание отдельных преступных группировок, а именно: создание вооруженных групп (ст.127 УК Германии) создание террористических объединений (ст.129 а УК Германии) [3].

Показательным случаем деятельности преступной организации, которая действовала более 6 лет, было проведение спецоперации по задержанию преступной организации *Avalanche*. Немецкие следователи разоблачили организацию киберпреступников, что стоит за большим глобальным ботнетом *Avalanche*, который на протяжении многих лет использовался для выманивания конфиденциальных данных и спам-атак по всему миру. Как отметил Штефан Майер, представитель полиции города Люнебурга: "С 20 часов вчерашнего вечера инфраструктура сети *Avalanche* больше не существует". Министр внутренних дел Германии Томас де Мезьер назвал операцию "уникальным" и "вызовом международной преступности в кибер-пространстве".

Следует отметить, что к операции были привлечены правоохранители Германии, США и еще 39 стран. В результате ее проведения удалось идентифицировать 16 подозреваемых. После более чем четырех лет расследования правоохранителям в результате скоординированных действий в десяти странах в среду, 30 ноября 2016, удалось задержать лидеров организации и отключить 39 серверов, которые поддерживали работу сотен тысяч сайтов злоумышленников. Только в Германии количество компьютеров, которые попали под контроль ботнета, по оценкам, достигала 50 000. Суд немецкого города Ферден выдал ордера на арест семи из 16 подозреваемых, которые происходят из 10 стран. Правоохранители задержали пять человек - трех из них в Украине, сообщил 1 декабря Генеральный прокурор Украины Юрий Луценко [4]. По его словам, при задержании организатора сети в Полтаве тот оказал вооруженное сопротивление, имея на руках автомат Калашникова и боевой пистолет. Еще одного подозреваемого задержали в Азербайджане, а пятого - тоже гражданина Украины - вблизи Берлина.

Предварительные оценки нанесенного киберпреступниками убытков в Германии достигают шести миллионов евро, но реальная цифра может быть значительно выше. Всего в мире ущерб оценивается в несколько сотен миллионов евро - среди пострадавших от деятельности сети жители около 180 стран. Ботнет *Avalanche* функционировал не ранее с 2009 года[5].

В недавнем отчете Европейского союза по Организованной преступности было указано, что организованная преступность ежегодно наносит ущерб странам членам EU больше 100 млрд евро.

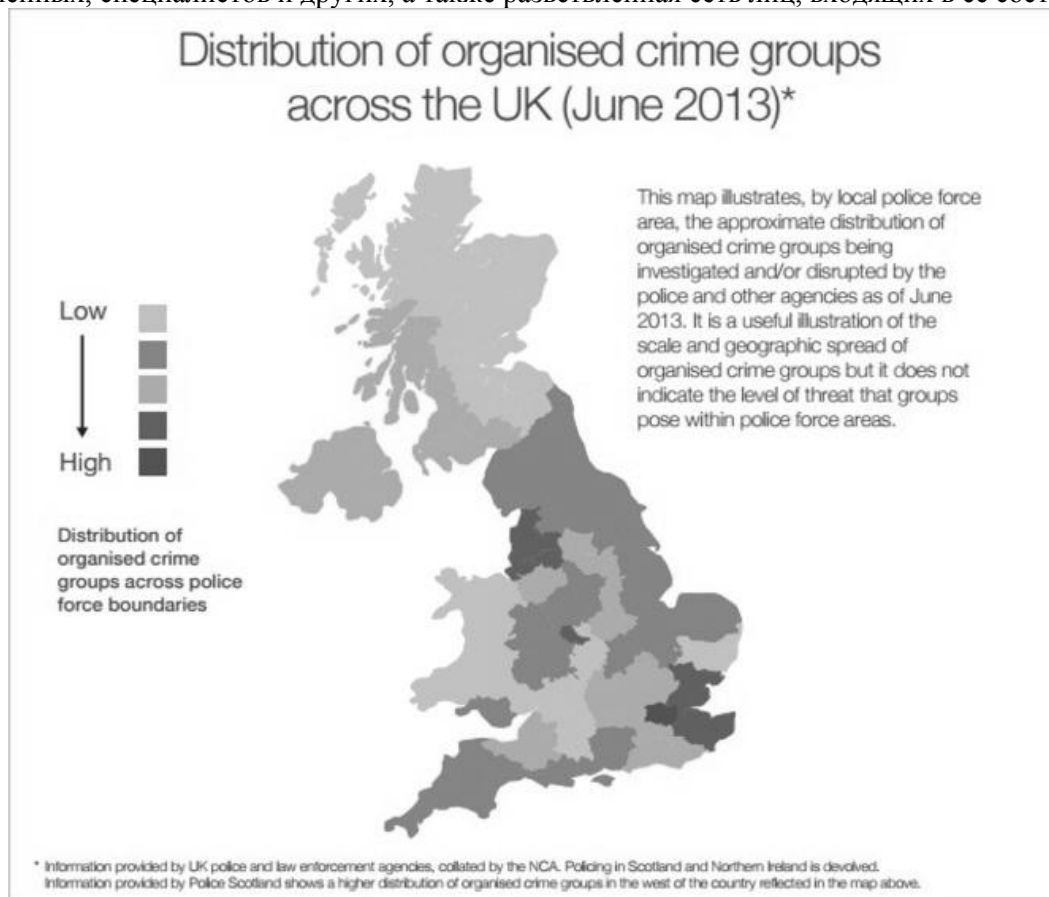
В Великобритании, в частности, в Национальной стратегии по безопасности, а также в Стратегии по борьбе с организованной преступности определено, что организованная преступность является приоритетной угрозой для страны. В докладе, отмечалось, что по данным правоохранительных органов ЕС известно существование около 3000 крупных организованных преступных группировок на континенте, среди которых почти половина находится в настоящее время в Великобритании, что делает страну так сказать «столицей» организованной преступности Европы [6].

В отличие от континентальной Европы, в Англии нет единого уголовного кодекса, в котором было бы объединены уголовные законы. В этой стране исторически сложилось право судебных

прецедентов, или общее право, действующее наряду с парламентскими уставами (законами) - уставным правом. Общее право основывается на обязательности ранее принятого судом высшего уровня решения для последующего рассмотрения аналогичных судебных дел [7].

Национальное агентство по преступности (National crime agency) занимается выявлением и противодействием организованной преступности. Согласно Национального агентства по преступности под организованной преступностью следует понимать, серьезное спланированное преступление, скоординированное и совершенное лицами, которые действуют вместе на постоянной основе. Их мотивацией часто, однако не всегда, выступает получения финансовой прибыли. Преступники, совершающие преступления совместно с конкретной преступной целью и называются организованной преступной группой [8].

Структура преступных организаций бывает разной. Успешные организованные преступные группы часто состоят из прочного ядра профессионалов. Вокруг них представляет собой кластер подчиненных, специалистов и других, а также разветвленная сеть лиц, входящих в ее состав.

Джерело: <http://theconversation.com/how-organised-crime-in-the-uk-has-evolved-beyond-the-mafia-model-40782>

Торговля наркотиками, мошенничество и организованная транснациональная преступность влияют не только на экономику Великобритании, но и на общество в более широком смысле. Сексуальная эксплуатация детей и жестокое обращение с ними, незаконная торговля оружием, кибер преступность, экономическая преступность и организованная преступность определены, как основные угрозы национальной безопасности страны.

Раздел 5 УК Франции "Об участии в организации преступников" определяет понятие этой организации, основные и дополнительные наказания, а также условия уголовной ответственности юридических лиц [9].

В соответствии со статьей 450-1 УК Франции организация преступников - это любая сформированная группировка или заключения любого соглашения, имеющих целью приготовления к совершению одного или нескольких преступлений, или одного или нескольких проступков, за которые предусмотрено наказание в виде лишения свободы на десять лет, если такое приготовления оказалось в одном или нескольких объективных действиях. Участие в указанной организации наказывается тюремным заключением или штрафом.

Из содержания ст. ст.450-3, 450-4 УК Франции понимается, что за преступление, предусмотренное ст.450-1 УК Франции, ответственные физические и юридические лица. Таким

образом, можно сделать вывод, что преступные организации могут образовывать не только физические лица, но и юридические лица или юридические и физические лица, при наличии условий, предусмотренных ст.121-2 УК Франции. В этом контексте необходимо хотя бы в общих чертах выяснить положение об уголовной ответственности юридического лица и понятие проступка по УК Франции.

Статья 121-2 УК Франции определяет, что юридические лица, за исключением государства, подлежат уголовной ответственности за преступные деяния, совершенные в их пользу органами или представителями юридического лица. В этой статье отмечается, что уголовная ответственность юридических лиц не исключает такой же ответственности в отношении физических лиц - исполнителей или соучастников тех же деяний.

Во втором разделе Первой книги УК Франции определенные виды наказания, применяемые к юридическим лицам. Главный среди них - это штраф. Максимальный размер штрафа, который применяется к юридическим лицам, составляет пятикратный размер штрафа, предусмотренного для физических лиц законом, наказывающий преступное деяние. Статьей 131-39 УК Франции предусмотрены и другие виды наказания для юридических лиц, в частности, прекращение деятельности; бессрочное или сроком не более 5 лет запрет осуществлять прямо или косвенно один или несколько видов профессиональной или общественной деятельности или закрытия одного или нескольких или всех заведений юридического лица, которые использовались в совершении деяний, относящихся к вине; применения судебного надзора; строкный или бессрочный запрет обращений к публичным призывам и тому подобное.

Следует отметить, что дополнительно объективная сторона преступления по ст.284 УК Молдовы может проявляться в следующих формах:

- поставки организации оружия и других средств для совершения преступлений;
- организация сбора информации о потенциальных жертвах преступлений и о деятельности правоохранительных органов.

Проведенное исследование объективных признаков преступлений, предусмотренных в вышеуказанных уголовных кодексах за создание преступных организаций (объединений) позволяет сделать вывод, что характерными формами объективной стороны этих преступлений являются:

- создание преступной организации;
- руководство преступной организацией;
- участие в преступной организации;
- материальное и иное обеспечение (поддержание) преступной деятельности.

Выделенными признаками, которые свойственны только указанным уголовным кодексам стран СНГ выступают такие формы объективной стороны:

- организация встречи (сходки) представителей преступных организаций или организованных групп для разработки планов преступной деятельности;
- руководство встречей (сходкой) представителей преступных организаций или организованных групп;
- содействие указанной встречи (сходке).

По количественных признаках преступных организаций следует отметить, что она не является характерным признаком преступной организации, поскольку этот признак используется только в УК Литвы и в УК Украины.

Специфическими обязательными качественными субъективными признаками преступной организации есть - цель создания преступной организации. Такой признак, как иерархичность объединения, нормативно закреплена и встречается только в ст.431-13. УК Франции и в ч.4 ст.28 УК Украины. Устойчивость, сплоченность объединения как обязательные признаки преступной организации присущие только уголовным кодексам стран СНГ и УК Литвы.

Обязательно наличие в преступной организации руководителя (организатора) является специфической и общей характеристикой соответствующих составов преступлений всех вышеприведенных уголовных кодексов.

Таким образом, подводя итог, можно сделать вывод, что несмотря на уровень развития государства, организованная преступность есть в каждой из них. Однако вопросу противодействия этому негативному явлению в разных странах уделяется разное внимание, в частности, разное законодательное обеспечение, разный уровень правового сознания общества и др. Несмотря на то, что предупреждения по созданию преступной организации во всех рассмотренных странах является прерогативой правоохранительных органов и преимущественно четко определены в законодательстве, в западноевропейских государствах приобретает распространение и нетрадиционный способ предотвращения, который в Украине пока не получил

распространения из-за несовершенного состояния гражданского общества. Поэтому существует необходимость и целесообразность заимствования опыта зарубежных государств (Англии, Германии) по предотвращению организованной преступности в части создания специальных институтов на уровне правоохранительных органов. Считаем, что данные институты должны быть сгруппированы внутри одного государственного органа, который будет вместить в себе функции по предупреждению и сокращению масштабов организованной преступности.

References:

1. Veresha R.V. *Subyektivni elementy pidstavy kryminal'noyi vidpovidal'nosti: pidruchnyk [Subjective elements of criminal liability reasons: a textbook]* / R.V. Veresha. - К.: [Atika], 2006. - 740 p.
2. *Pravova systema. Zahal'na kharakterystyka [Legal System. General characteristics]* [Electronic resource]. - Access mode: http://www.zen.in.ua/p/polsha-respublika-polsha/pravova-sistema-zagalna-karakteristika_
3. *Kryminal'ne pravo [Criminal Law]* [Electronic resource]. - Access mode: http://www.zen.in.ua/n/nimechchina-federativna-respublika-nimechchina/kriminalne-pravo_
4. *Tr'okh ukrayintsiv zatorymano v rezul'tati mizhnarodnoyi operatsiyi z likvidatsiyi kibermerezhi Avalanche [Three Ukrainian arrested as a result of an international operation to eliminate kibermerezhi Avalanche]* - Access mode: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/387925.html>
5. *Nimets'ki slidchi vykryly hlobal'nu zlochyynu kibermerezh: zatorymano kil'kokh ukrayintsiv [German investigators exposed the global Cybercrimenetwork, arrested several Ukrainian]* [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.dw.com/uk/німецькі-слідчі-викрили-глобальну-злочинну-кібермережу-затримано-кількох-українців/a-36606920>
6. *Britain is Organised Crime Capital of Europe, Says Europol* [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.ibtimes.co.uk/crime-europol-gangs-adams-family-cartel-delta-441511>
7. *The criminal law of England and the US* [Electronic resource]. - Access mode: <http://radnuk.info/pidrychnuku/46-stashus1/865-s-2-----.html>
8. *Organised crime groups* <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/crime-threats/organised-crime-groups>
9. *The Criminal Code of France* [Electronic resource]. - Access mode: http://yurist-online.org/publ/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_zarubizhne_zakonodavstvo/kriminalnij_kodeks_fran

Организованная преступность - вызов мировому сообществу

Харкевич Алексей Александрович, e-mail: al.amir@mail.ru
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: В статье рассмотрен опыт зарубежных стран по противодействию созданию преступных организаций и совершения ими преступлений. Проводится сравнительный анализ уголовно-правовых норм на примере законодательства Великобритании, Германии, Франции, России, Польши, Молдовы и Литвы. Автор отмечает, что борьба с организованной преступностью не только вошла в число важнейших задач правоохранительных органов, но уже давно стала одной из общегосударственных проблем, от оптимального решения которой во многом зависят судьба реформ, нравственное здоровье общества, положительное цивилизованное развитие страны. Более того, интеграция наиболее мощных антиобщественных формирований в Украине с организованной преступностью в ближнем и дальнем зарубежье превращает эту проблему не только в межгосударственную (в границах бывшего СССР), но и в международную. Акцентируется внимание на том, что проблема борьбы с созданием преступных организаций увеличивается нестабильностью политической и экономической сторон жизни украинского общества. Появляются новые, не имевших ранее места в структуре преступности, формы, виды и способы совершения преступлений.

Главный вывод научной статьи заключается в том, что существует необходимость и целесообразность заимствования опыта зарубежных государств (Англии, Германии) по предотвращению организованной преступности в части создания специальных институтов на уровне правоохранительных органов.

Ключевые слова: международное право, организованная преступность, международный опыт, преступная организация, профилактика организованной преступности.

Concept civil liability of notaries

S.V. Khimchenko

Assistant professor of Department of Civil law disciplines

Interregional Academy of Personnel Management, PhD

e-mail: oguvd@list.ru

Abstract: The article deals with civil liability. This concept reflects the main features that characterized the civil liability of the notary as a form of civil liability. It also reflected this feature as civil liability, however, one that is imposed on a special subject - the notary. Consequently, the possibility of entrusting this responsibility to others is limited by feature functions performed by a notary.

Keywords: civil liability, private notary, the method of civil regulation, the subject of civil rights, protection of civil rights, civil law, compensation for damages

Загальне поняття цивільної відповідальності слід проаналізувати з тим, щоб узяти його за основу при формулюванні категорії цивільної відповідальності приватного нотаріуса.

І. С. Канзафарова надала поняття цивільної відповідальності як обумовленої особливостями предмета і методу цивільно-правового регулювання системи цивільно-правових засобів, за допомогою яких, з одного боку, забезпечується і гарантується захист цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права, з другого – справляється штрафний і виховний вплив на правопорушників [1, С. 6]. Таке поняття надає загальне уявлення про цивільну відповідальність. Втім, з ним не можна погодитися беззаперечно. Як уже було проаналізовано вище, не всі засоби забезпечення та гарантування захисту цивільних прав можна віднести до цивільної відповідальності. Крім того, заходи захисту більше стосуються потерпілої особи, а цивільна відповідальність накладається на правопорушника. Цивільна відповідальність, таким чином, є однією з мір забезпечення цивільних прав та інтересів, що сприяє відновленню порушених цивільних прав та компенсації спричинених збитків.

Цивільно-правова відповідальність визначається окремими дослідниками як обов'язок правопорушника зазнати невігідних майнових наслідків, що проявляється у виникненні додаткових майнових обтяжувань та реалізується, як правило, шляхом застосування державного примусу до правопорушника [2, С. 4]. Виходячи з проаналізованих у попередньому підрозділі теоретичних поглядів на цивільну відповідальність, слід указати, що відображення у цьому понятті таких аспектів: 1) обов'язок правопорушника зазнати невігідних майнових наслідків; 2) виникнення додаткових майнових обтяжень; 3) реалізація, як правило, шляхом застосування державного примусу – є цілком теоретично обґрунтованими рисами. Проте це поняття неможна цілком адаптувати до цивільної відповідальності нотаріуса з таких міркувань. По-перше, визначення цивільної відповідальності означає, що вона породжує не лише обов'язок, а саме є цивільно-правовою санкцією за неправомірне діяння нотаріуса при вчиненні ним нотаріальних дій. Саме санкція, що накладається на нотаріуса державою у зв'язку із заподіянням ним шкоди особі породжує для нього обов'язок нести несприятливі майнові наслідки. Цивільна відповідальність має певну специфіку: вона спрямована на відновлення порушеного цивільного права особи і компенсацію для неї збитків, а також моральної шкоди, що виникли внаслідок неправомірних дій нотаріуса. Поняття цивільної відповідальності нотаріуса таким чином має містити згадані аспекти, що підкреслюють природу як цивільної відповідальності, так і виявляються у відповідальності нотаріуса. Для цього слід виявити на основі проаналізованих вище позицій риси, що притаманні цивільній відповідальності нотаріуса, які найкраще відображають її природу та специфіку.

Поняття цивільної відповідальності є у праві різноманітними через різні погляди на неї, що висуваються дослідниками цієї проблеми. Адже природу цивільної відповідальності кожен із них розуміє на власний розсуд, казати про єдність поглядів із цього приводу в праві не доводиться. Так С.М. Братусь під юридичною відповідальністю розумів будь-які застосовувані юрисдикційними органами примусові заходи впливу на правопорушника. Сам факт державного примусу до належного виконання обов'язку кредитора є конститутивною ознакою цивільно-правової відповідальності [3, С. 83]. Така позиція щодо розуміння цивільної відповідальності критикується у сучасній літературі, де вказується, що цей підхід дозволяє тлумачити юридичну відповідальність широко і включати в неї всі примусові засоби впливу на боржника щодо спонукання до належного виконання його юридичного обов'язку. Добровільне ж відшкодування завданого збитку тоді вважатися відповідальністю не буде. Такий підхід не відповідає диспозитивним засадам цивільного права [4, С. 190]. Остання позиція в

сучасних умовах виглядає більш виваженою. Адже цілком припустимими в приватному праві є добровільні компенсації за заподіяну шкоду, що здійснюються через узгодження сторін.

О. А. Пушкін визначив цивільну відповідальність як покладення на особу, що є відповідальною за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання (чи іншого охоронюваного цивільним законом права), несприятливих майнових санкцій, передбачених правовими нормами [5, С. 413]. Цей підхід є таким, що цілком відповідає сучасному розвитку цивільного права. Важливим у цьому визначенні щодо цивільної відповідальності нотаріуса є звернення уваги на те, що цивільна відповідальність покладається не лише в разі порушення зобов'язань. Вона, на переконання цитованого дослідника виникає й при порушенні охоронюваного цивільним законом права. Якраз цивільний закон охороняє майнові та особисті немайнові права осіб, зокрема, якщо ним заподіяно шкоду при вчиненні нотаріальних дій з порушенням закону. Тому саме цивільне законодавство застосовується у цих випадках, на нотаріуса покладається цивільна відповідальність, що передбачає несприятливі майнові санкції, передбачені правовими нормами. Як уже було з'ясовано, цивільна відповідальність нотаріуса характеризується тим, що настає за заподіяну шкоду, отже цілком логічно, що поняття цивільної відповідальності нотаріуса має містити цю суттєву особливість.

І.С.Канзафарова наполягає на тому, що відповідальність є охоронним інститутом права, який виконує охоронну функцію права, що, у свою чергу, складається з двох елементів: 1) компенсаційного впливу; 2) штрафного (репресивного) впливу [1, с. 7]. Звісно, компенсаційний вплив у випадку з цивільно-правовою відповідальністю нотаріуса буде спрямований на особу, якій заподіяно шкоду через неправомірні дії нотаріуса; «репресивний» вплив – на нотаріуса, діями якого заподіяна шкода. Як варіант, шкода може бути заподіяна і бездіяльністю нотаріуса. Наприклад, за реєстрами він має перевірити накладення заборони відчуження майна. Якщо він це не зробить, то в особи – набувача майна можуть виникнути збитки, оскільки він одержує майно, що перебуває в заставі, причому застава не припиняється зі зміною власника. У подальшому це майно може бути стягнуто через несплату кредиту іншою особою – колишнім власником і заставаодавцем.

Для формування категорії цивільної відповідальності нотаріуса необхідно виявити і проаналізувати основні ознаки, характерні риси, що притаманні їй, на підставі чого можна буде сформулювати поняття цієї відповідальності. Головними ознаками цивільної відповідальності нотаріуса, що відображують її правову природу та особливості є такі:

1. *Цивільна відповідальність нотаріуса – це санкції майнового характеру.* Застосування санкцій до порушника як міра правової відповідальності згадується у літературі як один з основних критеріїв застосування відповідальності до особи. Так В.М. Хропанюк відзначив, що для правопорушника юридична відповідальність означає застосування до нього санкцій правових норм, указаних у них мір відповідальності [6, С. 334]. Втім, у цивільному законодавстві норма права не завжди представлена в класичному її складі «гіпотеза – диспозиція – санкція». Специфіка цивільного права полягає в тому, що воно нерідко прямо визначає варіант позитивної поведінки особи, на відміну від кримінального права. Останнє, навпаки, указує на порушення, за яке встановлюється санкція [7, С. 191]. Санкції цивільного законодавства, які містять заходи майнового впливу на порушника, нерідко мають узагальнюючий характер. Цю особливість визначав О.С. Іоффе, який указував, що відповідальність за цивільним законодавством є санкцією за порушення цивільних законів. Будь-яка міра цивільної відповідальності є санкцією за правопорушення [8, С. 17]. Отже, санкції цивільного законодавства встановлюють цивільну відповідальність. Щодо цивільної відповідальності нотаріуса, вона встановлюється через делікт у вигляді заподіяння шкоди при вчиненні нотаріальних дій з порушенням норм законодавства.

У літературі із цивільної відповідальності висловлено позицію, що немає сумніву у юридичній природі відповідальності – це є санкції [4, С. 190]. Розгляд природи відповідальності протягом багатьох років різними вченими попри особливості їхніх наукових позицій щодо сутності цивільної відповідальності здебільшого збігаються саме в тому, що відповідальність є проявом санкцій законодавства. Отже, це є сутнісна риса відповідальності, яка має бути відображена у її визначенні.

Проте не будь-які санкції є цивільною відповідальністю. Лише ті з них можна віднести до неї, які встановлюють додаткові витрати для правопорушника. У цьому переконують позиції таких вчених, зокрема В. В. Луця, Н. І. Титової [9, С. 9], С. М. Братуся [3, С. 70] та інших дослідників. Ця позиція ґрунтується на тому, що в ряді випадків, наприклад при примусовому вилученні безпідставно набутого майна, можна говорити про санкцію, але не може йтися про відповідальність. Адже особа в певних випадках застосування санкцій як примусових дій, визначених у законодавстві щодо особи, не несе додаткових втрат із того майна, яке їй належало згідно із законом. Цивільна відповідальність саме ґрунтується на тому, що, додатково зазнавши майнових втрат, які покладаються на

правопорушника, він спонукається до правомірної поведінки, зокрема нотаріус – до належного вчинення нотаріальних дій. Із цим пов'язана як виховна, так і компенсаційна функція цивільної відповідальності. Через відповідальність також настає відновлення майнового становища постраждалої особи.

Майновий характер санкцій цивільного законодавства як мір цивільної відповідальності виявляється в накладенні на особу несприятливих майнових наслідків, які вона несе через відшкодування шкоди постраждалій особі. Майновий характер цивільної відповідальності породжує обов'язок із відшкодування шкоди особі, яка зазнала збитків чи якій заподіяна моральна шкода. До речі, В.М. Самойленко небезпідставно зауважує, що правильніше говорити про компенсацію моральної шкоди, як це було у проекті ЦК України. Відшкодувати фізичній особі моральні страждання неможливо, їх можна згладити, компенсувати.

В.М. Хропанюк із загальнотеоретичних позицій відзначив, що юридична відповідальність містить багато аспектів, проте правопорушник тут виступає як зобов'язана сторона [6, С. 334]. О. А. Пушкін указував, що цивільно-правова відповідальність виявляється у виникненні певного майнового обов'язку (обов'язків) правопорушника чи особи, що відповідає за його дії перед потерпілим [5, С. 413]. Це є обов'язок, покладений у силу санкції, адже підставою виникнення обов'язку відшкодування шкоди як прояву цивільної відповідальності є вчинення особою правопорушення, яким заподіяно шкоду іншій особі. Санкція цивільного законодавства виявляється в тому, що за наявності складу цивільного правопорушення, зокрема, заподіяння шкоди нотаріусом при вчиненні нотаріальних дій, на нього покладається обов'язок компенсувати заподіяну шкоду. Отже, застосовується майнова санкція, яка полягає в необхідності відшкодувати заподіяну шкоду особі, в якій вона виникла через неправомірні дії нотаріуса за умови наявності в його діях складу цивільного правопорушення.

Санкція в праві завжди виявляється як несприятливі наслідки, що настають за недодержання та порушення вимог законодавства, це є заходи правового впливу на особу, що діяла протиправно. Майновий характер санкцій цивільного законодавства відображує його особливість щодо форми правового впливу за вчинене правопорушення через що настають не вигідні майнові наслідки для порушника, чи особи, що відповідає (несе негативні майнові наслідки) за його дії. Тому за характером дії цивільна відповідальність виявляється як санкція цивільного законодавства, оскільки є мірою правового впливу на порушника, а за дією вона виявляється у негативних наслідках щодо його майнового становища. Причому це є сутнісний елемент відповідальності саме у цивільному праві, оскільки в кримінальному праві захищаються передусім публічні інтереси, застосовується вплив на особистість правопорушника [4, С. 191]. Санкції цивільного законодавства спрямовані на припинення неправомірних дій та компенсацію негативних наслідків таких дій, які виражаються у мірах цивільної відповідальності. Останні сприяють відновленню майнового становища потерпілої особи, усуненню негативних майнових наслідків, яких вона зазнала через учинене щодо неї правопорушення.

Втім, важливо відзначити, що санкція цивільного законодавства має діяти лише тоді, коли обидва учасника правовідносин: і нотаріус, і особа, що звернулася за вчиненням нотаріальних дій діяли у рамках закону. Так у літературі відзначається, що як вповноважена, так і зобов'язана сторона мають діяти у межах закону і реалізація юридичної відповідальності здійснюється на основі права, конкретних санкцій правових норм, що передбачають відповідальність за певне правопорушення [6, С. 334-335]. Незаконність дій особи, що звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальних дій (діяла за підробленими документами, не надала необхідних для посвідчення документів) не дає можливості звернутися цій особі до нотаріуса за відшкодуванням збитків чи моральної шкоди. Адже відмова від вчинення нотаріальної дії за таких обставин є правомірною, що не дозволяє застосувати санкції цивільного законодавства до нотаріуса.

Самостійне застосування особою, якій заподіяно діями нотаріуса шкоду, санкцій цивільного законодавства теж обмежується вимогами закону: вона може сама погодити суму збитків з нотаріусом чи вправі звернутися з відповідними вимогами до суду. Самоуправство при застосуванні санкцій цивільного законодавства є неприпустимим – вони мають застосовуватися з додержанням вимог законодавства. Якщо заходи самостійного захисту порушених через дії нотаріуса цивільних прав не призводять до компенсації цивільної шкоди, особа не має перевищувати встановлених законом меж здійснення самозахисту цивільних прав. Здебільшого все ж цивільна відповідальність нотаріуса застосовується через звернення особи, якій заподіяно його діями шкоду, до юрисдикційних форм захисту порушених цивільних прав.

2. *Цивільна відповідальність застосовується до нотаріуса в разі заподіяння ним при вчиненні нотаріальних дій шкоди особі.* Цивільна, як й інша правова відповідальність виникає лише за

настання шкоди. Так кримінальна відповідальність настає, коли шкоду заподіяно передусім публічним інтересам, що захищаються державою. Тому ця відповідальність виникає незалежно від волевиявлення постраждалої особи. Цивільна ж відповідальність спрямована передусім на задоволення приватних інтересів, отже застосовується у тих випадках, коли заподіяно майнову шкоду майновим чи особистим немайновим правам осіб. Наявність цієї шкоди у вигляді майнових втрат, яких зазнала особа через неправомірні дії чи моральної шкоди зумовлює застосування цивільної відповідальності до правопорушника. Оскільки при настанні цивільної шкоди страждають приватні інтереси особи, вона сама має проявити ініціативу для застосування до нотаріуса цивільно-правових санкцій, наприклад, звернутися до суду для захисту своїх порушених прав.

Шкода як умова цивільної відповідальності закріплена у ст. 1166 ЦК України. Зокрема, указано, що майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Відповідні положення про моральну шкоду закріплені у ст. 1167 ЦК України. Стаття 27 Закону України «Про нотаріат» вказує про відповідальність нотаріуса за заподіяну ним шкоду. Отже, законодавче закріплення шкоди як конститутивної ознаки цивільної відповідальності дає підстави для визначення її у понятті цивільної відповідальності нотаріуса. Це цілком корелюється з теоретичними підходами до формування категоріального апарату. Так М.І. Брагінський зазначає, що дефініція має включати ознаки явища, що підпадають під це поняття [10, С. 156]. Не викликає сумніву, що наявність шкоди як ознаки цивільної відповідальності має основне значення при формуванні її поняття. Відсутність шкоди як наслідок дії нотаріуса не дає підстав говорити про його цивільну відповідальність.

Важливим для цієї характеристики цивільно-правової відповідальності, є те, що сама по собі протиправність в діях нотаріуса не веде до його цивільної відповідальності. В «арсеналі» правової відповідальності, що може накладатися на нотаріуса є достатньо різноманітних санкцій, що можуть до нього застосовуватися в разі порушення норм законодавства при вчиненні нотаріальних дій. Зокрема, досить суттєвим проявом таких санкцій, що не носять цивільно-правового характеру є позбавлення нотаріуса Свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Втім, лише за наявності в особи, щодо якої вчинялися нотаріальні дії, майнової чи немайнової (моральної) шкоди до нотаріуса може застосовуватися цивільна відповідальність.

З іншого боку важливо підкреслити, що нотаріус може бути учасником різних відносин: цивільних, адміністративних, трудових. Навіть у цивільних відносинах нотаріус може брати участь у різних з них. Як фізична особа – учасник цивільних відносин нотаріус може виявляти свою дієздатність у різних її проявах: бути покупцем товарів, замовляти послуги та роботи. Частина з них може бути зумовлена потребами нотаріальної діяльності, як-от забезпечення канцелярськими товарами, замовлення робіт з оздоблення робочого місця нотаріуса, набуття нерухомості для облаштування приміщення, де нотаріус здійснюватиме свою діяльність. Втім, предметом розгляду у цій роботі є лише ті відносини та така цивільна відповідальність, що виявляється при здійсненні нотаріусом нотаріальних дій, тобто спеціальних повноважень, наданих йому державою. Така відповідальність має деліктний характер, у той час як можна припустити наявність договірної відповідальності нотаріуса, наприклад, за невиконання договору з оплати робіт з ремонту приміщення, де він здійснює свою діяльність. Тому слід вирізняти цивільну відповідальність за вчинення нотаріальних дій, як таку, що пов'язана із основною діяльністю нотаріуса, так і цивільну відповідальність нотаріуса як замовника товарів, робіт, послуг. Остання не враховує спеціальний правовий статус нотаріуса як особи, що вповноважена на вчинення нотаріальних дій і здійснюється у загальному порядку, отже не є предметом розгляду у цій роботі.

Тому застосування цивільно-правової відповідальності до нотаріуса як особи, що вчиняє нотаріальні дії зумовлює її специфіку як відповідальності за заподіяння шкоди. Така шкода має бути заподіяна нотаріусом під час вчинення спеціальних повноважень з учинення нотаріальних дій.

При цьому слід відрізнити відповідальність нотаріуса за заподіяння шкоди при вчиненні нотаріальних дій і у зв'язку з учиненням нотаріальних дій. Можливою є ситуація, коли особа, якій заподіяна шкода, і нотаріус стали відомі одна одній при вчиненні нотаріальних дій. Втім, якщо нотаріус наносить такій особі шкоду у порядку самозахисту, необхідної оборони, при участі у ДТП чи через інші обставини, які у житті є доволі різноманітними, ці суб'єкти мають розглядатися як учасники цивільних правовідносин відповідно до норм про самозахист, необхідну оборону тощо. Тут правовий статус особи як нотаріуса не відіграє значення при визначенні цивільної відповідальності.

Цей аспект має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки при наявності цивільної відповідальності нотаріуса за вчинення нотаріальних дій ця відповідальність частково чи

повністю залежно від розміру збитків і їх співвіднесенням з сумою страхового фонду нотаріуса фінансується з додаткових джерел, що забезпечується страхуванням цивільної відповідальності нотаріуса. Лише при порушенні нотаріусом норм про вчинення нотаріальних дій може йтися про спеціальну (професійну) цивільну відповідальність нотаріуса за заподіяння ним шкоди при вчиненні нотаріальних дій.

Підставою цивільної відповідальності є порушення майнових та особистих немайнових прав громадян та організацій. Результатом її настання є відшкодування шкоди у формах, передбачених санкціями цивільного права [6, С. 335]. Це цілком узгоджується із цивільно-правовою відповідальністю нотаріуса. Така відповідальність для нотаріуса настає не в разі лише порушення норм законодавства при здійсненні ним діяльності, пов'язаної з учиненням нотаріальних дій, але саме в разі порушення ним майнових та особистих немайнових прав осіб, що призвело до виникнення в них шкоди. Відповідно, відшкодування заподіяної нотаріусом шкоди відбувається за нормами цивільного права. Тим самим цивільна відповідальність нотаріуса спрямована на зменшення негативних майнових наслідків в особи, якій діями нотаріуса заподіяна шкода, але вона ж здатна стримувати останнього до подальших неправомірних дій, спрямована на виховання розуміння корисності додержання законодавства при вчиненні нотаріальних дій.

Розуміння нотаріусом необхідності відшкодування шкоди в разі порушення вимог законодавства є не лише компенсуючим, але й стримуючим фактором, що сприяє вчиненню нотаріальних дій на підставі закону, неухильного додержання нотаріусом норм права. Тому необхідність відшкодування шкоди у передбачених законом випадках є не лише формою відповідальності, яка є властивою саме цивільному праву. Дія механізму відшкодування шкоди щодо нотаріуса виступає не лише як примус до цієї особи, оскільки неправомірне поведінка осуджується й підкріплюється санкцією законодавства не лише в цивільному, але й в інших галузях права. Потенційна можливість застосування до нотаріуса заходів майнового впливу у вигляді відшкодування шкоди впевнює її у необхідності утримання від неправомірної поведінки та усвідомленню важливості неухильного додержання закону при вчиненні нотаріальних дій.

Незважаючи на наявність всебічного контролю нотаріуса з боку органів Міністерства юстиції України, що сприяє дотриманню законодавства про вчинення нотаріальних дій, у разі заподіяння нотаріусом шкоди її відшкодування забезпечується нормами цивільного законодавства. Останнє дозволяє особі, якій заподіяно шкоду, самостійно звернутися до суду в порядку захисту своїх цивільних прав та вимагати компенсації збитків, що виникли в неї через порушення нотаріусом норм нотаріального законодавства.

3. Цивільна відповідальність нотаріуса спрямована на відновлення порушеного цивільного права і компенсацію збитків, а також моральної шкоди. Як указував О. С. Іюффе, оскільки порушення майнових відносин, як правило, виражається у формі заподіяння шкоди, то відновлення цивільних прав фактично зводиться до забезпечення компенсації шкоди [8, С. 23]. Сутність цивільної відповідальності полягає саме в тому, що вона забезпечує майнові інтереси потерпілої особи шляхом відповідної майнової компенсації з боку порушника. Один з аспектів розгляду цивільної відповідальності полягає у необхідності несення особою, на яку покладається така відповідальність, втрат майнового характеру, що виникли у зв'язку із заподіянням шкоди. Відновлення порушених майнових та особистих немайнових прав певним чином забезпечується механізмом захисту цивільних прав. Відповідно до цього ст. 15 ЦК України встановлює, що кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення. Згідно зі ст. 16 ЦК України відшкодування шкоди та інші способи відшкодування майнової шкоди є мірами захисту цивільних прав судом.

При компенсації шкоди нотаріусом відбувається відновлення порушеного цивільного права особи. В. М. Самойленко зауважує, що збитки – це майнова шкода, яка виражена у грошовій формі та яка поділяється на реальні збитки і упущену вигоду. Збитки підлягають відшкодуванню тільки за наявності повного складу цивільного правопорушення [11, С. 445]. Звичайно, є винятки, установлені у ст. 22 ЦК України. Необхідність компенсації збитків, визначена у понятті цивільної відповідальності нотаріуса передбачає їх як один із важливих елементів у складі цивільного правопорушення. У літературі вказано, що в цивільному законодавстві презюмується відшкодування шкоди, на відміну від такого виду цивільної відповідальності, як неустойка, яка застосовується тільки коли передбачена законом або договором [11, С. 445].

Для відшкодування шкоди наявними мають бути загальні підстави відповідальності за заподіяну майнову шкоду, визначені у ст. 1166 ЦК України. Це не унеможливує наявності спеціальних норм законодавства з відшкодування шкоди шляхом компенсації спричинених збитків. Прикладом тому є встановлення у ст. 27 Закону України «Про нотаріат» відповідальності за шкоду,

заподіяну приватним нотаріусом. Втім, ст. 1166 ЦК України має основоположне значення для визначення загальних підстав цивільної відповідальності, важливих для відшкодування шкоди у цивільному праві. Адже тут визначено як об'єкт, порушення якого є потрібним для відшкодування шкоди – майнові та особисті немайнові права фізичних та юридичних осіб, так і протиправність як необхідна ознака дій, що спричиняють цивільну відповідальність, а також наявність вини і власне, – сама шкода як необхідна умова цивільної відповідальності. Можна прослідкувати й необхідність причинного зв'язку між заподіянням шкоди та неправомірними діями (а також бездіяльністю, неправомірними рішеннями) особи. Все це є характерним для цивільної відповідальності нотаріуса, адже ст. 27 Закону України «Про нотаріат», що її встановлює не суперечить і фактично підтверджує наявні у ст. 1166 ЦК України загальні підстави цивільної відповідальності з тією лише різницею, що у Законі України «Про нотаріат» вказано на спеціального суб'єкта відповідальності, яким є нотаріус. Також нотаріальним законодавством конкретизована шкода, яка має відшкодовуватися за спеціальним (у порівнянні із загальним, визначеним у ст. 1166 ЦК України) деліктом – шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса.

Нотаріус є особою, що має сприяти охороні прав громадян та організацій, що обумовлює його діяльність. Втім, ця охорона чималою мірою полягає у тому, що в разі порушення закону під час своєї діяльності нотаріус здатний нести цивільну відповідальність за заподіяння шкоди особі. Таким чином, якщо вчинення нотаріальних дій відбулося з порушенням норм закону, несумлінність учасника правочину, що нотаріально посвідчується, корелюється з несумлінністю нотаріуса, який за своєю функцією як особи, що має надавати фактам і документам властивостей юридичної вірогідності, є своєрідним гарантом законності при вчиненні нотаріальних дій. Отже, він несе цивільну відповідальність за недотримання вимог законодавства про вчинення нотаріальних дій. Ця відповідальність спрямована на відновлення порушеного цивільного права особи і компенсацію їй збитків, а також моральної шкоди.

При цьому механізм цивільної відповідальності нотаріуса дозволяє відновити порушене цивільне право особи, якій заподіяно шкоду через учинення нотаріальних дій з порушенням закону, навіть у таких випадках, коли інша, несумлінна сторона правочину невідома. Так у літературі вказується на випадки «продажу» житла його наймачем, коли недобросовісний наймач, заволодівши паспортом власника, вклеює туди свою фотокартку, отримує за цим підробленим документом дублікати правовстановлюючих документів і продає житло як начебто його власник [12, С. 135]. Втім, згідно ч. 1 глави 2 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України вчинення нотаріальної дії може бути відкладене в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або направлення документів на експертизу. Цим можна запобігти у ряді випадків недобросовісним діям сторін, що використовують підроблені документи.

Ось чому закон дозволяє притягти нотаріуса до цивільної відповідальності за заподіяння шкоди. Адже навіть у разі недобросовісної поведінки однієї зі сторін нотаріально посвідчуваного правочину, не виявлення певних його вад нотаріусом це нерідко сполучається з порушенням норм законодавства про вчинення нотаріальних дій, указує на несумлінність нотаріуса при вчиненні нотаріальних дій, дозволяє встановити вину у його діях, принаймні у вигляді необережності. Тим закон сприяє відновленню порушених прав особи при вчиненні нотаріальних дій через можливість застосування до нього цивільної відповідальності.

Вище вже було з'ясовано, що цивільна відповідальність завжди виявляється у негативних наслідках щодо майнового становища правопорушника. Втім, у публічному праві такий вплив на правопорушника теж не є виключеним – взяти хоча б конфіскацію майна як санкцію кримінального законодавства. Однак у цивільному праві відповідальність спрямована на компенсацію, як правило, за рахунок майна правопорушника і відновлення майнового становища особи, якій заподіяно шкоду.

Як зазначається в літературі, майнова та немайнова шкода можуть відшкодовуватися різними шляхами – грошима, іншим майном або в інший спосіб. Зокрема, ч. 4 ст. 22 ЦК України встановлює, що на вимогу особи, якій завдано шкоди, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути відшкодована і в інший спосіб, зокрема, шкода, завдана майну, може відшкодовуватися в натурі (передання речі того ж роду та тієї ж якості, поладження пошкодженої речі тощо).

Втім, нотаріус має здійснити грошове відшкодування. Застосування відшкодування шкоди в інший спосіб тут видається проблематичним. Адже шкода, що заподіяна нотаріусом при вчиненні нотаріальних дій, не є фізичним руйнуванням чи знищенням майна. Ідеться про заподіяння шкоди через посвідчення правочину з порушенням вимог законодавства, через що особа може бути неправомірно позбавлена свого майна. Тому грошові компенсації щодо відшкодування шкоди нотаріусом є переважними. До речі, й у літературі відзначається, що порушник в будь-якому випадку

може відмовитися від відшкодування шкоди в натурі та наполягати на відшкодуванні у грошовій формі [11, С. 447]. При цьому за законом (ч. 4 ст. 22 ЦК України) відшкодування шкоди в інший спосіб є можливим на вимогу особи, якій заподіяно шкоду. Отже, вибір способу відшкодування шкоди надано особі, якій ця шкода заподіяна. При цьому варто погодитися з позицією, що збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора чи на день розглядання справи у суді [11, С. 446].

Наявність додаткового задоволення відшкодування шкоди, заподіяних приватним нотаріусом, з його страхового фонду, не виключає компенсацію збитків цією особою з власного майна, у випадках недостатності сум страхового відшкодування. Причому ряд страхових компаній, наприклад, РЗУ Україна хоч і визначають предметом страхування ризику, пов'язані з обов'язком нотаріуса відшкодувати збитки, завдані третім особам внаслідок його професійної діяльності, зазначають не завжди повні ризики в цьому виді страхування. Серед таких ризиків визначається заподіяння шкоди третім особам внаслідок помилок та упущень, ненавмисно допущених нотаріусами в процесі виконання своїх професійних обов'язків [13]. Тобто навмисна шкода, що заподіюється нотаріусом при вчиненні нотаріальних дій може не охоплюватись договором страхування цивільної відповідальності нотаріуса, тобто в ряді випадків має бути повністю відшкодована з майна нотаріуса.

У будь-якому випадку законодавство покладає особисто на приватного нотаріуса обов'язок з компенсації збитків особі, якій вони завдані. Це поширюється на випадки, що не охоплюються фактичним відшкодуванням через страхування професійної відповідальності нотаріуса. Також відшкодування збитків, завданих особі через протиправну поведінку нотаріуса, жодним чином не залежить від фінансової спроможності страховика виконати договір страхування, тобто фактично сплатити збитки. Страхування професійної відповідальності нотаріуса є лише засобом, що дозволяє певним чином через додаткові механізми забезпечити відшкодування шкоди особі. Втім, це не є заміною обов'язку нотаріуса з відшкодування шкоди, що в нього виникає безпосередньо перед особою, якій він своїми діями заподіяв шкоду, компенсувати завдані збитки. Це підтверджується й самими нотаріусами. Так у своєму інтерв'ю приватний нотаріус І. Бережна висловила, що в разі понесення збитків будь-якою зі сторін в результаті непрофесійності або звичайної помилки приватного нотаріуса, вона вправі вимагати відшкодування понесених збитків. Таким чином, компенсація збитків, спричинених особі нотаріусом через учинення нотаріальних дій з порушенням законодавства, покладається на нотаріуса.

Отже, з проаналізованих вище ознак цивільної відповідальності нотаріуса, які сформовані на основі загальних уявлень про цивільну відповідальність слід сформулювати таке її поняття.

Цивільна відповідальність нотаріуса – це санкції майнового характеру, що застосовуються до нотаріуса в разі заподіяння ним при вчиненні нотаріальних дій шкоди особі та які спрямовані на відновлення порушеного цивільного права і відшкодування шкоди, а також моральної шкоди.

Це поняття відображає основні риси, що притаманні цивільній відповідальності нотаріуса як різновиду цивільно-правової відповідальності. Тут знайшла відображення й особливість цієї відповідальності як цивільної, втім, такої, яка накладається на спеціального суб'єкта – нотаріуса. Отже, можливість покладення цієї відповідальності на інших осіб є обмеженою через особливість функцій, що виконуються нотаріусом.

При цьому формулювання визначеного поняття зумовлено тим, що, як зазначав С.С. Алексєєв, визначення має характер лише певного уявлення та орієнтації в предметі, але розкрити це явище у одній дефініції вкрай утруднено, для цього є вже потрібним понятійний ряд [14, С. 22]. Тому будь-яке визначення дефініцій у праві не є остаточним, але представлене вище поняття цивільної відповідальності нотаріуса дає уявлення про таку відповідальність, дозволяє відмежувати її від іншої відповідальності, що може накладатися на нотаріуса у силу дії різних за галузевою належністю норм права: адміністративного, трудового тощо.

References:

1. Kanzafarova I.S. (2007) *Teoretychni osnovy tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti v Ukraini* [The theoretical basis of civil liability in Ukraine]. *Avtoreferat dysertatsii doktora yurydychnykh nauk: spetsialnist 12.00.03 – tsyvilne pravo ta tsyvilnyi protses; simeine pravo; mizhnarodne pryvatne pravo* [Thesis of Doctor of Law, specialty 12.00.03 - civil law and civil procedure; family law; international private law]. Kiev. 2007. 39 p. (In Ukrainian).
2. Kanzafarova I.S. (1999) *Dohovirna vidpovidalnist yurydychnykh osib u komertsinomu obihu* [Contractual liability of legal entities in commercial circulation]. *Avtoreferat dysertatsii kandydata yurydychnykh nauk: spetsialnist 12.00.03 – tsyvilne pravo ta tsyvilnyi protses; simeine pravo; mizhnarodne*

pryvatne pravo [Thesis of PhD, specialty 12.00.03 - civil law and civil procedure; family law; international private law]. Kiev. 1999. 16 p. (In Ukrainian).

3. Bratus S.N. (1976) *Yurydycheskaia otvetstvennost y zakonnost (ocherk teoryy)* [Legal liability and legality (theory essay)]. Moscow. *Yuridicheskaya literatura* [Legal literature]. 1976. 215 p. (In Russian).

4. Shyshka R.B. and other. (2005) *Tsyvilne pravo Ukrainy: Kurs lektsii: U 6-ty tomakh. T. V. Kn. 1. Zahalni polozhennia zoboviazalnoho prava* [Civil law Ukraine: Lectures: In 6 volumes. T. V. Book. 1. General law of obligations]. Kharkiv. Espada, 2005. 680 p. (In Ukrainian).

5. Pushkina A. A., Samoilenko V. M. (1996) *Grazhdanskoe pravo Ukrainyi: v 2 ch.* [Civil Law of Ukraine: in 2 hours.]. Kharkiv. Osnova, 1996. 1 H. 438 p. (In Russian).

6. Strekozova V.G., Hropanyuk V.N. (1995) *Teoriya gosudarstva i prava* [Theory of Government and Rights]. Moscow. Dbahov, Tkachev, Dyimov, 1995. P. 335. (In Russian).

7. Michurin Ye.O. (2008) *Obmezhenia mainovykh prav fizychnykh osib (teoretyko-pravovyi aspekt: monohrafiia)* [Limitations of property rights of individuals (theoretical and legal aspects: monograph]. *Akademiia pravovykh nauk Ukrainy, NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva* [The Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Private Law and Entrepreneurship]. Kharkiv. *Yurydychnyi svit* [Legal world]. 2008. 482 p. (In Ukrainian).

8. Ioffe O.S. (1955) *Otvettstvennost po sovetskomu grazhdanskomu pravu* [Responsibility for the Soviet civil law]. Leningrad. Publisher LSU, 1955. – 308 p. (In Russian).

9. Tytova N.I. (1975) *Yurydychna vidpovidalnist (tsyvilistychni aspekty)* [Yurydychna vidpovidalnist (tsivilistichni aspekty)]. Lviv. *Vydavnytstvo vydavnychoho obiednannia «Vyscha shkola» pry Lvivskomu derzhavnomu universyteti* [Publishing House Publishing Association "High School" at Lviv State University], 1975. 195 p. (In Ukrainian).

10. Braginskiy M. I. (1998) *Aktualnyie voprosyi grazhdanskogo prava* [Topical issues of civil law]. Moscow. Statute, 1998. 464 p. (In Russian).

11. Samoilenko V.M. (2007) *Tsyvilne ta simeine pravo Ukrainy. Chastyna persha.* [Civil and Family Law Ukraine. Part One]. Kharkiv. *Yurydychnyi svit* [Legal world], 2007. 460 p. (In Ukrainian).

12. Michurin Ye.O. (2007) *Pravochyny z zhytloom: naukovy-praktychnyi posibnyk* [Transactions with housing, scientific and practical guide]. Kharkiv. *Yurydychnyi svit* [Legal world], 2007. 536 p. (In Ukrainian).

13. *Strakhuvannia profesiinoi vidpovidalnosti notariusiv* [Professional liability insurance of notaries] *Elektronnyi resurs* [Electronic resource]. *Rezhym dostupu* [Access mode]: <http://www.pzu.com.ua>. (In Ukrainian).

14. Korelskiy V.M., Perevalskiy V.D., Alekseev S. S. (2005) *Teoriya gosudarstva i prava: uchebnyk* [Theory of State and Law: a textbook]. Moscow. Norma, 2005. 496 p. (In Russian).

15. Kanzafarova I.S. (2006) *Teoriia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti: Monohrafiia* [The theory of civil liability Monograph]. Odesa. Astroprint, 2006. 264 p. (In Ukrainian).

Понятие гражданско-правовой ответственности нотариуса

Химченко С.В., e-mail: oguvd@list.ru,

Межрегиональная академия управления персоналом, Украина

Аннотация: В статье описаны основные черты, присущие гражданской ответственности нотариуса как разновидности гражданско-правовой ответственности. Также отражена особенность этой ответственности как гражданской, впрочем, такой, которая накладывается на специального субъекта - нотариуса. Подтверждается ограничение возможности возложения этой ответственности на других лиц, в связи с выполнением функций нотариусом.

Ключевые слова: гражданская ответственность, частный нотариус, метод гражданско-правового регулирования, субъект гражданского права, защита гражданских прав, гражданское законодательство, компенсация убытков.

Tactical Features of Cross-Examination in a Trial activity in Ukraine

Iryna M. Ovcharenko¹,

Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

e-mail:505.ovcharenko@gmail.com

Abstract: The article deals with such specific type of court interrogation as a cross-examination. The aims and tactics of cross-examination, as well as the role of the court during its holding have been analyzed. Also negative traits of cross-examination and main tactical tools used during cross-examination to eliminate them have been disclosed. The main elements of preparation and planning was reviewed. The allowance of the leading questions and their influence on the witness testimony are depicted. Based on the analyze of the leading questions disadvantages author made conclusion that their using should be eliminated during cross-examination.

Keywords: cross – examination, interrogation, leading questions, evidence, tactical tools

A specific type of court examination is a cross-examination. The institute of cross-examination was developed by the indictment process and borrowed by the modern adversarial process from England [1]. With the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter – the CPC of Ukraine), which was entered into force on 20 November 2012, it became known in our country. The main purpose of fixing cross-examination at the legislative level was to ensure the adversarial principle and the possibility of a more thorough and comprehensive examination of evidence.

Research of cross-examination is disclosed in a number of papers of scientists such as A. Alexandrov, V. Babunich, S. Grishin, Ja. Zeykan, F. L. Wellman. Certain aspects of cross-examination are also covered in the writings of N. Osodoeva, V. Konovalova, V. Shepitko.

The possibilities of cross-examination conduction are laid down in Article 352 of the CPC of Ukraine. Namely, according to the requirements of part 7, Art. 352, after direct examination the opposite side of the criminal proceedings is given the opportunity to cross-examine the witness [1].

Conducting of cross-examination is not always expedient. It is effective only in cases where the person questioned in the court has changed his previous statements [2, p. 188]; to expose the lies and logical inaccuracies, exaggerations, conjectures in witness testimony. The latter, in turn, may be stipulated by opportunity or physical inability to perceive the events reliably about which the witness testified; memory problems, either inherent in a long past event or particular to the witness, including psychiatric history affecting ability to recall events accurately; possible distortions caused by a witness's poor communicationskills; prior inconsistent statements and so on [3]. In addition to the mentioned above objectives, some scholars also point to a cross-examination objectiveas getting new information to their own advantage [4, p. 35]. Note that this information should be disclosed in the primary or re-examination, and should not be cross-examination subject.

Despite the aims given above, to achieve which it is possible thanks to cross-examination, its negative traits should also be noted. Among them: 1) there procedural position is different for the parties to the trial, there is a complex web of interests, the evidence is assessed in various manners; 2) the risk of honest mistakes increases (fantastic superimposition, suggestive influence, conformity etc.); 3) interrogation participants ask the interrogatee prohibited questions which the court can hardly identify instantly in the communication process; 4) participants may ask single-type questions, repeating the same questions several times; 5) interrogators may apply different tactics (persecution of different purposes, coming up with an adverse result) [5, p. 185]. The correct choice of tactical tools allows to prevent these negative aspects and achieve goals of cross-examination.

Regarding to the interrogation tactics, we note the following. Interrogation tactics includes the most effective techniques that contribute to obtaining the full and objective evidence [6, p. 277]. A tactical tool is the main element of tactics. The most feasible set of interrelated and interconnected techniques aimed at achieving a specific goal in their application is tactical tools system. The choice of a system of tactical tools is stipulated both by the situation of investigation and the situation of interrogation [7, p. 8-9]. A tactical tools system of cross-examination in each particular case must depend primarily on the purpose of such interrogation, its boundaries and of the witness identity.

In addition, the choice of certain cross-examination tactical tools depends on the results of its preparation and planning. Preparation includes the study of criminal proceeding materials, the determine of

whether any necessity of the need for a cross-examination or not required, as well as its objectives. Planning involves premature formulation of a number of main questions and the drafting of the interrogation plan; especially it concerns the control questions. As it was noted by V. Konvalova, during the interrogation, they themselves do not always occur, therefore it is advisable to plan. Such questions can be found and formulated only through in-depth study of the case materials, through of the collected evidence [8, p. 57]. While planning interrogation one also there is a need to consider what kind of inaccuracies exist in the material of criminal case; such inaccuracies should not be far-fetched, there should not be many of them.

The identification of the witness personality plays an important role in the choice of tactical tools. The study of the witness identity is not only necessary to establish the psychological contact during the interrogation, but also to the wording of questions and their sequencing. For the optimal choice of tactical tool, especially, such as the question, there are a number of witnesses classification their basis of allocation of the most common features and psychological characteristics in scientific works. One example of witnesses classification who participate in cross-examination, is proposed by Richard Harris in his «Hints on Advocacy». The author distinguishes the witnesses (the lying witness, the hesitating witness, the truthful witness, etc.), especially paying attention to their attitude to the process of the court; analyzes their tendency to complete / partial facts distortion which actually took place, their manner of presentation of evidence at the interrogation, the willingness to testify [9, p. 29-59].

Among the main tactical tools of cross-examination in criminal case processing in court, according to V. Babunich there are: "free narration", the demonstration of objects, videos, drawings, photographs, related to the facts reported by the interviewee; describing in more details, correction comparison, analogy, collation, use of figurative thinking, statement of reminiscent (additional) issues; control of the reaction and emotions of a person being interrogated; selection pace of cross-examination [4, p. 174]. In our opinion, to the tactical tools of cross-examination should not be included control of reactions and emotions of a person being interrogated, as it is a method, not a tactical tool.

In turn, the main tactical tool is the question. Talking about questions as one of the tactical tool there is no single point of view. The statement of questions is so universally, versatile and situationally conditioned criminalistic tactics technique that it is virtually impossible to put it into clear procedural framework [10, p. 81-82]. The CPC of Ukraine now in force regulates the statement of questions as follows: part 6, Art. 352 Code of Criminal Procedure provides that, during the direct examination it is prohibited to ask leading questions, i.e. questions, in the wording of which contains the answer, a part of the answer or a clue to it. However, part 7, Art. 352 of the Code of Criminal Procedure provides that it is allowed to ask leading questions during cross-examination. Taking this feature into account, it is necessary to analyze the main features of leading questions.

Supporters of the using the leading questions during cross-examination justify their usefulness as a tool designed to help the witness remember the details of the event, reconstruct forgotten facts and circumstances in memory, as well as a way of checking the veracity of the witness testimony. Based on the results of a dissertation research, according to respondents, leading questions cannot be excluded from the cross-examination, because without these questions it is difficult to obtain additional, clarifying information, control the answers of the interrogated. Therefore, to conduct the cross-examination without leading questions is almost impossible [4, p. 162]. However, in practice, a statement of this type of questions can be counterproductive and is used in mala fide by the interrogator. As the leading questions may contain not only transparent information, but also one that did not take place in reality. In other words - false, imaginary by interrogators. The result of such questions statement may become distorted of evidence which is formed not as the result of real objective circumstances perception of the incident, but only under the influence of the interrogator. Leading questions deprive the interviewee of freedom in the choice of answer, lead to the formation of false memories. Adding new information, which is entered at the time of statement of leading question, the witness "adjusts" for her memories, thinks out the circumstances of the incident in their favor in the future tends to reconstruct the event in the memory in a curved shape [11, p.304]. Points at the negative consequences of posing leading questions, N. Osodoevanoting that leading questions, in most cases, have the manipulations character. Testimony given under influence of leading questions, has a negligible probative value, does not make an impression on the judges and jurors, who have always regarded with distrust to the testimony that comes not so much from the witness but from the interrogator. Leading questions are often the cause of distortion readings, which in turn sometimes leads to serious errors in assessing the circumstances of the committed crime and the adoption of incorrect procedural decisions as posing leading questions may provide suggestive effect on the interviewee, lead to a decrease in the critical and volitional threshold of perception of what is happening that, ultimately, create the preconditions for reporting false information by the interrogated person [12, p. 113-114].

To avoid these negative effects, in case if there is a necessity to remind the witness some accident moments, as stressed by V. Konovalova, such reminder should not include the elements of suggestion, i.e. the transmission of information, containing a statement of the particulars regarding which evidence is expected. The positive effect in recall of a forgotten fact is given by asking questions in chronological or logical sequence about the circumstances that preceded the events of the crime or came after it [5, p. 184]. In this case, using clarifying questions may also be more efficient. This type of question is not prohibited by the Criminal Procedure Code of Ukraine during an interrogation and is aimed at a more complete and accurate clarification of the circumstances that are value to the case [13, p.110].

Since a common approach in the definition of a clear list of criteria of leading questions do not exist among scientists, as well as it is not possible to fix it at the legislative level, the court must analyze all the questions of the participants of the trial, identify and eliminate certain types of questions (prohibited questions), particularly leading question. Namely judge is the one who acts as a regulator of participants' informational influence of the process[5, p. 185].

The role of the court in adversarial criminal process is not only a function of adjudication, but also the function of a judicial consideration, which is broader because it includes also the duty of the court to create the necessary conditions for the implementation of the procedural rights of the parties and fulfill procedural obligations. The corresponding functions are reflected in the part 1 Art. 321 Code of Criminal Procedure, according to which the presiding judge directs the proceedings to provide fact-finding procedure of the criminal proceedings. We can conclude that we are talking about the circumstances, which both prove guilt and justify the defendant (the accused), the criteria for establishing that are beyond a reasonable doubt [14, p. 352]. The Court acts as guarantor of constitutional rights, leads the process in the proceedings, helps to resolve the dispute between the parties, it will be obliged to take all measures to disclose or justify the defendant, and resolves the case on its merits [15, p. 57]. Therefore, during the cross-examination with the aim of a comprehensive and objective study of the criminal proceedings, it is necessary not only the activity of the parties, but also the court activity in the aspect of statement of questions, deviations prohibited types of questions, as well as control the entire course of the trial for the sake of completeness the research evidence base.

Thus, summarizing the above, we can draw the following conclusions. In the context of adversarial criminal trial, a cross-examination is an effective way of research testimonies. It allows to identify and substantiate their falsity, inaccuracy, to expose before the court and jury incompetence of witness, inability of objective perception by them all the circumstances of the incident. The basic tactical tools of a cross-examination, besides statement of a question, are also a demonstration of photo, video materials, as well as the choice of a pace of a cross-examination.

During the cross-examination with the aim of a comprehensive and objective study of the criminal proceedings, not only the activity of the parties is necessary. But also the court activity in the aspect of the statement of questions, deviations of prohibited types of questions, as well as control the entire course of the trial. In view of the negative impact, leading questions should be prohibited by making appropriate changes in part 7, Art. 352 Code of Criminal Procedure. More effective means in the aspect of obtaining reliable evidence and, at the same time, as an alternative of leading questions, can be: statement of questions which divide a certain incident into parts; replacement of leading questions with the most similar clarifying questions; and using of a control or a reminiscent question. In addition to the prohibition of leading questions, the legislator also has to determine the definition of a cross-examination and to determine its boundaries in the Criminal Procedure Code of Ukraine. This will allow to omit unnecessary statement of questions, delaying the process of criminal proceedings.

References:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] 13.04.2012. Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (In Ukrainian).
2. Kogutich, I.I. (2003) Osoblyvosti ta vydy sudovoho dopytu [Features and types of judicial interrogation]. Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava [Bulletin of the Khmelnytsky Institute of Regional Management and Law], 2003, No.1, p.188.(In Ukrainian).
3. The Trial Process: Law, Tactics, and Ethics. Chapter 7. Cross-examination. Available at: <http://www.law.indiana.edu/instruction/tanford/web/reference/07cross.pdf> S.286.(accessed 11.09.2016). (in English).
4. Babunich, V. (2015) Teoriya i praktika perehresnogo dopytu v sudi: protsesualni ta kriminalistichni aspekti [Theory and practice of cross-examination in court proceedings and criminalistics aspects]. Dis. ... d-

ra jurid. nauk 12.00.09. [Doctor's Thesis (Law). Scientific specialty 12.00.09] Lviv, 2015, 224p. (In Ukrainian).

5. Konovalova V., Shepitko V. (2008) Yuridichna psihologiya [Legal Psychology], Pidruchnik, 2-ge vid., pererob. i dop., Kharkiv, Publishing house «Pravo», 2008, 240 p.(in Ukrainian).

6. Shepitko, V.(2002) Teoriya kriminalistichnoyi taktyky: monografiya [Theory of criminalistics tactic: monograph], Kharkiv, Publishing house «Griffin», 2002, p. (In Ukrainian).

7. Shepitko, V.(1992) Taktyka dopyty [Tekst]: tekst lektsii [Interrogation tactics [text]: the text of a lecture] Kharkiv, Publishing house «Ukr. jurid. Academician», 1992. p. (In Ukrainian).

8. Konovalova, V. (1999) Dopyt: taktyka i psihologiya [Tekst]: ucheb. posobie [Interrogation tactics and psychology [Text]: studies], Kharkiv, Publishing house «Konsum», 1999, p. (In Ukrainian).

9. Harris, R. (2001) Shkola advokatury: Per. s angl. [School of Advocacy: Trans. Translated from English], Tula: Autograph, 2001, p. (In Russian).

10. Funikova, O. (2008) Teoretichni zasady klasifikatsiyi zapitan u kriminalistitsi [Theoretical principles of classification of questions in criminalistics] za red. prof. V. Shepitka: Monografiya. - Kh.:Pravo, 2008, 144p.(in Ukrainian).

11. Loftus, E. F. (2003) Make-Believe Memories. American Psychologist, № 58, 2003, pp. 864–873. (in English).

12. Osodoeva, N.(2011) Perekrestnyiy i shahmatnyiy dopros v Rossiyskom ugolovnom protsesse [The cross-examination and chess in the Russian criminal trial]. Vestnik of OGU [Bulletin of the OGU], 2011, No.3, (122), march, p.113-114. (In Russian).

13. Shepitko, V. (2004) Kriminalistika: Slov. Terminiv [Criminalistics: glossary of terms]. K.: Concern «Vydavnychiy dim «In Yure», 2004, 264 p. (in Ukrainian).

14. Kriklivets, D.(2013) Vtilennya zmahalnoyi modeli kryminalnoho sudochynstva u Kryminalnomu proesualnomu kodeksi Ukrayiny [The embodiment of the adversarial model of criminal proceedings in the Criminal Procedure Code of Ukraine]. Porivnyalno - analitichne pravo [Comparative - analytical law], 2013, No. 3-1, p.352. (In Ukrainian).

15. Markush, M. (2005) Zmagalnist u kriminalnomu protsesi: istoriko-metodologichniy aspekt [Competitiveness in the criminal process: historical and methodological aspects] Pidpriemnistvo, gospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, Economy and Law], 2005, No. 2, p. 57.(In Ukrainian).

¹ Scientific adviser: Valery Shepitko, Doctor of law, Professor, Head of Criminalistics Department of Yaroslav the Wise National Law University, Academician of National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Тактические особенности перекрестной экспертизы в судебной деятельности в Украине

Овчаренко И.М., e-mail: 505.ovcharenko@gmail.com,
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Аннотация: В статье рассматривается такой конкретный тип судебного допроса, как перекрестный допрос. Проанализированы цели и тактика перекрестного допроса, а также роль суда во время его проведения. Также раскрыты негативные черты перекрестного допроса и основные тактические инструменты, используемые при перекрестном допросе для их устранения. Были рассмотрены основные элементы подготовки и планирования. Приводится описание вопросов и их влияние на свидетельские показания. Основываясь на анализе вопросов, автор сделал вывод о том, что их использование должно быть корректно использовано во время перекрестного допроса.

Ключевые слова: перекрестный допрос, опрос, ведущие вопросы, доказательства, тактические инструменты.

Some aspects of operational combination in the USA

Vladimir N. Senov

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: Opposition from crime was and is an important task of the competent national authorities, as a prerequisite for the effectiveness of such counter - reporting training, commit, conceal traces of grave and especially grave crimes, and crimes committed or have a qualified manner masked character. Analysis of the activities of criminal organized communities, suggests that such organizations link their criminal activities with terrorist groups and can use the same transport and communication networks and false documents. We consider the typical investigative situations arising during tactical combinations. Action proposed algorithms operational staff and investigators participating in the conduct of such combinations. This article analyzes the experience of the United States on the organization of operational combination of specially authorized bodies

Keywords: operational combination, organization, international experience

Постановка проблеми. Соціальна нестабільність у суспільстві, викликана світовою економічною кризою, впливає на стан криміногенної ситуації в Україні. Водночас суспільно-економічні перетворення в Україні вимагають реальної переорієнтації діяльності правоохоронних органів. Сьогодні в практичній діяльності оперативних підрозділів повсякчас виникають несприятливі ситуації, що стають на заваді здійсненню тих чи інших оперативно-розшукових заходів, досягненню визначених цілей. Утім, із метою ефективного виконання завдань кримінального судочинства оперативна обстановка потребує негайного вжиття заходів, що забезпечують розв'язання оперативно-тактичних задач. У таких випадках оперативні працівники застосовують оперативні комбінації. Основним їх призначенням є змінення оперативної обстановки в потрібному органам внутрішніх справ напрямку, створення сприятливих умов для розв'язання оперативно-тактичних задач [1, с.13].

У боротьбі зі злочинністю особливу роль відіграють оперативні підрозділи ОВС. За характером діяльності вони протидіють кримінальному середовищу, а тому стикаються з несприятливими ситуаціями, коли оперативна обстановка потребує негайного реагування з метою виявлення, попередження і розкриття злочинів. У таких випадках працівники цих підрозділів мають застосовувати оперативні комбінації, створюючи сприятливі умови для вирішення приватних завдань оперативно-розшукової діяльності.

Невід'ємним елементом прийняття вірного тактичного рішення, вибору тактики, способу проведення комбінацій є вивчення та оцінка оперативно-розшукової ситуації. Саме тому оперативна комбінація та оперативно-розшукова ситуація нерозривно пов'язані між собою як на практичному, так і на теоретичному рівнях [2, с.367]. Актуальність досліджуваної теми зумовлена необхідністю перебудови вітчизняного кримінального процесу в контексті європейських стандартів. Адже Україна як європейська держава не може залишатися осторонь прогресивних ідей, але водночас має зберегти власні історично сформовані правові традиції.

Стан дослідження. Окремі питання використання оперативних комбінацій під час розв'язання різноманітних завдань ОРД вивчали Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюков, Г.О. Душейко, В.П. Євтушок, І.П. Козаченко, В.П. Меживой, А.О. Михайличенко, М.Б. Саакян, І.В. Сервецький, О.П. Снігерьев, В.В. Шендрик, І.Р. Шинкаренко та ін.

Метою статті є ознайомлення наукових і практичних працівників правоохоронних органів України з зарубіжним досвідом проведення оперативної комбінації проти організованої злочинності в США.

Виклад основних положень. Реформування кримінального процесуального законодавства в Україні передбачає запровадження ефективної системи протидії кримінальним правопорушенням, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої та судової діяльності, що ґрунтуються на новітніх досягненнях науки й техніки, розширенні можливостей їх використання у практиці боротьби зі злочинністю. Серед таких засобів особливої уваги набувають тактичні операції. Саме вони виступають ефективним засобом реалізації методів досудового розслідування й судового

провадження, вирішення окремих тактичних завдань і створення відповідних умов для оптимізації слідчої та судової практики [3, с.362].

Для досягнення мети реалізації оперативної інформації на стадії відкриття кримінального провадження проводяться оперативні комбінації, які направлені на спонування осіб, що перевіряються і розробляються, до дій в несприятливій для них обстановці; забезпечення умов, що перешкоджають досягненню розроблюваними злочинних результатів; створення обстановки, що сприяє документуванню злочинних і інших дій розроблюваних; підтримання конфліктної обстановки серед учасників злочинних груп розроблюваних за рахунок загрози небажаних для них дій з боку органів внутрішніх справ та інших правоохоронних установ; забезпечення належного шифрування джерел оперативно-розшукової інформації; збереження джерел доказової інформації до необхідного моменту; створення умов для проведення процесуальних дій і забезпечення їх результативності [4, с.13].

У криміналістичній теорії історія виникнення тактичних комбінацій пов'язана з концепцією правомірності "слідчих хитрощів" і "психологічних пасток", що розглядаються як різновиди тактичних комбінацій. Визначення поняття тактичної комбінації викликає заперечення з таких міркувань:

- має місце гіперболізація "слідчих хитрощів" ("психологічних пасток"); фактично виходить, що "слідчі хитрощі" - це комплекси (поєднання) тактичних прийомів. Цим поняттям охоплюють і допустимі, правомірні тактичні прийоми, і засоби, дії, які порушують вимоги етичності, і навіть комплекси, групи, сукупності прийомів;
- недоцільно об'єднувати в одному понятті дві самостійні категорії - "поєднання тактичних прийомів" (система прийомів) і "поєднання слідчих (або інших) дій" (тактична операція). "Поєднання тактичних прийомів" і "поєднання слідчих (або інших) дій" мають різну мету і є нерівнозначними;
- в етимологічному значенні термін "комбінація" тотожний терміну "система прийомів" для досягнення чого-небудь. Тактична комбінація можлива лише в межах однієї слідчої (судової) дії і не допускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії [5].

Відповідно завдання оперативних комбінацій, що виникають з урахуванням конкретної оперативно-розшукової ситуації, також можуть бути різноманітними, а саме: виявлення об'єктів оперативної уваги та отримання інформації первинного характеру; забезпечення попереджувального впливу на осіб, які становлять оперативний інтерес; досягнення мети оперативної розробки (впровадження негласного співробітника в злочинне середовище, виведення його з розробки, забезпечення зберігання таємниці джерела оперативної інформації, забезпечення затримання злочинців тощо); виявлення і зберігання фактичних даних, які можна використати як докази у кримінальному судочинстві (створення умов, необхідних для проведення процесуальних дій і забезпечення їх результативності, створення умов для встановлення та збереження матеріальних доказів та інших джерел доказової інформації, забезпечення отримання правдивих показань від фігурантів кримінальних справ); забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства; створення умов, необхідних для проведення оперативного експерименту тощо [2, с.370].

Сучасний стан злочинності в Україні вимагає від правоохоронних органів активізації дій щодо своєчасного виявлення, припинення і розкриття злочинів, а також розшуку осіб, які переховуються від органів слідства і суду. Сутність ефективності заходів боротьби зі злочинністю зумовлюється, насамперед, своєчасністю, достовірністю і повнотою наявної інформації.

Тому, досить цікавим є досвід федеральних правоохоронних органів США - Федерального бюро розслідування Міністерства юстиції, Адміністрації по боротьбі з поширенням наркотиків, Бюро по боротьбі з незаконним обігом алкоголю, тютюну, зброї, Податкової служби Міністерства фінансів - стосовно роботи в цьому напрямі.

Як будь-який вид діяльності, розвідка, природно, використовує спеціальні терміни, що розкривають її сутність. До них належать і спеціальні (секретні, таємні) операції або тактичні комбінації. [6].

Тактичні комбінації і тактичні операції є своєрідними **модулями** - складовими частинами процесу розслідування, об'єднаними різного характеру способи здійснення діяльності та реалізації тактичних положень.

Проведення спеціальних (секретних) операцій є основним заходом щодо виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних зі зловживаннями у сфері оподаткування, корупцією, відмиванням коштів, торгівлею наркотиками тощо. Кваліфіковане проведення таких операцій та комбінацій потребує значних фінансових та кадрових ресурсів і є досить небезпечним заходом, з

урахування ретельної попередньої підготовки та прийняття доцільного рішення для використання спеціальних методів.

Таємний оперативний зв'язок є одним із спеціальних методів розслідування. Визначений податковою службою співробітник згідно з законом одержує достовірну інформацію та необхідні докази. Спеціальні методи використовуються у розслідуванні несумлінного заповнення податкової декларації громадянами, у встановленні приховування податків від сплати тощо. Як правило, використання службовців визначеної категорії у спеціальних операціях здійснюється тільки з санкції Податкової Служби. До спеціальних операцій цивільні співробітники не залучаються.

Успіх використання спеціальних методів перебуває в прямій залежності від здатності, підготовки та фінансового забезпечення осіб, задіяних в операції. Служба має виявляти турботу щодо поліпшення побуту спеціальних агентів та їх матеріального убезпечення.

У разі коли спеціальні агенти не використовуються як таємні агенти, вони направляються для проходження служби в окружні управління. Оскільки планована операція або поточна операція спеціального розслідування може вимагати термінової участі такого агента, посадові особи окружного управління мають гарантувати використання спеціальних агентів за першою вимогою інших округів. Керівники окружного управління, особливо ті, які мають у своїх підрозділах декілька підготовлених спеціальних агентів, часто звітують про зміни у призначенні таких агентів для задоволення спеціальних вимог іншого округу.

Кожний помічник районного комісара відділу кримінального розслідування (далі - ВКР) призначає керівника районної спеціальної програми, функціональними обов'язками якого є:

- а) адміністративний контроль за кадровими спеціальними агентами;
- б) контроль, підтримка та допомога у проведенні всіх спеціальних операцій у відповідних регіонах;
- в) участь у нарадах перед початком секретних операцій;
- г) відповідальність за проведення оглядів секретних заходів.

Отже, спеціальні операції класифікуються як група 1 або група 2. Районний комісар або його заступник надсилає запит на проведення цільових операцій помічникові комісара ВКР, який визначив їх як групу 1. Помічник комісара ВКР санкціонує проведення всіх операцій групи 1.

Операціями групи 1 є такі, які за своєю тривалістю перевищують шість місяців і потребують санкції рівня вищого, ніж районний комісар (враховуються конфіденційні витрати). Для стеження за проведенням операції: санкціонований період розраховуватиметься найімовірніше на місяці, ніж на дні. Санкція групи 1 передбачається для будь-якої операції, що включає обґрунтоване очікування одного з таких факторів:

- а) спеціальна операція викличе значні цивільні претензії до Сполучених Штатів або, у зв'язку з порушенням цивільних прав або пов'язаних з порушенням контракту, вимоги компенсації за власність, яка була порушена;
- б) спеціальна операція вимагатиме компенсації за нанесений збиток;
- в) спеціальна операція впливатиме на перебіг розслідування більше ніж в одному регіоні;
- г) спеціальна операція торкатиметься розслідування дій можливо корумпованих офіційних посадових осіб, політиків, іноземних урядів, релігійних або політичних організацій, або засобів масової інформації;
- д) спеціальна операція дискредитуватиме або поставить у скрутне становище невинного громадянина;
- е) спеціальний службовець або інша приватна особа задіюватиметься до будь-якої дії, що заборонена федеральним, місцевим законом або законом штату як протиправне діяння або злочин, з а винятком створення неправдивих уявлень у третіх осіб щодо їх особистості чи власності, чи участі в азартних іграх для проведення операції;
- є) спеціальний службовець або інша приватна особа, залучена до проведення операції, ризикує при цьому бути заарештованим, продовжує перебувати на нелегальному становищі;
- ж) спеціальний службовець або інша приватна особа залучена до дачі показань як свідок під присягою або будь-якої процесуальної дії за помилковою ідентифікацією;
- з) спеціальний службовець або інша приватна особа буде присутньою під час зустрічі між суб'єктом злочину і його адвокатом, який захищається привілеєм юрист-клієнт;
- и) спеціальний службовець або інша приватна особа, залучена до проведення операції, може вдавати з себе юриста, лікаря, священника або представника засобів масової інформації. Наприклад, агент може вдавати з себе юриста для представлення іншого спеціального службовця або іншу

приватну особу у разі, коли обстановка складається несприятливо та є необхідність вводу спареного агента;

і) спеціальний службовець або інша приватна особа, залучена до проведення операції, має отримати інформацію від юриста, лікаря, священника або іншої особи, яка за своїми функціональними обов'язками має доступ до конфіденційної інформації;

ї) спеціальний службовець або інша приватна особа, залучена до проведення операції, має отримати інформацію від представника засобів масової інформації стосовно будь-якої фізичної особи, з якою спілкується для підтримки конфіденційних стосунків;

й) існує значний ризик насильства або фізичних ушкоджень щодо осіб, які беруть участь у секретній операції, або значний ризик фінансових втрат у невинних осіб [7, с. 8-10].

Операції групи 2 включають всі інші спеціальні дії, що не зустрічаються у запитах для групи 1.

Для проведення операцій групи 2 необхідна санкція районного комісара. Районний комісар може призначити помічника районного комісара ВКР для санкціонування операції групи 2. Однак повноваження затвердження конфіденційних витрат для фінансування спеціальних операцій не завжди може бути передано на рівень нижче районного комісара.

Районний комісар або його заступник можуть санкціонувати продовження термінів операцій групи 2 до сукупної тривалості шість місяців (початкова операція групи 2 плюс термін продовження).

Операція групи 2 автоматично переводиться до групи 1, якщо під час її проведення виявиться один або більше критеріїв операції групи 1. Санкціонувати таку операцію має помічник комісара ВКР

Копія затвердженого чи не затвердженого спеціального запиту групи 2 надсилається помічникові комісара ВКР протягом 10 робочих днів з моменту затвердження або не затвердження.

Запити на проведення спеціальних операцій, що включають потребу фінансування, надаються за формою 8354.

Вимогу на фінансування операції доцільно включати у запит на проведення спеціальної операції та отримувати санкцію районного комісара, але якщо фінансування перевищує \$ 10 000, то санкцію помічника комісара ВКР. Для кожної спеціальної операції затверджується окреме фінансування.

Початковий спеціальний запит включає достатню кількість інформації для визначення його специфіки. До змісту форми 8354 кожен запит включає інформацію, що викладається таким чином:

а) інформація, яка не викликала б сумнівів і переконувала уповноважену особу в тому, що причиною проведення спеціальної операції є порушення закону. Наприклад, альтернативні слідчі дії розглянуті та визначені як найкращий підхід до вирішення;

б) завдання операції, особливості проблеми, мета яку округ планує досягти завдяки проведенню операції;

в) план дій під час виконання цих завдань;

г) вимоги до спеціального агента та його прикриття. До спеціальних операцій залучаються агенти, які пройшли спеціальну підготовку. Якщо обставини виключають можливість використання такого агента, наводяться причини;

д) перелічуються всі пункти витрат, що не відшкодовуються, такі як відрядження спеціальних агентів, витрати на харчування відносно до операції, плата інформаторам, витрати на стеження тощо;

е) якщо виникає необхідність витрат, що відшкодовуються, їх включають до спеціального запиту. Вимоги групи 2 щодо відшкодованих витрат складаються на підставі копії санкціонованого спеціального запиту, що надсилається помічникові комісара ВКР;

є) пояснення причин обґрунтованого очікування того, що один або більше факторів, викладених у тексті розд. "Спеціальні операції групи 1", будуть мати місце і чому. Якщо один або більше факторів точно визначені у підрозділі, то в запиті перелічуються заходи, здійснення яких допоможе уникнути отримання (спеціальним службовцем або іншою приватною особою, яка задіяна до проведення операції) конфіденційних відомостей;

ж) забезпечення отримання іншої інформації або виконання специфічних вимог стосовно операції;

з) проект має забезпечити спеціальну операцію юридичними порадами в окружному, районному або Національному управліннях (далі - НУ), безвідносно того, чи буде огляд проекту затребуваний для процесуальних рекомендацій чи ні. У цьому випадку позитивним є те, що проект дає можливість забезпечити юридичною консультацією процес підготовки рекомендацій для здійснення спеціальної операції; участь у нараді щодо підготовки операції; забезпечує юридичними порадами протягом проведення всієї операції [7, с. 11-12].

Якщо округ та (або) район визнає, що операцію слід перевести з групи 2 у групу 1, то запит на проведення спеціальної операції (форма 8354) - "Запит на проведення спеціальної операції" надсилається помічникові комісара ВКР для затвердження. До змісту запиту входять: а) прогноз результатів операції; б) загальна сума витрат; в) фактори відносно яких операція групи 2 переводиться у групу 1 (якщо витрати операції та терміни її проведення свідчать про нові плани); г) будь які значні зміни у завданнях або планах дій та визначення нових цілей.

Усі інші запити, що відносяться до спеціальних операцій (наприклад, додаткове фінансування, продовження терміну, значні відхилення), складаються за формою 8354. Формулювання має містити суттєві подробиці, що виправдовують вимоги.

Якщо спеціальний план операції був затверджений районним комісаром або помічником комісара ВКР, суттєві зміни щодо встановлених цілей і завдань не можуть бути внесені без відповідного санкціонування.

Термінова санкція відповідних посадових осіб, що відноситься як до операцій групи 1, так і групи 2, може бути отримана по телефону. При цьому письмовий запит на отримання санкції оформлюється і протягом 10 робочих днів надсилається за формою 8354.

Термінові продовження можуть бути отримані, в разі рішення округу відхилитися від плану та (або) перевести операцію в іншу групу. Такі термінові продовження дозволяють округу продовжувати операцію під існуючою санкцією, якщо спеціально не підтверджено, то термінове продовження не дозволяє відхилитися від первинного затвердження і не забезпечує переведення операції з групи 2 на рівень групи 1.

Санкціоновані продовження збільшують термін операції на один місяць. Дозволений час надзвичайного продовження, включається як частина необхідного часу в існуючий запит. Наприклад, для тримісячної операції групи 1, що включає три місяці продовження та 10 днів надзвичайного продовження (дня оформлення запиту продовження), загальний термін при отриманій санкції буде складати шість місяців.

Початком спеціальної операції вважається дата її затвердження, якщо інший термін не обумовлений у запиті.

Усі запити щодо проведення операцій групи 1 розглядаються спеціальним комітетом. До комітету, як правило, входять такі посадові особи або їх заступники: директор Управління ресурсів і розвитку; директор Управління операцій; помічник голови Ради (відділу податкових злочинів при Міністерстві юстиції). Якщо ці особи не можуть бути присутніми на засіданнях комітету, замість них беруть участь: начальник 1 або 2 відділення Управління операцій, один із помічників начальника управління або радник помічника комісара, або заступник помічника голови ради, голова ради (відділу податкових злочинів при Міністерстві юстиції). У разі необхідності інші посадові особи також можуть запрошуватися для участі в засіданні.

Спеціальний комітет із призначення є дорадчим органом і дає рекомендації помічникові комісара ВКР відносно затвердження або не затвердження операції. Комітет також розглядає будь-які значні відхилення у поточній операції групи 1 і всі запити на витрати, що повертаються і перевищують загальну суму \$50 000 для операцій групи 2.

Усі запити на проведення спеціальних операцій групи 2 із запитом на витрати, що повертаються, загальною сумою \$ 50 000 або менше, розглядаються на спеціальному засіданні районного комітету, якій діє в кожному районі [7, с. 14].

До членів спеціального районного комітету входять такі посадові особи або їх заступники: виконавчий помічник спеціально уповноваженого районного комісара ВКР; представник ради районного управління відділу податкових злочинів при Міністерстві юстиції; керівник районної програми, який несе відповідальність за програму, на яку надсилається запит.

Цей комітет дає рекомендації районному комісару і розглядає будь-які відхилення у проведенні поточної операції групи 2.

У міжвідомчих розслідуваннях (наприклад, спільне розслідування Великого журі з іншим відомством), в яких спеціальна операція не є операцією службовців ВКР, санкція для проведення спеціальних дій не потрібна. Однак у міжвідомчих розслідуваннях фонди НУ використовуються для підтримки спеціальних дій і спеціальних операцій, що проводяться не службовцями ВКР. Спеціальне оперативне відомство за встановленими нормами має санкціонувати операцію.

Проте якщо спеціальний агент іншого відомства виконує спеціальні дії одноосібно, а також не пов'язані з розслідуванням власного відомства, санкція НУ для спеціальної операції має бути отримана через відповідні канали.

Спеціальний агент НУ, який здійснює спеціальні дії від імені іншого відомства пов'язаного з розслідуванням своєї служби, відряджається до цього відомства.

Керівник районної спеціальної програми несе відповідальність за проведення і контроль огляду всіх поточних спеціальних операцій з інтервалом щонайменше три місяці. Нарада з цього питання проводиться відповідним керівником групи за участю контактного агента, за можливості, спеціального агента, начальника та директора округу. При проведенні наради розглядаються всі юридичні питання та надаються консультації. Головною метою цього заходу є забезпечення фінансової підтримки та допомоги і підтримання поінформованості керівництва щодо здійснених спеціальних дій.

Керівник районної спеціальної програми за 10 днів до початку розгляду результатів операції групи 1 має довести до відома помічника комісара ВКР про дату його проведення. Присутність помічника комісара на нараді не обов'язкова.

На розгляд результатів операцій групи 1 і 2 готує керівник районної програми такі питання: відповідність завдань розслідування наданому в районі номеру операції; чи є прогрес в операції щодо виконання поставлених завдань; необхідність у корегуванні операції; факти значних подій; чи є санкціонована тривалість завдання достатньою для досягнення цілей; отримана інформація або доказ мають наслідки, що виходять за межі повноважень округу; узгодження розпочатих дій; вирішення будь-яких адміністративних та інших проблем, пов'язаних з операцією; витрати, зроблені протягом операції, включаючи коментарі, що відносяться до огляду записів бухгалтерських операцій і щоденні звіти агентів. Керівник районної спеціальної програми також надає обґрунтовані докази відносно понесених витрат.

Копія результатів наради надсилається директорові округу, районному комісару та помічникові комісара ВКР. Якщо нарада не проводилась, складається коротка доповідна записка про це. Матеріали наради мають бути отримані Національним управлінням не пізніше, ніж через місяць після його проведення.

Річний фінансовий звіт готується до 31 жовтня кожного року. Кожний район готує та надсилає помічникові комісара ВКР звіт щодо загальної суми санкціонованих і витрачених фондів; виданої заробітної платні та витрат на проведення секретних операцій, протягом попереднього фінансового року.

Коли начальник відділу кримінального розслідування підрайону вирішує, що поставлені перед спеціальною операцією цілі, вже досягнуті або не можуть бути досягнутими чи не можуть бути досягнутими без оплати рахунків, що перевищують всі допустимі норми, він ліквідує операцію.

До закриття операції начальник відділу кримінального розслідування підрайону регулярно консультується з посадовими особами, відповідальними за санкціонування операції.

Після закриття перспектив операції район може продовжувати витрати із санкціонованого позичкового фонду, пов'язаних з ліквідацією операції. Про ці додаткові витрати начальник відділу кримінального розслідування підрайону через помічника районного комісара ВКР повідомляє доповідною запискою помічника комісара. Доповідна записка має бути отримана не пізніше, ніж через місяць після фінансових витрат [7, с. 16].

Такий підхід до організації взаємодії забезпечує оптимальне поєднання методів гласної і негласної роботи, застерігає від суб'єктивної однобічності при плануванні реалізації оперативної інформації на під час відкриття кримінального провадження.

Вивчаючи особливості правового становища проведення оперативної комбінації при розкритті злочинів, обсягу і меж їх повноважень в окремих країнах, ми також переконуємося у відсутності «єдиних стандартів» як стосовно кримінального судочинства в цілому, так наглядно зокрема.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що досвід інших країн також говорить про дієвість системних підходів в організації протидії сучасним формам корупції та організованої злочинності, складовою частиною яких є реформи в сфері провадження оперативно-розшукової діяльності та порядку здійснення нагляду за такою діяльністю уповноваженими державними інституціями [9].

Зазначимо, що не кожену систему кримінальної юстиції варто взяти за еталон для України. Однак на підставі аналізу та порівняння слід обрати найбільш прогресивний шлях розвитку вітчизняного кримінального процесу у сфері протидії злочинності при проведенні оперативно-розшукової діяльності [9] та при проведенні саме оперативної комбінації органами Національної поліції України. Тому зарубіжний досвід впершу чергу зумовлює необхідність подальшої активної розробки проблеми проведення оперативних комбінацій, що має не лише теоретичне, але й практичне значення, даючи можливість включити в тактичний арсенал оперативного працівника, слідчого,

прокурора наукові рекомендації, здатні відіграти суттєву роль у підвищенні ефективності кримінального провадження і в кінцевому підсумку - у встановленні істини у кримінальному провадженні.

References:

1. Mezhivoy O.V. Viktoristannya rezultativ conduct operational kombinatsiy in kriminalnomu sudochinstvi Ukraine / O.V. Mezhivoy // Problems pravoznavstva that pravoohoronnoï diyalnosti - №3.-2009. - p. 149-153
2. Mezhivoy O.V. Operational rozshukova situatsiya yak pidstava for Vibor that zastosuvannya operativnoï kombinatsii / O.V. Mezhivoy // Naukova News Lvivske Yurydychna institutu. - 2010. -№ 2. - S. 366-372.
3. Shevchuk V.M. Problems of rozmezhuvannya tactfully operatsiy she tactfully kombinatsiy in kriminalistitsi / V.M. Shevchuk // Right i suspilstvo. - № 6-2 - 2013.- s.362-366.
4. Dusheyko G.O. Organizatsiyno-taktichni Basics of realizatsii quickly - rozshukovoï Informácie on stadii torn down kriminalnoï Right: Author. Dis. ... Cand. jurid. Sciences: 21.07.04 / Dusheyko Grigoriy Oleksiyovich. - H., 2001. - 19 С.
5. Kriminalistika Ukraine: Power i vidpovidi - The Teaching posibnik 2012 p.: [Electronic resource]. - Access mode: <http://mego.info>.
6. Kriminalistika Alexandrov I.V.: [Electronic resource]. - Access mode: http://stud.com.ua/45867/pravo/sutnist_spivvidnoshennya_osnovnih_taktichnih_ponyat.
7. Organizatsiya i order of covert agents for operatsiy spetsialnimi organizovanoï zlochinnosti in the United States: Posibnik (Kondratev Ya.Yu., Nichiforciuc D.Y., Pyasetsky A.I.). - K .: Natsionalna akademiya vnutrishnih ref Ukraine, 2004. - 60 s.
8. Lutsyk V.V. Shlyakhov vdoskonalennya perspicuity of operatively-rozshukovoyu diyalnistyu /V.V. Lutsyk // Chasopis Academy of Advocacy of Ukraine. - № 12 (3'2011) :[Electronic resource]. - Access mode: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-3/11lvvord.pdf>.
9. Sapin O. Attorney at kriminalnomu provadzhenni s pereglyadu vessels rishen: dosvid zarubizhnih Powers / O. Sapin. // News Natsionalnoï Academy Prosecutor's Office of Ukraine. - 2011. - №2. - S. 107-113.

Некоторые аспекты проведения оперативной комбинации в США

Ценов Владимир Николаевич, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: Противодействие со преступности было и является важной задачей компетентных государственных органов, а непременным условием эффективности такого противодействия - получение сведений о подготовке, совершении, сокрытии следов тяжких и особо тяжких преступлений, а также преступлений, совершенных квалифицированным способом, которые имеют замаскированный характер. Анализ деятельности преступных организованных сообществ, свидетельствует о том, что такие организации связывают свою преступную деятельность с террористическими группировками и могут использовать одни и те же транспортные и коммуникационные сети и фальшивые документы. Рассматриваются типичные следственные ситуации, возникающие при проведении оперативно-тактических комбинаций. Предложены алгоритмы действий оперативным сотрудникам и следователям, принимающим участие в проведении таких комбинаций. В данной статье проведен анализ опыта США по организации проведения оперативной комбинации специальными уполномоченными органами

Ключевые слова: оперативная комбинация, организация, зарубежный опыт

The prospects of applying the techniques of neuro-linguistic programming during interrogation in the investigation of criminal offences

Alex Y. Kamyishanskiy

The Directorate of National police in Dnipro, Ukraine
e-mail: AlexKamyshan@yandex.ua

Igor N. Gorbanov

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: gor-i-gor@ukr.net

Abstract: The article discusses the potential use of the techniques of NLP in the course of interrogation in the investigation of criminal offences, taking into account characteristics of human memory. Assess the potential of NLP in investigative work. Analyzed research and publications devoted to the techniques and methods NLP in the conduct of investigative (search) actions. Discusses the use of NLP techniques during interrogation in non-conflict and conflict situations, in particular, in establishing psychological contact with the interrogated person. Provisions regarding the permissibility, legality, morality, ethics, direction, and boundaries of the psychological impact on the interviewee. It is indicated that the view of the investigator on general principles of morality and ethics, in the vast majority of cases, and will be crucial in applying the techniques and skills of NLP, their trends, intensity, shapes, types and, most importantly, boundaries. Discusses the need for legislative consolidation of the use of NLP techniques, as well as possible changes in staffing investigative units, associated with the introduction of a specialist-practitioner of NLP.

Keywords: neuro-linguistic programming, NLP, interrogation, investigative (search) action, the investigation of criminal offences.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Допит – гласна слідча (розшукова) дія, що регламентована Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК України), сутність якої полягає в отриманні відповідним суб'єктом кримінального процесу показань від допитуваних осіб, з метою збирання нових доказів або перевірки наявних у конкретному кримінальному провадженні. З власного досвіду підтверджуємо, що допит є багатоплановою, складною та найбільш поширеною слідчою дією при розслідуванні кримінальних правопорушень. На перший погляд, допит може провести будь-хто, але з урахуванням обмеженої людської пам'яті, вад сприйняття, омани та помилок; в несприятливих умовах протидії розслідуванню, протистояння, вигадок та брехні потребує від слідчого найвищої професійної майстерності.

Ще у 1908 році Ганс Гросс писав: «Важным условием «точной» деятельности следователя является основательное знание человека как главного материала следствия. Люди, так или иначе выступающие в следствии, не что иное, как средства доказательства, и приносят делу много или мало пользы, смотря по тому, умеет ли следователь с ними обращаться... Свидетель неумелому следователю или ничего не расскажет, либо покажет несущественное, или совсем неверное, и тот же свидетель правдиво, точно и подробно покажет тому следователю, который сумеет заглянуть в его душу, понять его и сумеет с ним обойтись... Если свидетели не пожелают сказать правду, то все следствие принимает вид какой-то недостойной комедии, в которой допрашиваемые вводили следователя в заблуждение и вообще направляли его деятельность так, как они этого желали. Учебника о познании человека, который заключал бы в себе все сведения по этому вопросу, до сих пор еще не составлено, да и не будет составлено, – остается только указать те пособия, которыми возможно пользоваться в особенных случаях» [1, с. 44-45]. І дійсно, підручника, що містив би вичерпні знання щодо пізнання людини, ще і досі не винайшли, але криміналістика сприйняла та увібрала передові знання та значні надбання психології, психіатрії, юридичної логіки та інших наук, які дозволяють підвищити ефективність проведення згаданої слідчої дії. Так, окремі слідчі під час проведення допитів, у особливих випадках, використовують навички нейролінгвістичного програмування (далі НЛП). За їх словами, застосування нерозповсюджених, дещо нестандартних прийомів та використання навичок НЛП може позитивно та якісно позначитися на результативності вказаної слідчої (розшукової) дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спираються автори, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У науковій юридичній літературі такій слідчій (розшуковій) дії, як допит чи окремим його аспектам присвячено багато праць, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

До цього питання зверталися такі науковці, як Ю.П. Адамов, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.М. Биков, О.М. Васильєв, А.Ф. Волобуєв, В.О. Гавло, І.Ф. Герасімов, Ф.В. Глазирін, Л.Я. Драпкін, А.В. Дулов, В.О. Коновалова, В.П. Корж, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, І.Ф. Пантелєєв, М.І. Порубов, А.В. Старушкевич, В.В. Тищенко, В.І. Шиканов, М.П. Яблоков та інші. В їх дослідженнях з кримінально-процесуального, психологічного та криміналістичного боку докладно розглянуто правові, організаційні й тактичні аспекти допиту. Хоча вказані вчені і сформулювали основні положення тактики проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, виклали багато нового та створили підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень, на нашу думку, проблемі використання прийомів НЛП під час проведення допитів було приділено не достатньо уваги. Цікавою, у цьому напрямку, є наукова праця В.С. Позія, Д.О. Поштарука «Застосування невербальних прийомів допиту як спосіб установлення комунікативного контакту між слідчим та підозрюваним (обвинуваченим) (за результатами соціологічного дослідження)» [2], де наводяться результати соціологічного дослідження, проведеного серед ув'язнених Сімферопольської виправної колонії № 102 про застосування невербальних прийомів під час допиту. Висновки та пропозиції, сформульовані згаданими вченими, певною мірою стосуються результативності прийомів НЛП під час проведення слідчих (розшукових) дій і, на нашу думку, потребують подальшого переосмислення. Відсутність спеціальних досліджень у цьому напрямку, наявність величезного числа праць про неабияку ефективність прийомів та методів НЛП, присутність цікавості у слідчих щодо результативності таких інноваційних інструментів при проведенні слідчих (розшукових) дій зумовлює необхідність ґрунтовного наукового вивчення поставленої проблеми.

Метою наукової статті є висвітлення перспективи застосування прийомів НЛП під час проведення допитів при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

За даними Вікіпедії — вільної енциклопедії, нейролінгвістичне програмування (*англ. Neuro-linguistic programming*) — напрям у психотерапії та практичній психології, що вивчає закономірності суб'єктивного досвіду людей через розкриття механізмів і способів моделювання поведінки і передачі виявлених моделей іншим людям [3]. Російськомовна версія сторінки про НЛП доповнюється даними про невизнання окремими представниками академічної спільноти вказаного напрямку психотерапії та практичної психології, який заснований на техніці моделювання (копіювання) вербального і невербального поведінки людей, що досягли успіху в певній області, і наборі зв'язків між формами мови, рухом очей, тіла і пам'яттю [4; 5; 6; 7, с. 4]. Невизнання обґрунтовується певними ознаками паранауочності (фактичні помилки, пафосний термінологічний апарат, відсутність наукового обґрунтування), сумнівною етичністю та неефективністю прийомів та методик НЛП, також відсутністю достовірних експериментальних підтверджень заявлених можливостей [8, с. 58-66; 9, с. 174-180; 10, с. 93-104].

Проаналізуємо і ми можливість та перспективи, допустимість і правомірність, моральність та етичність, ефективність та економічну доцільність застосування прийомів та використання навичок НЛП під час проведення допитів при розслідуванні кримінальних правопорушень. При цьому постарасмося встановити, як саме методики НЛП можуть допомогти при проведенні допиту; які з них матимуть найбільш ефект, а які можуть бути лише доповненням; також ступінь необхідності законодавчого закріплення застосування технік НЛП.

З появою у засобах масової інформації відомостей про НЛП окремі слідчі, що прагнуть удосконалення професійних якостей та підвищення ефективності власної діяльності, проявили певну цікавість та пройшли практичні курси (тренінги) з опанування прийомів вказаного напрямку психології. Теоретично НЛП – це дослідження структури суб'єктивних переживань, що завдяки створеним внутрішнім концепціям (теоріям): метамоделі, «сенсорної четвірки», стратегії, субмодальності та іншому, дає можливість подолати перешкоди при проведенні допиту, сприятиме установленню довірчих відносин між слідчим, з одного боку, та свідком, потерпілим чи підозрюваним, з іншого. За даними з рекламних проспектів НЛП підвищує ефективність методів комунікації. Це, на думку симпатиків НЛП, поглиблює знання психології людини та у поєднанні з високою загальною та професійною культурою слідчого є запорукою успішного проведення допиту.

Проведення допиту має під собою мету отримання повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань, які, у свою чергу є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, - доказами. І дійсно, ефективність проведення даної слідчої (розшукової) дії цілком залежить від тактичних прийомів, а також певних методів та загальної підготовки відповідної уповноваженої особи. І особи, які познайомилися та опанували прийоми та методики НЛП, не вагаючись відносять їх до надбань, що розширюють та поглиблюють криміналістичну тактику. Відомо, що тактика допиту

складається з найбільш ефективних прийомів, що сприяють одержанню повних і об'єктивних показань. Загальновідомими тактичними прийомами є: постановка тих чи інших запитань, пред'явлення речових і письмових доказів, оголошення показань інших осіб, допит на місці події, роз'яснення суті наслідків вчиненого злочину тощо [11, с. 264]. Застосування певних тактичних прийомів повинно базуватися на типових ситуаціях допиту: 1) безконфліктна ситуація: достовірні показання; перекручення в показаннях; суперечності в показаннях; неможливість повідомлення певної інформації внаслідок забування окремих моментів; 2) конфліктна ситуація: відмова від показань; неправда в показаннях.

Розглянемо використання техніки НЛП у безконфліктній ситуації проведення допиту. За основу проведення допиту візьмемо «метамодель». Два поняття: «глибинна структура» і «поверхнева структура». Майкл Холл визначає, що повна внутрішня репрезентація (переживання) того, що ми намагаємося повідомити, називається «глибинною структурою». Велика частина глибинної структури не свідомо – деяка її частина розташовується на попередніх рівнях, що передують словам, деяка – за межами того, що можна описати словами. Сказані слова і пропозиції називаються «поверхневою структурою» [12, с. 111]. Дана модель мови служить для уточнення інформації під час спілкування та сприяє кращому розумінню мови людини. Люди часто опускають важливу інформацію, а метамодель якраз допомагає її відновити. Метамодель можна цілком ефективно використовувати і для підстроювання – якщо ви ставите уточнюючі питання з цікавістю і доброзичливістю, люди це сприймають як увагу до теми, що посилює стан взаємодії між людьми. При допиті, коли підозрюваний може і хоче давати свідчення слідчому, йому можуть завадити: по-перше, опущення, що властиві майже кожній особі, – втрати при зборі інформації; по-друге, узагальнення – створення обмежень; по-третє, спотворення – помилкові формулювання. Відповідно, для подолання цих перешкод слідчий ставить певні завдання: при опущеннях – відновлення втраченої інформації; при узагальненнях – вихід за межі; при спотвореннях – відновлення правильної структури [13].

Не можна не сказати про значення методики НЛП при проведенні допиту у конфліктній ситуації. М.В. Салтевський та В.Д. Берназ вказували, що коли допитуваний приховує інформацію за загальним правилом використовують: переконання, звернення до почуттів гідності, гордості, справедливості, шляхетності та інше [14, с. 176]. На нашу думку, під час допиту підозрюваного (обвинуваченого) при розслідуванні кримінальних порушень, наприклад, у сфері інтелектуальної власності, вказані заклики не будуть мати результативність у зв'язку з тим, що українське суспільство та кожен окремий його представник не сприймають вказані порушення як небезпечні. До тепер переважна більшість осіб нехтують переконаннями, справедливістю та шляхетністю заради економії, наприклад, при незаконному використанні комп'ютерних програм чи прослуховуванні завантажених з піратських сайтів композицій улюблених музикальних виконавців. У іншому випадку, наприклад, при допиті керівника вугільнодобувного підприємства, якого підозрюють у розкраданні бюджетних коштів переконання, звернення до почуттів гідності та справедливості, на нашу думку, не будуть ефективні, бо вчиненню такого злочину передувала значна стадія підготовки, яка передбачала легенду-виправдання перед трудовим колективом за «втрачені» гроші з фонду заробітної платні. І можливо, що прийоми НЛП у таких випадках є саме тим інноваційним інструментом, який підвищить ефективність роботи працівників правоохоронних органів.

Окрім цього, у ході соціологічного дослідження В.С. Позія, Д.О. Поштарука щодо застосування невербальних прийомів допиту як способу установаження комунікативного контакту між слідчим та підозрюваним (обвинуваченим) були отримані цікаві результати, які прямо стосуються нашої теми. Вказані дослідники наголошують, що успіх установаження контакту з допитуваним підозрюваним (обвинуваченим), а також подолання конфліктних ситуацій багато в чому залежать від спостережливості слідчого, що виражається в умінні помічати й уловлювати зовнішні прояви внутрішнього світу людей, у здатності розуміти їхні почуття, переживання, спонукання, мотиви й цілі, вгадувати «психологічний підтекст» кожної дії та вчинку, тобто здатності слідчого продумано й ефективно використовувати під час допиту невербальні прийоми в поєднанні з вербальними [2]. Вказана спостережливості необхідна для «підстроювання» – за теоретичними розробками НЛП одного з основних прийомів, що застосовується для встановити контакту з особою на яку планується здійснити психологічний вплив (у нашому випадку – допитуваного). Саме його, у переважній більшості випадків, і застосовують для встановлення психологічного контакту. Для цього слід: дзеркально прийняти позу особи, перейняти її словарний запас (говорити однією мовою), дихати з однаковою глибиною та частотою, і таке інше. Тим самим, за інформацією з навчальних та наукових джерел [15; 16, с. 285-309; 17, с. 598-625; 18, с. 30-35; 19], уподібнення допитуваному може допомогти встановленню з ним психологічного контакту або спільного «комунікативного поля».

Ефективність такого психологічного прийому, як «підстроєння», у літературі не описується. В.С. Позій і Д.О. Поштарук, з метою визначення ефективності та доцільності використання в практичній діяльності невербальних прийомів допиту для встановлення комунікативного контакту слідчого з підозрюваним (обвинуваченим), провели соціологічне дослідження серед ув'язнених Сімферопольської виправної колонії № 102, яке показало досить низьку, на їхню думку, ефективність зазначених прийомів. 7,8% респондентів відповіли, що помічали, коли слідчий намагався копіювати їхні пози, рухи, жести й т.д. Близько 70% вважають, що такі прийоми до них не застосовувалися, а 22,5% завагалися відповісти на це запитання. Пояснюється це тим, що, перебуваючи в напруженому стані, допитуваному складно помітити подібні дії слідчого при допиті. 21,3% респондентів висловилися, що такі дії слідчого драгували б їх і впливали негативно. 42,6 % відповіли, що на них подібні «підстроювання» ніяк би не вплинули. 4,2% респондентів вказали, що вказані невербальні прийоми можуть вплинути позитивно. Ті 7,8% респондентів, які помічали застосування слідчим прийомів «підстроювань», відзначають, що вони вплинули на них негативно, лише драгували. Ув'язнені відзначили, що такі дії слідчого сприймалися ними як «кривляння» і не більше того. Такий результат, на думку означених дослідників, може пояснюватися недотепним використанням вищезазначених прийомів слідчими[2].

Безперечно дослідження В.С. Позія і Д.О. Поштарука є актуальним та цікавим, але зауважимо, що окремі висновки потребують певного перегляду та доопрацювання. По-перше, фактично було проанкетовано лише 91 особу, що не дозволяє заявляти про відповідну репрезентативність результатів дослідження; по-друге, не усі слідчі володіють, а якщо і володіють, то не завжди застосовують прийоми НЛП. Можна припустити, що 7,8% респондентів помічали копіювання слідчим їхніх поз, рухів, жестів і т.д. саме тому, що «підстроювання» було непрофесійним, а інші 92,2% респондентів, можна припустити, не помітили, тому що слідчі нічого не застосовували або застосовували настільки вправно, що допитувані нічого не помітили. По-третє, Сімферопольська виправна колонія № 102 середнього рівня безпеки [20] спеціалізується на утриманні чоловіків, вперше засуджених до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини; чоловіків, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за вчинення умисного злочину середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі [21]. Специфічність контингенту вказаної колонії, який був своєрідною вибіркою, явно не відображає основні характеристики генеральної сукупності усіх засуджених у країні і не відтворює загальний об'єкт дослідження. Крім цього, такий прийом НЛП, як «підстроювання» може бути використаний під час проведення допитів свідків чи потерпілих, вже не кажучи про інші слідчі (розшукові) дії. Як проміжний підсумок зазначимо, що результати дослідження В.С. Позія і Д.О. Поштарука, при усій їх цікавості, не дозволяють сформулювати загальні об'єктивні висновки та судити про ступінь ефективності прийомів НЛП під час проведення допитів. Ураховуючи важливість вирішення вказаної проблеми для розвитку та прогресу криміналістичної тактики пропонуємо невідкладне проведення відповідних вишукувань у цьому напрямку.

Допит це певне спілкування, однією зі сторін якого є комунікація, яка, за В.О. Коноваловою, виявляється в процесі спілкування між слідчим та іншими учасниками в межах процесуальних дій, де методи, прийоми та засоби спілкування регламентовані кримінально-процесуальним законом і передбачені положеннями криміналістики. Комунікативна функція охоплює такі напрями: 1) встановлення психологічного контакту; 2) управління спілкуванням з боку слідчого; 3) здійснення психологічного впливу на допитуваного в процесі спілкування; 4) одержання слідчим необхідної інформації в процесі спілкування [22, с. 78]. Причому однією з яскравих особливостей такого спілкування є допустимість і правомірність засобів впливу у його перебігу. Для нас цікавим є здійснення психологічного впливу на допитуваного, а також його напрямок та межі, що напряму стосується питання моральності та етичності застосування прийомів НЛП, як інструментів такого психологічного впливу.

І.В. Басиста, з цього приводу обґрунтовано вважає, що у практичній діяльності слідчого психологічний вплив завжди буде межувати із забороненим психологічним насильством, а грань між ними буде практично не помітною [23, с. 264]. Інші вчені, серед яких О.Р. Ратінов та В.Ю. Шепітько, відрізняють психологічний вплив від психологічного насилля свободою вибору тієї чи іншої позиції та поведінки, де людина не обмежена чи не позбавлена можливості обирати для себе лінію поведінки [24, с. 197; 25, с. 262-264]. Вказані висловлення є зваженими та такими, що точно передають сутність насильства, у широкому розумінні, як обмеження права вибору, але слід зауважити, що розглядаючи співвідношення термінів «вплив» та «насильство», нам вбачається, що насильство є формою впливу, яка негативно сприймається суб'єктом і утискає його свободу вибору, змушує підстроюватися під

наявні обмеження і таке інше. Тобто можна казати про психологічний вплив насильницького і ненасильницького характеру, що, на нашу думку, є термінологічно вірним і більш переконливим.

Крім цього, КПК України у статті 11 «Повага до людської гідності», як категорійного поняття моральної свідомості, встановлює певні межі через зобов'язання забезпечувати повагу до людської гідності, прав і свобод кожної особи, а також заборону піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність [26]. Беручи до уваги погляди вказаних провідних вчених-криміналістів, законодавчі межі КПК України, а також теоретичний виклад основних прийомів та методів НЛП змодельюймо можливу ситуацію під час проведення допиту. Так, слідчий на початку допиту пропонує особі присісти та зручно влаштуватися. Сам виконує «підстроювання» (синхронізує дихання, приймає таку ж позу, користується термінологією допитуваного, копіює міміку та жестикуляцію), намагається «вести» та контролювати хід слідчої дії. Далі застосовуються різні техніки НЛП для отримання доказової інформації, серед яких спостереження за рухом очних яблук, введення допитуваного у змінений стан свідомості, «мовленнєве зв'язування», розповідь історій (метафор, цитат), «папки для свідомості» і таке інше. При чому якість використання таких стратегій комунікацій у більшій мірі залежить від умінь і навичок слідчого. Для досягнення найбільшої ефективності він повинен навчитися контролювати процес допиту у несвідомому стані. Тобто, бажано довести свої рухи до автоматизму, підстроюватися під допитуваного так, щоб не контролювати свої дії і не відволікатися на їх здійснення [27, с. 33].

Якщо вказані прийоми застосовувати гласно, тобто допитувані свідки чи потерпілі, які зобов'язані давати свідчення, офіційно попереджаються про можливість їх застосування, з метою відновлення чи деталізації спогадів, усунення невизначеності, то, на нашу думку, це можливо та доцільно. Якщо ж вказані прийоми застосовуються негласно відносно підозрюваного (обвинуваченого), то тут можливо углядіти певні порушення гарантованого права кожного на свободу думки та слова, відповідно до статті 34 Конституції України [28]. Також можуть бути порушена свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, які закріплені у статті 18 КПК України [26]. У результаті застосування прийомів та методів НЛП, як особливого психологічного впливу, можуть виникнути наслідки у вигляді визнання своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення або давання пояснень, показань, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення. Вказане начебто не насильство і не примушення, але елементи придушення свідомості особи або її волі присутні. Отже, є певні підстави зробити проміжний висновок, що прийоми та навички НЛП є інструментом психологічного впливу, який можна використовувати під час розслідування кримінальних правопорушень у різних напрямках залежно від ситуації. Але відразу слід обмовитися щодо меж їх застосування: спостереження за рухами очних яблук допитуваного, його копіювання шляхом «підстроювання» це одне, а втручання у мислення, пам'ять, придушення свідомості особи або її волі, «навіювання» фальшивих спогадів, це зовсім інше. Останнє неможливо визнати насильством у чистому вигляді, бо допитувана особа може і не усвідомити, що на неї був здійснений психологічний вплив, через який її процесуальне становище або інших осіб погіршилося. Слідчого, який майстерно володіє прийомами та навичками НЛП (за умови їх ефективності), неможливо чи дуже важко контролювати, бо особливістю такої майстерності є неочевидність (латентність) її застосування. Тож, уявлення саме слідчого про загальні засади моралі та етики, у переважній більшості випадків, і будуть визначальними при застосуванні прийомів та навичок НЛП, їх напрямків, інтенсивності, форм, видів і, найголовніше меж.

Для уникнення можливих зловживань з боку допитуючих осіб можна визнати наведені прийоми та методи психологічного впливу, аморальними та сумнівними, які створюють умови для обману, введення в оману, небезпеки слідчих помилок та службових проступків. Але, на нашу думку, такі підходи є радикальними та помилковими, бо сформульований спектр принципів повинен стосуватися у рівному ступені не тільки конкретних прийомів НЛП, як засобу отримання інформації, а суб'єктів, що їх застосовують. Як будь-який інструмент у одних руках – користь та якість, а у інших – шкода та втрата, тож наміри та свідомість допитуючого має ключове, першочергове значення.

Неможливо однозначно вказати що застосування прийомів та використання навичок НЛП відповідає чи не відповідає принципам допустимості та правомірності. Буквально, правомірність це відповідність діяльності чи результатів такої діяльності повноважених осіб вимогам та дозволам, що містяться у нормах права, а також виключення будь-яких відхилень від їх приписів. Національний кримінальний процесуальний закон, можна сказати, надає певну свободу у напрямку застосування

тактичних, психологічних прийомів, але з обмеженнями, які вказані у статті 7 «Загальні засади кримінального провадження» [26]. Проаналізувавши загальні засади кримінального провадження раніше ми виділили ті принципи, які можуть бути порушені під час застосування прийомів НЛП: повага до людської гідності; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Якщо цілями застосування досліджуваних прийомів є, наприклад: активізація спогадів, встановлення відповідної робочої атмосфери, роз'яснення тяжкості вчинення протиправного діяння, згідно з законодавством України, то вказане, на нашу думку, допустимо та правомірно. Але разом з цим, треба вказати на можливу надмірну інтенсивність, наполегливість, гласність (негласність) та межі їх застосування, що може негативно вплинути на питання їх допустимості та правомірності. Також може бути предметом для обговорення необхідність законодавчого закріплення використання технік НЛП. Якщо вважати НЛП певною сукупністю допустимих прийомів психологічного впливу, що відповідають загальним засадам кримінального провадження, то законодавче закріплення вважається зайвим, бо жоден психологічний прийом не знайшов регламентації (регулювання) у чинному КПК України. Однак, вертаючись до різноманіття цілей використання прийомів НЛП у досудовому розслідуванні, серед яких можуть бути, наприклад, системне привнесення до пам'яті та свідомості підозрюваного хибних спогадів та думок, тоді НЛП потребує негайної законодавчої заборони.

Якщо визнати прийоми НЛП ефективними, етичними, допустимими та необхідними у арсеналі слідчих під час проведення досудового слідства, то природньо виникає питання економічної складової. Виходячи зусередненої чисельності слідчих підрозділів у областях економічно виправдано буде розглянути введення до штатного розкладу вказаних підрозділів однієї посади спеціаліста-практика НЛП з відповідною оплатою праці. Означений спеціаліст, за умови регулярності занять з відривом від виробництва, зміг би надати знання, уміння та навички особовому складу слідчих підрозділів області, з подальшим підтриманням їх на заявленому рівні. Враховуючи розмір бюджету Національної поліції України витрати на утримання вказаних спеціалістів, на нашу думку, є прийнятними, за умови, якщо технології НЛП будуть дійсно затребувані під час розслідування кримінальних правопорушень.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що: 1) ефективність використання прийомів НЛП поки що остаточно не встановлена і потребує наукового підтвердження, у рамках достовірних експериментальних підтверджень заявлених можливостей; 2) за умови встановлення такої ефективності комунікативної технології зі створення глибоких і довірливих відносин майже з будь-якою особою, вважаємо за доцільне, у криміналістичній тактиці визначити межі та випадки її застосування під час проведення допитів при розслідуванні кримінальних правопорушень; 3) у зв'язку з висвітленою темою, актуалізується такий напрямок наукових досліджень, як встановлення можливості використання прийомів НЛП під час проведення інших слідчих (розшукових) дій, серед яких обшук, огляд, пред'явлення для впізнання, контроль за вчиненням злочину; 4) при обговоренні прийомів НЛП, на нашу думку, доцільно ширше використовувати термін «психологічний вплив», який може бути у залежності від процедури та результатів дії на свободу вибору: насильницьким і на ненасильницьким; 5) вважаємо, щоті прийоми НЛП, які є ненасильницькими, гласними та застосовуються з дозволу допитуваних, можуть бути використані під час проведення допитів, наприклад, з метою відновлення чи деталізації спогадів, з обов'язковим дотриманням статті 34 Конституції України та статей 7-29 КПК України; 6) враховуючи те, що уявлення слідчого про загальні засади моралі та етики, певною мірою, будуть визначальними у застосуванні прийомів НЛП (напрямок, інтенсивності, форм, видів і меж) пропонується у програмі підготовки вказаних правоохонців передбачити більше часу для укорінення властивостей особистості; 7) на сучасному етапі розвитку національного кримінального процесу, криміналістики та юридичної психології регламентація застосування прийомів НЛП буде передчасною до точного встановлення їх потенціалу; 8) при підтвердженні ефективності технологій НЛП і затребуваності їх під час розслідування кримінальних правопорушень можливо розглянути внесення змін до штатного розкладу слідчих підрозділів у областях щодо введення посади спеціаліста-практика НЛП з відповідною оплатою праці.

References:

1. Gross, G. (1908) Rukovodstvo dlya sudebnykh sledovateley kak sistema kriminalistiki [A guide for court investigators as the system of criminalistics]. M.: LeksEst, 2002, 1088 p. (In Russian).
2. Pozly, V.S., Poshtaruk, D.O. (2010) Zastosuvannya neverbalnih priyomiv dopitu yak sposib ustanovlennya komunikativnogo kontaktu mlzh slidchim ta pldozryuvanim (obvinuvachenim) (za rezultatami sotsiologichnogo doslidzhennya) [The use of nonverbal techniques of interrogation as a means to establish communicative contact between investigator and suspect (accused) (by results of sociological research)]. Krimskiy yuridichniy visnik [Crimean legal gazette], 2010, No. 1 (8), Part II. (In Ukrainian).
3. Neyrolingvistichne programuvannya [Neuro-linguistic programming]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нейролінгвістичне_програмування (accessed 09.08.2016). (In Ukrainian).
4. Neyrolingvisticheskoe programmirovaniye [Neuro-linguistic programming]. Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Нейролингвистическое_программирование (accessed 09.08.2016).
5. Danilenko, V.P. Chto takoe involyutsiya? [What is involution?]. Available at: http://www.znanauku.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=607&Itemid=29 (accessed 09.08.2016).
6. Danilenko, V.P. Involyutsiya v nauke: psichologicheskie kvazinauki [Involution in science: psychological casinouk]. Available at: <http://old.islu.ru/danilenko/articles/psichkvazi.htm> (accessed 09.08.2016). (In Russian).
7. Berulava, G.A. (2003) Metodologicheskie osnovyi deyatelnosti prakticheskogo psichologa: Ucheb. pos. [Methodological bases of activity of the practical psychologist] M.: Vysshaya shkola, 2003, 64 p. (In Russian).
8. Witkowski, T. (2011) Thirty-Five Years of Research on Neuro-Linguistic Programming. NLP Research Data Base. State of the Art or Pseudoscientific Decoration? // Polish Psychological Bulletin, 2011, T. 41, № 2, 58-66 p.
9. Norcross, J.C., Koocher, G.P., Fala, N.C., Wexler, H.K. (2010) What does not work? Expert consensus on discredited treatments in the addictions // Journal of Addiction Medicine, 2010, T. 4, № 3, 174-180 p.
10. Glasner-Edwards, S., Rawson, R. (2010) Evidence-based practices in addiction treatment: Review and recommendations for public policy // Health Policy, 2010, T. 97, № 2, 93—104 p.
11. Glibko, V.M., Dudnikov, A.L., Zhuravel, V.A. (2001) KrimInalIstika [Criminalistics] under the editorship of V. Y. Shepitko. K.: Publishing house "In Yure", 2001, 682 p. (In Ukrainian)
12. Bob G., Bodenhamer L., Maykl Holl (2003) NLP-praktik: polnyiy sertifikatsonnyiy kurs. Uchebnik magii NLP [NLP practitioner: full certification course. Tutorial magic of NLP] per. from english. S. Komarova – SPb : «prym-EVROZNAK», 2003, 272 p.
13. Lyubimov, A. Model NLP : metamodel [The NLP model : meta-model] // Treninovyiy tsentr Aleksandra Lyubimova [Training center Alexander Lubimov] Available at: <http://trenings.ru/entsiklopediya-nlp/modeli/463-model-nlp-meta-model.html> (accessed 09.08.2016). (In Russian).
14. Bernaz, V.D. Saltevskiy, M.V. (2009) KrimInalIstika : navch. pos. [Criminalistics], Odessa : OHOUD, 2009, 460 p. (In Ukrainian)
15. Konovalova, V.E. (1999) Dopros: taktika i psichologiya [Interrogation: tactics and psychology]. – H. : Konsum, 1999. – 157 p. (In Russian)
16. Gerasimov I.F. (2000) KrimInalIstika : ucheb. dlya vuzov. [Criminalistics : proc. for universities] Under the editorship of I. F. Gerasimov, L. J. Drapkina. – 2nd ed. Rev. and extra – M.: Higher. wk., 2000. (In Russian)
17. Averyanova, T.V., Belkin, R.S., Koruhov, Yu.G., Rossinskaya, E.R. (1999) KrimInalIstika : ucheb. dlya vuzov [Criminalistics : proc. for universities] Under the editorship of Professor Belkin R. S. – M. : Publishing house NORMA-INFRA-M, 1999. 990 p. (In Russian)
18. Saraeva, V.E., Shteynbah, H.E. (1997) Psichologicheskoe obschenie: priemyi vedeniya besedy i tehniki prisoedineniya [Psychological communication: techniques of conversation and technology attachment] // Sb. Psichologicheskie issledovaniya [Proc. Psychological research.] Vol. 1. SPb., 1997. pp. 30-35 (In Russian)
19. Piz, A. (2007) Yazyk telodvizheniy. Kak chitat myisli okruzhayuschih po ih zhestam [Body language. How to read others thoughts by their gestures] Moscow : Eksmo, 2007, 267 p. (In Russian)
20. Simferopolska vipravna koloniya 102 [The Simferopol corrective colony № 102] Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сімферопольська_виправна_колонія_№_102 (accessed 09.08.2016). (In Ukrainian).

21. Kriminalno-vikonavchiy kodeks Ukrayini vid 11.07.2003 1129-IV [Criminal Executive code of Ukraine dated 11.07.2003 № 1129-IV] Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (accessed 09.08.2016). (In Ukrainian).

22. Konovalova, V.O., Shepitko, V.Yu. (2008) Yuridichna psihologiya: pIdruchnik [Legal psychology: textbook]. 2nd ed. rev. H.: Right, 2008, 240 p. (In Ukrainian).

23. Basista, I.V. (2012) Okremi aspekti dopustimosti psihologichnogo vplivu ta riziku pri priynyatti protsesualnih rishen slidchim [Some aspects of the admissibility of the psychological impact and risk when making procedural decisions of the investigator] Pravo I suspilstvo. [Law and society]. 2012, No 1, pp. 262-268. (In Ukrainian).

24. Shepitko V.Yu. (2009) Problemi zastosuvannya psihologichnogo vplivu na dosudovomu slidstvi (v konteksti dotrimannya prav lyudini) [Problems of the application of the psychological impact of the preliminary investigation (in the context of human rights)] Visnik akademiyi pravovih nauk Ukrayini. [Bulletin of the Academy of legal sciences of Ukraine] 2009. No 1 (56). pp. 195-200 (In Ukrainian).

25. Ratinov, A.R. (1967) Sudebnaya psihologiya dlya sledovateley [Forensic psychology for investigators] M., 1967, 290 p. (In Russian)

26. Krimlnalnyi protsesualnyi kodeks UkraYini vId 13.04.2012 # 4651-VI [Criminal procedure code of Ukraine of 13.04.2012 № 4651-VI] Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (accessed 09.08.2016). (In Ukrainian).

27. Lyubimov A. Yu. (2003) Masterstvo kommunikatsii [Skills communication] SPb.: Peter, 2003, 224 p. (In Russian)

28. Konstitutsiya Ukrainy vid 28 cherv. 1996. No. 254k/96-BP [Constitution of Ukraine, 28 June, 1996, No. 254k/96-BP]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (accessed 09.08.2016). (In Ukrainian)

Перспективы применения приёмов нейролингвистического программирования в ходе допроса при расследовании уголовных правонарушений

Камышанский Алексей Юрьевич, e-mail: AlexKamyshan@yandex.ua

Главное управление Национальной полиции в Днепропетровской области, Украина

Горбанёв Игорь Николаевич, e-mail: gor-i-gor@ukr.net

Одесский государственный университет внутренних дел, Украина

Аннотация: В предлагаемой статье рассматриваются перспективы применения приёмов нейролингвистического программирования в ходе допроса при расследовании уголовных правонарушений, с учётом особенностей человеческой памяти. Оценивается потенциал нейролингвистического программирования в следственной работе. Анализируются исследования и публикации, посвященные приёмам и методам нейролингвистического программирования при проведении следственных (розыскных) действий. Рассматривается использование техник НЛП при проведении допроса в бесконфликтной и конфликтной ситуациях, в частности, при установлении психологического контакта с допрашиваемым. Сформулированы положения, касательно допустимости, правомерности, нравственности, этичности, направления и границ психологического воздействия на допрашиваемого. Указано, что представление следователя об общих принципах морали и этики, в подавляющем большинстве случаев, и будут определяющими при применении приёмов и навыков НЛП, их направлений, интенсивности, форм, видов и, самое главное, границ. Обсуждается вопрос о необходимости законодательного закрепления использования техник НЛП, а также возможных изменениях в штатном расписании следственных подразделений, связанных с введением должности специалиста-практика НЛП.

Ключевые слова: нейролингвистическое программирование, НЛП, допрос, следственное (розыскное) действие, расследование уголовных правонарушений.

Tactical Peculiarities of the Scenario Planning Method Appliance During the Process of Prevention and Cessation of the Premeditated Murder

Olena M. Tsilmak

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine

cilmalen@gmail.com

Abstract: There is proposed in this article the author's modification of the scenario planning method for needs of pre-trial investigation, in particular for prophylaxis and prevention of the premeditated murder committing. It was also described the scenario planning method in such sequence: essence of method, the chief goal, rules and conditions of it's appliance, advantages and disadvantages of it's appliance, expected results from this method, necessary materials for this method appliance, the term of this method active appliance. It was described the tactic of the scenario planning method appliance on preparatory, main and final stages.

Keywords: method, scenario planning, Operational staff, National police, pre-trial investigation, premeditated murder, prophylaxis, prevention

Модифікація, стандартизація, розробка, удосконалення та систематизація методів науки та техніки для потреб досудового розслідування є пріоритетним завданням що стоїть перед органами досудового розслідування Національної поліції України. Ми пропонуємо розглянути застосування методу сценарного планування у процесі попередження умисного вбивства, що завчасно готується. Автор методу – Герман Канн та інші члени групи планування «Роял Датч / Шелл» (RAND Corporation). Популяризував метод – Еррі П. Дежеус.

Метод сценарного планування – це спосіб довгострокового планування на основі проміжних цілей розроблених сценаріїв [1].

Слід наголосити, що метод сценарного планування обумовлюється низкою інших взаємозалежних методів, серед яких провідне місце посідають:

1. Метод сканування – це процес збирання уже сформованої інформації. Він дозволяє розглядати, оцінювати, спостерігати і систематично фіксувати уже сформовану інформацію.

Він застосовується у техніці, політиці, економіці, менеджменті та інших галузях. Назва «метод сканування» запозичена з технічної галузі [2].

2. Метод моніторингу – це комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу поточної й нової інформації.

Він застосовується у техніці, політиці, економіці, екології, менеджменті, маркетингу, біології, соціології та інших галузях.

3. Метод спостереження - це спосіб безпосереднього сприйняття явищ, процесів у їхній дійсності та у динаміці.

Він використовується у всіх галузях науки та техніки, а також різних видах діяльності.

4. Метод опитування – це вербальний спосіб здобуття інформації.

Він використовується у всіх галузях науки та техніки, а також різних видах діяльності.

5. Метод ретроспективного аналізу поведінки (від лат. Retro - назад і sresto - дивлюся) – це спосіб виділення та вивчення окремих частин інформації про особу на підставі фактів її життя.

Він застосовується у психології, соціології, педагогіці, юриспруденції, менеджменті та інших галузях.

6. Метод мозкового штурму – це креативний колективний спосіб генерування ідей та відбору з них найбільш раціональних та достовірних.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогіці та інших галузях.

7. Метод сценарного аналізу – це спосіб розробки та використання сценаріїв, тобто більш-менш систематизованих і внутрішньо логічних картин можливого майбутнього [3].

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології та інших галузях.

8. Метод прогнозування – передбачення подій майбутнього для вжиття превентивних заходів.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогіці, юриспруденції та інших галузях.

9. Метод моделювання – це спосіб побудови пошукових і нормативних моделей з урахуванням ймовірного або бажаного (небажаного) та зміни прогнозованого об'єкта.

Зазвичай, використовуючи метод моделювання обов'язково використовують таблиці, діаграми, матриці, схеми, плани тощо. Це сприятиме візуалізації та встановленню прогалін та неточностей.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогіці, юриспруденції та інших галузях.

10. Метод ранжування – це спосіб розміщення даних на основі спадання чи зростання відповідних показників, що дає можливість визначити місце будь-якої складової в цьому ряду.

Зазвичай ранжування певного ступеня відбувається за такими критеріями: дуже високий, високий, середній, низький.

Він застосовується у політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології, психології, педагогіці, юриспруденції та інших галузях.

11. Метод аналізу багатофакторних ризиків – це спосіб визначення ступеня небезпечності зовнішньообумовлених та внутрішньообумовлених ризиків, тобто оцінка імовірних:

а) *загроз*, тобто певних небезпечних факторів, які обумовлюють уразливість;

б) *уразливості*, тобто ступінь слабкості в засобах захисту, що викликана помилками або недосконалістю в процедурах реалізації попереджувальних заходів;

в) *збитків*, тобто імовірних втрат.

Зазначений метод активно застосовується у науці та техніці, політиці, економіці, маркетингу, менеджменті, соціології та інших галузях.

Провідними методами на підготовчому етапі застосування комплексу методів з вжиття заходів щодо попередження умисного вбивства, що завчасно готується, є: сканування, моніторинг, опитування, ретроспективний аналіз поведінки та спостереження.

Провідними методами на основному етапі є: мозковий штурм, сценарний аналіз, прогнозування, моделювання, оцінка багатофакторних ризиків та сценарне планування.

Слід підкреслити, що метод сценарного планування дуже тісно взаємопов'язаний з комплексом вищезазначених методів, що його обумовлюють та детермінують.

Суттю методу сценарного планування є розробка загального плану заходів з попередження умисного вбивства, що завчасно готується, на основі розроблених сценаріїв.

Головною метою сценарного планування є проектування з прогнозованою вірогідністю альтернативних варіантів розвитку криміногенної ситуації для своєчасного вжиття заходів з унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

Правила застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами:

1. Рекомендовано використовувати сукупність методів у їх тісному взаємозв'язку та взаємозалежності.

2. Необхідно виявити та вивчити усі фактори, які впливають або можуть вплинути на вжиття превентивних заходів для унеможливлення скоєння реально можливого умисного вбивства, що завчасно готується, визначивши при цьому їх часовий горизонт.

3. Необхідно постійно здійснювати моніторинг вжитих превентивних заходів для корегування прийнятих управлінських рішень.

4. Необхідно обов'язково досягати мети під час застосування того чи іншого методу.

5. Необхідно копітко аналізувати та прораховувати наслідки дій, перш ніж планувати і здійснювати їх.

Умовами застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами є:

1. Оперативні співробітники повинні максимально спиратися на об'єктивні знання.

2. Необхідно завчасно урахувати наявні обмеження методів та заздалегідь обрати оптимальний спосіб їх організації та застосування.

3. До групи з попередження реально можливого умисного вбивства, що завчасно готується, повинні увійти 5-7 фахівців.

4. Необхідно здійснювати оцінку впливу найбільш значущих чинників на превентивну діяльність щодо попередження умисного вбивства, що завчасно готується, та можливостей зміни їх під впливом часу. При цьому слід враховувати фактори, які є незначними зараз, але здатні в значній мірі вплинути на діяльність в певній часовій перспективі.

5. Необхідно дотримуватися часових рамок реалізації превентивного сценарію для ефективного вжиття заходів щодо попередження умисного вбивства, що завчасно готується.

6. Необхідно здійснювати графічну фіксацію під час застосування методів задля візуалізації усіх тенденцій.

Переваги застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами у тому, що вони дозволять:

- 1) описати майбутнє, яке фактично є продовженням або екстраполяцією минулого;
- 2) аналізувати складні соціальні системи для управління ними;
- 3) вжити превентивні заходи з унеможливлення настання негативних наслідків завчасно підготовлюваного умисного вбивства;
- 4) запобігти гіпотетично імовірним негативним подіям;
- 5) відточити стратегії, скласти плани дій на випадок несподіваного розвитку подій;
- 6) дотримуватися правильного напрямку при вжитті попереджувальних заходів;
- 7) зрозуміти логіку розвитку подій, виявити рушійні сили, ключові фактори, ключові фігури;
- 8) поліпшити якість прийнятих рішень.

Недоліками застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами є те, що:

1. Вони вимагають значного часу та значних людських ресурсів.
2. Неможливо точно здійснити прогноз гіпотетично імовірного злочинного явища, що планується, та факторів, які можуть стати рушійними силами.
3. Процес розробки сценаріїв є досить трудомістким і передбачає планування та проведення сценарного дослідження з подальшим аналізом результатів і формуванням рекомендацій для осіб, які приймають рішення.
4. Під час сценарного аналізу констатуються суттєві невизначеності даних та інформації.
5. Експертні судження (оцінки) якісних характеристик завжди мають суб'єктивний характер.
6. Процесу прийняття управлінських рішень характерні різноманітні ризики.
7. Неможливо кількісно описати численні зв'язки в соціальних системах між процесами та людьми.

Необхідні матеріали для застосування методу – 5-7 аркушів формату А1, фліпчарт, 40-50 аркушів формату А4; мапа місцевості, фломастери, олівці.

Необхідний час для застосування методу – від декількох годин до декількох днів, тижнів, місяців.

Розглянемо алгоритм застосування комплексу методів у процесі попередження та припинення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

Слід зазначити, що оперативні співробітники можуть отримати такі варіанти інформації про підготовку особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства, а саме: 1) коли факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства відомий, однак жертва невідома; 2) коли факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства відомий й відома жертва; 3) коли відома тільки імовірна майбутня жертва; 4) коли наявна інформація тільки про те, що буде скоєне вбивство, але невідомі ані імовірна майбутня жертва умисного вбивства, ані імовірний (-і) вбивця (-і).

Застосування комплексу методів відбувається на підготовчому, на основному та заключному етапах. Слід зазначити, що основний та заключний етапи застосування комплексу методів не відрізняються за своїм алгоритмом, тоді як на підготовчому етапі буде зазнавати зміни послідовність застосування методів та зміст оперативно-розшукових заходів. Розглянемо конкретні дії оперативних співробітників на різних етапах застосування комплексу методів.

Наприклад, у випадку, коли факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства відомий, а жертва невідома. **На підготовчому етапі** оперативні співробітники повинні орієнтуватися на ступінь готовності особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства. Отже, у випадку, коли конкретна особа чи група осіб вже повністю готова (-і) до реалізації задуму щодо умисного вбивства, оперативним співробітникам необхідно: 1) встановити (за допомогою методу сканування) форму підготовки особи чи групи осіб до кримінального правопорушення (тобто відшукування, пристосування або спеціальне виготовлення особою, яка готується до вчинення умисного вбивства, різноманітних знарядь для здійснення злочину; придбання або виготовлення вогнепальної зброї всіх видів, холодної зброї, отруйних речовин; 2) підшукування співучасників злочину та попередня домовленість з ними про час, місце та способи скоєння вбивства [4] та ін.); 3) встановити ступінь готовності особи чи групи осіб до скоєння вбивства; виявити й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства; 4) вжити заходів щодо унеможливлення скоєння вбивства.

У випадку, коли конкретна особа чи група осіб тільки розпочала (-и) підготовку до умисного вбивства, оперативним співробітникам необхідно:

1) перевірити форму та ступінь підготовки особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства (за допомогою методу сканування та моніторингу);

2) зібрати якомога більше інформації про особу, яка планує скоєння умисного вбивства (її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо), чи групу осіб (за допомогою методу моніторингу, опитування);

3) встановити цілодобове спостереження за особою чи групою осіб;

4) вивчити умови проживання особи чи групи осіб, особливості місцевості прилеглої території;

5) проаналізувати імовірні мотиви та цілі умисного вбивства, що планується;

6) дослідити традиційний та нетрадиційний маршрут пересування особи чи групи осіб та скласти детальні схеми;

7) визначити імовірну жертву та встановити цілодобове спостереження за нею, у тому числі й відеоспостереження та аудіоприслуховування;

8) зібрати якомога більше інформації про імовірну майбутню жертву умисного вбивства – її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо (за допомогою методу сканування та моніторингу);

9) вивчити умови її проживання, традиційний та нетрадиційний маршрут пересування та скласти детальні схеми (за допомогою методу сканування та моніторингу);

10) вивчити особливості місцевості місця мешкання та роботи імовірної жертви, встановити найбільш уразливі місця, шляхи відходу та підходу; перешкоди на шляху пересування тощо;

11) вивчити щохвилинний традиційний та нетрадиційний розклад дня, скласти сітки розкладу дня та встановити найбільш уразливий час, коли імовірно може бути скоєно вбивство;

12) співвіднести точки перетинання імовірної майбутньої жертви з особою чи групою осіб та спрогнозувати імовірне місце скоєння вбивства та приблизний час;

13) спрогнозувати й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства та ін.

Основний етап слід поділити на дві фази. На першій фазі оперативні співробітники будують 4-7 різних сценаріїв розвитку імовірних подій злочинного явища. На другій фазі оперативні співробітники здійснюють сценарне планування попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується. Отже, щодо *першої фази*.

Групі оперативних співробітників, яка була задіяна для збору інформації стосовно реально можливого умисного вбивства, що готується, необхідно зібратися на нараді, на якій необхідно:

1. Повідомити усю відому їм інформацію. Під час процесу повідомлення інформації необхідно її обов'язково фіксувати на аркуші формату А1, використовуючи ключові словосполучення або прості речення. Краще використовувати табличний варіант фіксації.

2. Проаналізувати усю отриману інформацію та відокремити з неї факти, невизначеності, здогадки та домисли. Слід кожне ключове словосполучення або просте речення позначати буквами: Ф - факт, Н – невизначеність, З – здогадка та Д – домисел. На окремому аркуші формату А1 зафіксувати у таблиці усі факти.

3. Ранжувати домисли та здогадки за ступенем їх ймовірності та зафіксувати на окремих аркушах формату А4. Слід зазначити, що усі невизначеності, здогадки та домисли слід обов'язково перевірити.

4. На основі отриманої інформації розробити сценарії імовірного розвитку злочинного явища (не більше семи). Кожен сценарій є моделлю того, як різні елементи можуть взаємодіяти за певних умов [5].

Сценарій – це опис картини майбутнього, що складається з узгоджених, логічно взаємопов'язаних подій, послідовності кроків та епізодів, які з певною ймовірністю ведуть до прогнозованого варіанту розвитку певної ситуації. Сценарій - це ретельно продумана відповідь на запитання: «Що станеться, якщо ...?». Для підготовки сценарію необхідно:

4.1. Генерувати ідеї про найкращий варіант розвитку подій з різними позитивними результатами (за допомогою методу «мозкового штурму»). Слід розробити два або три сценарії з різним змістом позитивних результатів.

4.2. Сформулювати у загальному вигляді кожний варіант оптимістичного сценарію розвитку подій злочинного явища та описати їх на окремих аркушах формату А4.

4.3. Генерувати ідеї щодо песимістичного сценарію розвитку подій злочинного явища (два або три), тобто про найгірші варіанти розвитку подій з різними негативними результатами.

4.4. Сформувати у загальному вигляді кожний варіант песимістичного сценарію розвитку подій злочинного явища та описати їх на окремих аркушах формату А4.

5. Проаналізувати окремо кожний сценарій та:

- встановити їх логіку;
- визначити рівень реалістичності кожного з них;
- визначити можливості їх реалізації;
- встановити, які фактори треба окремо дослідити та уточнити;
- оцінити ступінь ймовірності настання подій, на яких ґрунтуються сценарії;
- коригувати за необхідністю;
- ранжувати за ступенем важливості та мірою невизначеності;
- обрати з них найбільш імовірний.

6. Змоделювати події, на яких ґрунтуються сценарії (із застосуванням схем, креслень, діаграм, таблиць тощо).

7. Оцінити ризики, що пов'язані із кожним сценарієм (дивись рис. 1).

Ступінь небезпечності подій за кожним сценарієм слід ранжувати за такими рівнями: 1) критичний рівень – надмірно небезпечний розвиток подій за цим сценарієм, він призведе до втрат та нанесе колосальні збитки; 2) високий рівень – дуже небезпечний розвиток подій за цим сценарієм для імовірної жертви та для оперативних співробітників; 3) середній рівень – небезпечний розвиток подій за цим сценарієм для імовірної жертви та для оперативних співробітників; 4) низький рівень (гранично допустимий) – розвиток подій за цим сценарієм має мінімальний вплив на імовірну жертву та оперативних співробітників; 5) незначний рівень – розвиток подій за цим сценарієм є прогнозовано-адекватним.

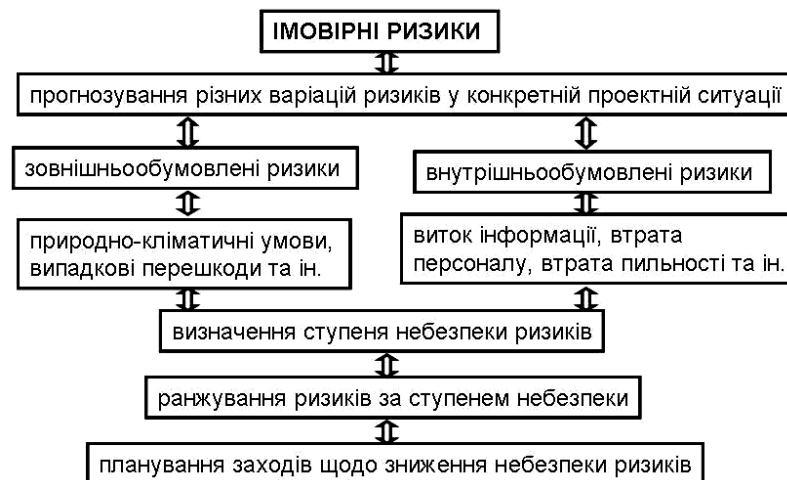

Рис.1. Схема аналізу багатфакторних ризиків

Слід зазначити, що можливі такі фактори виникнення ризиків [6]: 1) фактори ризику непрогнозованих ситуацій, спричинених невизначеністю ситуації; 2) фактори форс-мажорного ризику; 3) фактори інформаційного ризику, що обумовлені неповнотою, невизначеністю, недостовірністю, неоднозначністю початкової інформації.

8. Побудувати сценарні матриці у відповідності до кожного розробленого сценарію (приклад дивись на рис. 2).

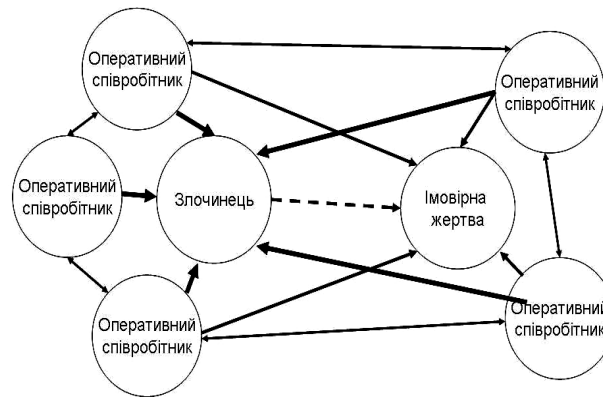

Рис. 2. Приклад сценарної матриці

Головні правила застосування методу сценарного аналізу:

1. Сценарний аналіз слід проводити з чітко сформульованою метою та чітко поставленими завданнями, щоб витрачені на його реалізацію ресурси були виправдані.

2. Необхідно одночасно реалізовувати декілька стратегій певного сценарію до тих пір, поки майбутнє не стане найбільш передбачуваним;

3. Рекомендована кількість сценаріїв – 5-7 (саме таку кількість може одночасно ефективно аналізувати людина).

4. Усі можливі сценарії майбутнього повинні якомога повніше враховувати весь спектр того, що може відбутися в майбутньому, тобто бути максимально повними і вичерпними.

5. Розроблені сценарії повинні відображати якісно різні варіанти майбутнього.

6. Розроблені сценарії повинні бути найбільш правдоподібними.

7. Розроблені сценарії повинні взаємно виключати один одного, тобто виникнення одного з них обов'язково визначає неможливість виникнення інших.

8. Кожен сценарій повинен бути внутрішньо узгодженим [5].

9. Сценарії повинні якісно або структурно відрізнятися один від одного.

10. При розробці сценаріїв обов'язково треба прогнозувати майбутні події, які будуть:

а) стабільнопрогнозованими;

б) відноснопрогнозованими;

в) не прогнозованими.

11. Набір сценаріїв повинен бути досить комплексним, щоби охоплювати найбільш актуальні аспекти зовнішньої невизначеності [5].

12. Сценарії можна розробляти або в напряму від сьогодення до майбутнього, або за допомогою ретроспективного підходу, або аналізуючи минулі події [5].

13. Сценарії повинні базуватися на кількісних фактах і мати кількісне вираження [5].

14. Необхідно обов'язково аналізувати усі минулі тенденції для кращого розуміння можливого рівня невизначеності та мінливості зовнішнього середовища.

Щодо **другої фази застосування методу сценарного планування**, оперативним співробітникам пропонується:

1. Відповідно до кожного варіанта сценарію розробити сценарний план попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

2. Виявити у заходах сценарного плану ризики. Для цього необхідно:

2.1. Ідентифікувати ризики та виявити їх основний зміст.

2.2. Оцінити ризики попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства та визначити їх ступінь небезпечності за такими рівнями:

а) *критичний рівень* (дуже високий) – реалізація попереджувального заходу може мати колосальні збитки та може призвести до втрат. Попереджувальний захід сценарного плану слід обов'язково змінити;

б) *високий рівень* – реалізація попереджувального заходу є дуже небезпечною як для імовірної жертви так і для оперативних співробітників. Попереджувальний захід сценарного плану слід або змінити, або удосконалити, або вжити додаткові заходи;

в) *середній рівень* – реалізація попереджувального заходу є небезпечною як для імовірної жертви так і для оперативних співробітників. Попереджувальний захід сценарного плану слід удосконалити або вжити додаткові заходи щодо захисту;

г) *низький рівень* (гранично допустимий) – попереджувальний захід сценарного плану слід удосконалити, вжити додаткові заходи, міри захисту;

д) *незначний рівень* – попереджувальний захід сценарного плану є допустимим для його реалізації.

2.3. Визначити ризики в альтернативах, тобто допущення їх тільки в правомірній площині. Слід зазначити, що ризик може бути: правомірним або неправомірним, виправданим або невиправданим, доцільним або недоцільним.

2.4. Розробити конкретні заходи, що орієнтовані на усунення або мінімізацію можливих негативних наслідків ризику, тобто розробити організаційні та функціональні процедури запобіжного характеру.

2.5. Розробити спеціальні плани, що дозволять оперативним працівникам оптимальним чином діяти в критичній ситуації, (ситуаційний план, що містить приписи щодо алгоритму дій кожного співробітника в тій чи іншій ситуації та опис очікуваних наслідків і результатів).

3. Удосконалити сценарні плани з урахуванням імовірних небезпечних ризикових подій.

Сценарні плани повинні бути у формі таблиці з такими назвами колонок: а) порядковий номер; б) назва заходу; в) основні імовірні ризики; г) ступінь небезпечності ризику; д) конкретні заходи, що орієнтовані на усунення або мінімізацію можливих негативних наслідків ризику; е) примітки.

4. Порівняти сценарні плани кожного сценарію та виділити загальні елементи для їх включення в загальний сценарний план заходів по попередженню скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

5. Розробити загальний сценарний план попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується.

Загальний сценарний план повинен бути у формі таблиці, з такими назвами колонок: а) порядковий номер; б) назва заходу; в) виконавець; г) дата виконання; д) час виконання; е) основні імовірні ризики; ж) конкретні заходи, що орієнтовані на усунення або мінімізацію можливих негативних наслідків ризику; з) результати виконання; 9) примітки.

6. Перевірити загальний сценарний план на:

– працездатність;

– внутрішню несуперечливість;

– «достатність» в заданих умовах повноти стратегічних рішень.

Головними правилами застосування методу сценарного планування є насамперед те, що розроблений сценарний план повинен:

– бути чітким та точним;

– урахувувати усі фактори (негативні та позитивні), які можуть стати на шляху реалізації запланованих заходів;

– передбачити найбільш важливі фактори та тенденції, які будуть впливати на процес попереджувальних заходів з унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готувалося.

На заключному етапі необхідно:

1. Проаналізувати наявний потенціал оперативних співробітників (сильні та слабкі сторони) та їх можливість ефективно забезпечити попереджувальні заходи з унеможливлення скоєння умисного вбивства.

2. Прийняти стратегічні рішення щодо організації, за всіма розробленими сценаріями, попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується. Визначити «місію» (роль) кожного з оперативних співробітників у забезпеченні попереджувальних заходів та поставити їм конкретні завдання.

Слід наголосити, що усі рішення, що пов'язані з процесом вжиття попереджувальних заходів щодо унеможливлення скоєння умисного вбивства, що завчасно готується, необхідно приймати тільки тоді, коли відсутні сумніви.

3. Проговорити та «програти» тактику дій кожного оперативного співробітника у відповідності до кожного сценарію, а також тактику альтернативних дій при виникненні форс-мажорних обставин.

Слід зазначити, що по мірі розвитку фактичних обставин буде видно, який конкретний сценарій з усіх розроблених є найбільш реальним.

У випадку, коли факт про підготовку конкретною особою чи групою осіб до скоєння умисного вбивства відомий та відома жертва, на **підготовчому етапі** оперативні співробітники повинні орієнтуватися на ступінь готовності особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства. Отже, у випадку, коли конкретна особа чи група осіб вже повністю готова (і) до реалізації задуму щодо умисного вбивства, оперативним співробітникам необхідно:

- 1) встановити форму підготовки особи чи групи осіб до кримінального правопорушення (умисного вбивства);
- 2) встановити ступінь готовності особи чи групи осіб до скоєння вбивства;
- 3) виявити й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства;
- 4) вжити заходів щодо унеможливлення скоєння вбивства.

У випадку, коли конкретна особа чи група осіб тільки розпочали підготовку до умисного вбивства, оперативним співробітникам необхідно:

- 1) встановити цілодобове спостереження за особою чи групою осіб, які готуються до скоєння умисного вбивства та за імовірною жертвою (у тому числі відеоспостереження та аудіопрослуховування);
- 2) перевірити форму та ступінь підготовки особи чи групи осіб до реалізації задуму щодо умисного вбивства;
- 3) зібрати якомога більше інформації про особу, яка планує скоєння умисного вбивства (її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо), чи групу осіб та про імовірну майбутню жертву умисного вбивства;
- 4) вивчити умови проживання особи чи групи осіб;
- 5) проаналізувати імовірні мотиви та цілі умисного вбивства, що планується;
- 6) дослідити традиційний та нетрадиційний маршрут пересування особи чи групи осіб та скласти схеми;
- 7) вивчити особливості місцевості, встановити найбільш уразливі місця, шляхи відходу та підходу; перешкоди на шляху пересування тощо;
- 8) вивчити щохвилинний традиційний та нетрадиційний розклад дня майбутньої жертви, скласти сітки розкладу дня та встановити найбільш уразливий час, коли імовірно може бути скоєно вбивство;
- 9) співвіднести точки перетинання імовірної майбутньої жертви з особою чи групою осіб та встановити імовірне місце скоєння вбивства та приблизний час;
- 10) виявити й усунути обставини, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства.

Алгоритм основного та заключного етапів буде таким самим як у першому випадку.

У випадку, коли відома тільки імовірна майбутня жертва умисного вбивства, на **підготовчому етапі** оперативні співробітники повинні:

- 1) встановити цілодобове спостереження за імовірною жертвою, у тому числі відеоспостереження та аудіопрослуховування;
- 2) зібрати якомога більше інформації про імовірну майбутню жертву умисного вбивства (її рід занять, сімейний стан, її звички, настановлення, індивідуально-психологічні особливості тощо);
- 3) вивчити умови її проживання, традиційний та нетрадиційний маршрут пересування та скласти детальні схеми;
- 4) вивчити особливості місцевості де знаходиться місце мешкання імовірної жертви, встановити найбільш уразливі місця, шляхи відходу та підходу; перешкоди на шляху пересування та скласти план-схему;
- 5) вивчити щохвилинний традиційний та нетрадиційний розклад дня, скласти сітку розкладу дня та встановити найбільш уразливий час, коли імовірно може бути скоєно вбивство;
- 6) визначити кому найбільш вигідна смерть імовірної жертви;
- 7) проаналізувати імовірні мотиви та цілі умисного вбивства, що планується;
- 8) встановити цілодобове спостереження за особою чи групою осіб, що імовірно готуються до вбивства (у тому числі відеоспостереження та аудіопрослуховування);
- 9) зібрати якомога більше інформації про цих осіб;
- 10) вивчити умови проживання особи чи групи осіб, традиційний та нетрадиційний маршрут пересування та скласти детальні схеми;
- 11) встановити форму підготовки особи чи групи осіб до кримінального правопорушення;
- 12) проаналізувати гіпотетично імовірні способи та умови скоєння умисного вбивства;
- 13) встановити ступінь готовності особи чи групи осіб до скоєння вбивства та ін.

Алгоритм основного та заключного етапів буде таким самим як у першому випадку.

У випадку, коли невідомі ані імовірна майбутня жертва умисного вбивства, ані імовірний (і) вбивця (і), у наявності є тільки інформація про те, що буде скоєне вбивство, на підготовчому етапі оперативні співробітники повинні визначити ступінь достовірності отриманої інформації.

У випадку підтвердження інформації про підготовку до вбивства та якщо цим злочинцем вже були скоєні подібні вбивства, то оперативним працівникам необхідно здійснити психологічний аналіз

поведінки вбивці та скласти психологічний портрет вбивці (для цього слід звернутися до психологів, профайлерів).

ФБР пропонує п'ятиетапну процедуру складання психологічного профілю злочинця, а саме: 1. Ґрунтовне вивчення й аналіз природи та суті злочину, типів осіб (психолого-психіатрична типологія), які вчиняли подібні діяння в минулому. 2. Вичерпний аналіз місця вже скоєного злочину. 3. Поглиблене вивчення оточення, занять і захоплень жертви (жертв, якщо їх кілька) та підозрюваного (підозрюваних). 4. Формування можливих мотивуючих чинників усіх задіяних у розслідуванні осіб. 5. Опис злочинця (на основі зовнішніх поведінкових проявів його ймовірної психологічної сутності).

Найчастіше в психологічному профілі описуються й оцінюються такі характеристики злочинця як: стать і вік, сімейний статус, освіта, рід занять (загальні відомості про роботу), як буде реагувати на ситуацію досудового розслідування, на допит, рівень сексуальної зрілості, чи зможе скоїти знову щось подібне, ймовірність того, що злочинець міг здійснювати в минулому аналогічні злочини, чи є на нього поліцейське досє та ін.

Створена в ФБР програма виявлення насильницьких злочинців (VICAP) є гарним прикладом такої класифікації. При створенні системи реєстрації «модусу операнди» за основу береться тип скоєного злочину - це «точка відліку». Наступною за значимістю характеристикою є тип особистості потерпілого або тип власності, що стала об'єктом злочинного зазіхання. Від цих «стартових точок» можна рухатися в будь-якому напрямку до тих пір, поки зберігається «вірність» заданому критерію [6].

Підставою для висунення версії про те, що два і більше злочини на тій чи іншій території здійснені однією і тією ж особою, можуть бути дані про наявність подібності різних елементів криміналістичних характеристик порівнюваних злочинів.

Відповідна версія може бути заснована на виявленні подібності таких обставин [7]: а) обстановки в місцях скоєння злочинів, часових параметрів скоєного, типу жертв посягань; б) способів вступу в контакт з потенційними жертвами та інших дій злочинця в період, що безпосередньо передує виконанню злочинного акту; в) способів і знарядь позбавлення жертв життя; г) використання злочинцем транспортних засобів; д) дій злочинця, що супроводжували вбивство та після вбивства, в тому числі способів приховування трупів жертв та інші з ними дії у постмортальний період (наприклад, переміщення трупа, розчленування, приховування окремих фрагментів людського тіла та ін.).

Окрему групу даного роду ознак утворює встановлена схожість ознак зовнішності, одягу, взуття, інших супутніх злочинцеві речей, що може бути зроблено за показаннями жертв, що залишилися в живих, та очевидців скоєного злочину.

Ймовірність того, що злочини на тій чи іншій території здійснені однією і тією ж особою, різко зростає в разі виявлення подібності не окремих зазначених ознак, а в їх комплексі, коли схожість спостерігається в елементах поведінки злочинця, яка безпосередньо передувала вбивству, або при його здійсненні та в посткримінальних діях на місці події і в його околицях [7].

Алгоритм застосування комплексу методів на **основному та заключному етапах** буде базуватися на знаннях, отриманих при вивченні та аналізі способу вже скоєного (-их) злочину (-ів) «modus operandi». Саме ці знання будуть лежати в основі побудови оптимістичних та песимістичних варіантів сценаріїв.

Отже, підводячи підсумки, хотілося би зазначити, що очікуваними результатами від застосування методу сценарного планування у сукупності з іншими методами є те, що вони сприятимуть: 1) детальному прогнозуванню послідовності подій, які при різних варіантах розвитку з прогнозованою вірогідністю можуть запобігти скоєнню реально можливого умисного вбивства, що завчасно готується; 2) виявленню й нейтралізації обставин, причин та умов, які можуть обумовлювати скоєння умисного вбивства, що завчасно готується; 3) попередженню переходу певних осіб на злочинний шлях; 4) попередженню реально можливих завчасно підготовлених вбивств (в тому числі й тих, що готуються); 5) підвищенню ефективності оперативно-розшукової діяльності щодо попередження умисного вбивства, що завчасно готується.

References:

1. Mats Lindgren, Khans Bandkhol'd. Stsenarnoye planirovaniye. Svyaz' mezhdru budushchem i strategiyey. – Izd-vo: Olimp-Biznes, 2009.
2. Ívasyuk T. A. Metodi vipadkovogo poshuku í skanuvannya / T. A. Ívasyuk // [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://wiki.tntu.edu.ua/Metod_vipadkovogo_poshuku_í_skanuvannya.
3. Innovatsionnyy menedzhment : uchebnyk dlya akademicheskogo ba- kalavriata / Vysshaya shkola ekonomiki (VSHE), Natsional'nyy issledo- vatel'skiy universitet (NIU) ; pod red. S. V. Mal'tsevov. – M. : Yurayt, 2014. – 527 s.
4. Sníger'ov O.P. Umisní vbivstva: poperedzhennya ta rozkrittya: prakt. pos. / O.P. Sníger'ov, V.V. Matvíychuk, D.I. Nikiforchuk. – K.: KNT, 2005. – 100 s.
5. Lindgren, M. Stsenarnoye planirovaniye: svyaz' mezhdru budushchim i strategi- yey / M. Lindgren, KH. Bandkhol'd; per. s angl. I. Pl'inoy. – M.: ZAO «Olimp- Biznes», 2009. – 256 s.
6. Zgurovskiy M., Pankratova N. Sistemnyy analiz: Problemy, metodologiya, prilozheniya. – K.: Nauk. dumka, 2005. – 743 s.
7. Obraztsov V.A., Bohomolova S.N. Krymynalystycheskaya psykholohyya. – M.: Zakon y pravo, 2002. – 448 s.

Тактические особенности применения метода сценарного планирования в процессе профилактики и предупреждения совершения умышленного убийства, которое заранее готовится

Цильмак Алена Николаевна, e-mail: cilmalen@gmail.com
Одесский государственный университет внутренних дел, Украина

Аннотация. В статье предлагается авторская модификация метода сценарного планирования для нужд досудебного расследования, в частности, для профилактики и предупреждения умышленного убийства, которое заранее готовится. Описан метод в такой последовательности: суть метода, главная цель, правила и условия применения, преимущества и недостатки применения, необходимые материалы для применения, необходимое время для активного применения метода; алгоритм применения метода на этапах его реализации (подготовительном, основном и заключительном). Подчеркнуто, что ожидаемыми результатами от применения метода сценарного планирования, в совокупности с другими методами является то, что они будут способствовать: 1) детальному прогнозированию последовательности событий; 2) выявлению и нейтрализации обстоятельств, причин и условий, которые могут обусловить совершение умышленного убийства, которое заранее готовится; 3) предупреждению перехода определенных лиц на преступный путь; 4) повышению эффективности оперативно-розыскной деятельности по предупреждению умышленного убийства, которое заранее готовится.

Ключевые слова: метод, сценарное планирование, оперативные сотрудники, Национальная полиция, досудебное расследование, умышленное убийство, профилактика, предупреждение

Some aspects of crime-legal analysis robberies

Elizabeth A. Voropay
National Academy of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract. The article discusses some aspects of criminal law analysis of robbery and found the contents of a socially dangerous act, consequences and ways of committing robbery. The author notes that predatory action is a wrongful act, the essence of which is to open the physical impact on the objects of external reality, consisting in their movement, seizure. When it comes to violent robbery, the impact on objects of external reality precedes action, the essence of which is in physical or mental effects on human personality. It can be expressed in the form of threatening words, gestures, movements, jolts, shocks, deprivation of liberty of the victim. The researcher argues that in order to seize other people's property, a person must overcome the real or possible resistance on the part of the victim. The means of achieving the goal of robbery with which the offender or overcomes the resistance of the victim, or deprive him of the ability or desire to counteract misappropriate property violence. The paper notes that the provision of proper robbery qualifications necessary for a complete and comprehensive study of crime, improvement of criminal liability grounds for its commission, as well as the correct interpretation of the signs of crime, sentencing, as well as encouraging the use of criminal law.

Key words: robbery, rape, group of persons, property, criminally-legal characteristic.

Борьба с грабежами остаётся в числе приоритетных задач в деятельности подразделений Национальной полиции Украины. Результаты изучения статистических данных показывают, что эффективность предупреждения и уровень раскрытия грабежей находится на недостаточном уровне. Существует ряд вопросов в практической деятельности оперативных подразделений, требующих тщательного изучения как на научном, так и правовом уровнях. Таким образом, потребности практики вызывают необходимость исследования современного состояния, динамики и структуры грабежей, лиц, которые их совершают, причин и условий, детерминирующих такие преступления, а также современных факторов, влияющих на их предупреждение и раскрытие данного вида преступлений.

Исследованию отдельных аспектов указанной проблематики посвятили свои работы отечественные учёные Е. А. Дидоренко, А. М. Джужа, А. П. Дубовый, В. Ф. Ермолович, Ю. Л. Заросинский, А. Ф. Зелинский, А. В. Ищенко, М. В. Капустин, В. В. Матвийчук, В.Ф. Оболенцев, В.В. Петров, В.А. Силуков, Е.В. Рыжков и другие исследователи.

Итак, согласно уголовному кодексу Украины, грабёж - это «открытое похищение чужого имущества (ст.186 УК), сделанное без насилия, или соединённое с насилием, не опасным для жизни и здоровья потерпевшего» [1]. Открытым считается такое похищение, что происходит в присутствии потерпевшего, или в ведении или под охраной которых находится имущество, или в присутствии посторонних, когда лицо, совершает хищение осознает, что присутствующие понимают характер его действий, но игнорирует данное обстоятельство. При этом вопрос об открытом характере хищения имущества решается на основании субъективного критерия, то есть исходя из субъективного восприятия обстановки потерпевшими и виновным.

Особенность, которая находится в основе выделения грабежа в самостоятельный состав преступления, определяется в открытом способе изъятия имущества. Открытым считается такое изъятие, которое осуществляется в присутствии потерпевшего или лиц, в ведении или охраной которых находится имущество, или в присутствии посторонних, когда лицо, осуществляющее похищения, знает, что присутствуют понимают характер его действий, но игнорирует эти обстоятельства. Исходя из разъяснения Верховного Суда СССР, которое было предоставлено в 1986 году, «похищение является открытым (грабежом), если виновный сознавая, что совершает его в присутствии потерпевших или других лиц и что они понимают характер его действий» [2, 3].

По сложившейся правовой традиции грабежом считается изъятие имущества не только в присутствии владельца или лица, ведающего имуществом, но и в присутствии посторонних. К числу посторонних не относятся соучастники грабителя, присутствующие на месте преступления, а также его близкие (родственники, друзья), со стороны которых виновный не ожидает какой-либо противодействия.

Для привлечения лица к уголовной ответственности и признания его виновным, необходимо установить, что в сделанных ею действиях имеется состав определённого преступления, по уголовному праву является единственным основанием уголовной ответственности.

Грабёж является преступлением, которое может посягать на два разнородных объекта. С одной стороны, непосредственным объектом грабежа является чужая собственность. Второй объект грабежа присутствует, если грабёж происходит с насилием над личностью. При совершении грабежа с насилием (ч.2 ст.186 УК Украины), объектом преступления является не только собственность, но и лицо (телесная неприкосновенность, свобода личности).

Насилие при грабеже является средством завладения чужим имуществом. Именно в силу самого насильственного способа завладения чужим имуществом, грабёж с насилием представляет собой повышенную общественную опасность по сравнению с грабежом без насилия, и учитывается законодателем, который рассматривает грабёж, соединённый с насилием, как хищение, совершенное при отягчающих обстоятельствах. Однако основным при совершении грабежа с насилием является не само насилие, а стремление виновного с помощью насилия завладеть чужим имуществом. Поэтому законодатель, исходя из цели этого преступления - завладение чужим имуществом, определил ответственность за грабёж в главе Уголовного кодекса - преступление против собственности.

Таким образом, непосредственным объектом грабежа может быть чужая собственность, а при совершении грабежа с насилием непосредственным объектом этого преступления является, кроме собственности, ещё и лицо (телесная неприкосновенность, свобода личности).

В постановлении Пленума Верховного Суда Украины от 25 декабря 1992 №12 «О судебной практике по делам о корыстных преступлениях против частной собственности» (п.2) разъясняется, что предметом посягательства является имущество, принадлежащее гражданам: жилые дома, квартиры, предметы домашнего хозяйства, продуктивный и рабочий скот, насаждения на земельном участке, средства производства, произведённая продукция, транспортные средства, деньги, акции, другие ценные бумаги, а также другое имущество потребительского и производственного назначения [4, с. 119].

Характерной чертой объективной стороны состава грабежа способ его осуществления. Объективная сторона грабежа есть внешнее выражение, объективное воплощение осознанного субъектом намерения открыто изъять и захватить чужое имущество с целью использования, как своим собственным.

Будучи одной из форм преступного поведения, грабительская действие представляет собой противоправный акт, сущность которого состоит в открытом физическом воздействии на предметы внешней действительности (чужое имущество, деньги), состоящие в их перемещении, изъятии. Если речь идёт о насильственном грабёж, то воздействия на предметы внешней действительности предшествует (сопровождает его осуществляется с целью удержания захваченных предметов) действие, сущность которого состоит в физическом или психическом воздействии на личность человека (потерпевшего). Оно может выражаться в форме угрожающих слов, жестов, движений (например, при угрозе), толчков, ударов, лишения свободы потерпевшего и т.д.

Для завладения чужим имуществом, лицо должно преодолеть реальный или возможное сопротивление со стороны потерпевшего. Средством достижения цели грабежа, с помощью которого виновный или преодолевает сопротивление потерпевшего, или лишает его возможности или желания противодействовать незаконному завладению имуществом, насилие. Под насилием в общем смысле слова понимается неправомерное применение физической силы к кому-либо [5, с. 185].

Относительно высокая общественная опасность грабежа определяется, в первую очередь, содержанием и характером противоправных действий виновного, способом осуществления посягательства на отношении к собственности. Совершая открытое похищение, захватывая противоправным путём имущество, сознательно на глазах лиц, ведающих этим имуществом, охраняющих его или владеющих им, или в присутствии посторонних лиц, осознают преступный характер действий виновного и способных помешать ему, грабитель тем самым проявляет особую дерзость, что вызывает демонстративное пренебрежение не только к потерпевшему и очевидцев, но и с установленным в обществе правопорядка.

Открытое хищение, даже ненасильственное, содержит потенциальную опасность применения насилия к потерпевшему или находящимся рядом лиц, в которых грабитель может видеть препятствие завладению имуществом. Открыто, но без применения физического или психологического насилия, изымая имущество, грабитель, в отличие от вора, полагается не на отсутствие пострадавших или свидетелей, но и на другие обстоятельства - внезапность, дерзость

своих действий, растерянность и замешательство потерпевшего и его опасения подвергнуться вероятному насилию.

Наибольшую опасность представляет собой грабёж насильственный, то есть такое открытое похищение, при осуществлении которого виновный, как способ извлечения и завладение имуществом, использует насилие, не опасное для жизни или здоровья потерпевшего, или угрожает применить такое насилие.

Необходимо учитывать, что, хотя разница между физическим и психическим насилием не имеет значения для квалификации инкриминируемых действий в качестве грабежа, но она важна потому, что при прочих равных условиях применения физического насилия представляет собой большую общественную опасность преступника [6, с. 172].

Как средство завладения чужим имуществом, физическое насилие или угроза его применения могут быть направлены не только против владельца или обладателя имущества, но и против других лиц, не имеющих никакого отношения к имуществу, похищается, но которые являются определённым препятствием для завладения чужим имуществом. Например, в квартире во время совершения грабежа находятся гости или соседи. Иногда, насилие применяется к ребёнку, женщины, престарелых лиц, чтобы повлиять таким образом на владельца или обладателя имущества. Угроза расправой с ребёнком потерпевшего способна произвести на взрослого не меньшее влияние, чем угроза применить физическое насилие к нему самому. В подобных случаях подобного рода, независимо от того, физическое или психическое насилие было применено к лицу, которое не является собственником или обладателем имущества, речь идет о психическом насилии в отношении лица, обладающего любой правомочиями по отношению к вещам, что угоняемых.

В соответствии с законом и правил судебно-медицинской экспертизы определения ущерба здоровью насилием, не опасным для жизни и здоровья потерпевшего, включает в себя нанесение потерпевшему побоев или совершение иных насильственных действий, причинивших физическую боль, но которые не привели к последствиям в виде кратковременного расстройства здоровья или незначительной стойкой утраты общей трудоспособности. Решающее значение для правильной квалификации действий виновного, применяет для завладения чужим имуществом физическое насилие, имеет степень опасности для потерпевшего в момент совершения преступления, чрезвычайно важное для отделения грабежа от разбоя. В отдельных случаях физическое насилие, характерное для грабежа, может использоваться виновным для приведения потерпевшего в бессознательное, беспомощное состояние с помощью разного рода одурманивающих веществ. В юридической литературе по-разному раскрывались вопросы квалификации действий лица, похищает чужое имущество указанным образом.

Также необходимо учитывать и ответственность лица, которое спаивает потерпевшего с целью завладения его имуществом, в тех случаях, когда потерпевший добровольно употребляет спиртные напитки, в результате чего впадает в бессознательное состояние. Если пострадавшего заставляют с применением физического или психического насилия, характерного для грабежа или разбоя, принять одурманивающие вещества или спиртные напитки и, воспользовавшись его бессознательным состоянием, похитить чужое имущество, то только в этом случае действия виновного в зависимости от последствий должны квалифицироваться как разбой или грабёж.

Под психическим насилием при грабеже необходимо понимать применение виновным к потерпевшему угроз нанесения ему ударов и побоев, лишения свободы (например, связывание) или же осуществления других действий, которые не выходят за рамки физического насилия, характерного для грабежа. При этом не обязательно, чтобы психическое насилие выражалось в форме словесной угрозы. Поскольку оно может выражаться жестами, мимикой и другими действиями. Для установления наличия психического насилия при грабеже достаточно установить обстоятельство, что преступник, требуя передать ему деньги или имущество, создал или использовал такую обстановку совершения преступления, заведомо для виновного дает потерпевшему основание опасаться, что в случае сопротивления к нему будет применено насилие.

Как физическое, так и психическое насилие при грабеже, является средством похищения чужого имущества. Оно может применяться как к лицам, которым имущество было передано в ведение или распоряжение под охрану, так и в отношении собственника или лица, непосредственно владеет имуществом (при посягательстве на физических лиц).

Грабёж является таким преступлением, при осуществлении которого вина преступника выражается только в форме прямого умысла и корыстной цели. Руководствуясь корыстным мотивом, он преследует цель незаконной наживы за счёт чужого имущества. Производя грабеж, виновный осознает общественно опасный характер своих действий, направленных на открытое хищение чужого

имущества, на которое он не имеет законного права, предвидит общественно опасные последствия этих действий и желает наступления ущерба для владельца имущества.

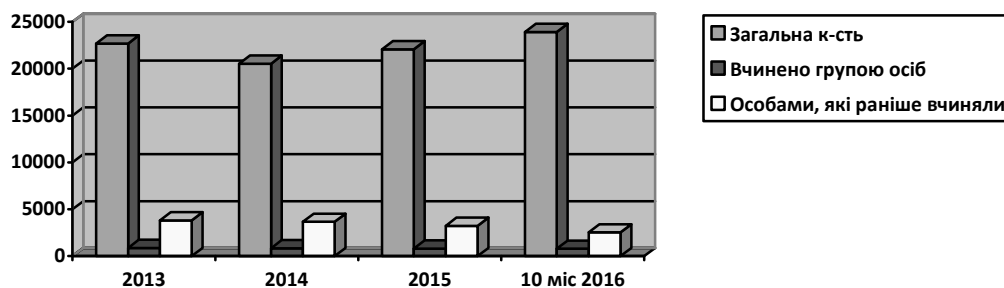
Намерение при грабеже включает осознание, что имущество, похищается, принадлежит на праве собственности государству или организациям, гражданам. Волевой элемент умысла виновного при грабеже, заключающееся в желании завладеть чужим имуществом, определяет и цель его действий.

Полезность, как стремление к получению материальной выгоды, является обязательным признаком любого хищения, в том числе и грабежа. Поэтому в тех случаях, когда виновный открыто стремится изъять или изымает чужое имущество, не преследуя при этом корыстной цели, а делает это, например, из озорства, из хулиганских побуждений, в его действиях нет состава грабежа.

Кроме цели совершения преступления закон требует также установления конкретных мотивов. Установление цели и мотива преступления имеет важное значение для выявления причин и условий, способствующих совершению преступления и для разработки конкретных мер для их устранения.

Следует отметить, что мотив предшествует возникновению умысла, то есть решению достичь намеченной цели преступным путём. Мотив - это побуждение, преломлённое в сознании человека, окрашенное его личными, субъективными чувствами и переживаниями. Корыстный мотив, сформировавшийся в сознании человека, вызывает и постановку соответствующих целей. Если корыстный мотив - побуждение к действию, то целью осуществления этих действий является удовлетворение желания, возникло путём открытого изъятия и завладения чужим имуществом для использования его в своих личных интересах, для распоряжения им как своим собственным.

Совершения грабежа по предварительному сговору группой лиц повышает общественную опасность преступления, по сравнению с осуществлением грабежа одним лицом. Это выражается в том, что предварительный сговор усиливает решимость участников группы на совершение преступления, создаёт большие возможности как для его осуществления, так и для его сокрытия вследствие согласованности действий и помощи виновных друг другу. Также не маловажным является то, что совершение грабежа по предварительному сговору группой лиц позволяет преступникам причинить более значительный ущерб собственности, помогает им быстрее преодолеть сопротивление потерпевшего, возникший может возникнуть. Не случайно, поэтому многие из совершенных грабежей являются групповыми, о чем свидетельствуют данные приведены официальной статистике

[7]:

Совершения преступления по предварительному сговору группой лиц является одной из форм соучастия. В связи с этим выяснение понятия "группа с предварительным сговором" имеет большое теоретическое и практическое значение, так как оно позволяет отграничить эту форму соучастия от других форм соучастия и правильно квалифицировать случаи грабежа, совершенного несколькими людьми.

Именно поэтому, когда речь идёт об организованности участников такой группы, достигнутой ими в процессе предварительного сговора, то предполагается не только обычная предварительная договорённость нескольких лиц о совершении преступления, но и заранее совместно разработан, хотя бы частично, план совершения преступления, согласно которому обуславливается время, место, способ его осуществления, распределение ролей. При насильственном грабеже исполнителем преступления является не только тот, кто применяет к потерпевшему насилие, но и тот, кто в той или иной форме участвует в действиях, направленных на завладение чужим имуществом (например, даёт понять пострадавшим, что сопротивление бесполезно, обыскивает потерпевшего и т.д.).

Поскольку соучастие всегда предполагает намерение всех участников преступления и их совместные действия, направленные на достижение определённого преступного результата, то при

эксцессе исполнителя, соучастники отвечают только за те преступления, на осуществление которых они давали своё согласие и которые охватывали их предвидения.

Подытоживая вышесказанное следует отметить, что обеспечение правильной квалификации грабежа необходимо для полного и всестороннего изучения преступления, совершенствование оснований уголовной ответственности за его совершение, а также правильного толкования признаков состава преступления, назначения наказания, применение поощрительных уголовно-правовых норм.

References:

1. Kriminalny Code of Ukraine [*Criminal codex of Ukraine*] [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Yz ystoryy kafedry uholovnoho prava Peterburhskoho -Lenynhradskoho unyversyteta. Vesty [*From the history of criminal law -Leningradskogo Petersburg University. lead*] 1969, №5.
3. Sbornik dokumentov iz istorii ugolovnoho zakonodatel'stva SSSR [*Collection of documents from the history of the criminal legislation of the USSR. - Kazan: Publishing House of the University of Kazan*]. – Kazan': Izd-vo Kazanskogo universiteta.
4. *Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukraïni №12 vid 25.12.1992 r. «Pro sudovu praktiku v spravakh pro korislivi zlochiny proti privatnoï vlasnosti»* [*On judicial practice in cases of acquisitive crimes against private property*]. // *Postanovi Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukraïni v kriminal'nikh ta tsivil'nikh spravakh. - K. - «Yurinkom»*. - 1995. - P.111 -123.
5. Matyshevsky P.S. Matyshevskiy P.S. Prestupleniya protiv sobstvennosti i smezhnyye s nimi prestupleniya [*Crimes against property, and related crimes*]. K. : Yurinkom, 1996. – 240 p.
6. Kozachenko O.I. Indyvidual'ni operatyvno-profilaktychni zakhody orhaniv vnutrishnikh sprav shchodo poperedzhennya hrabezhiv [*O. Kozachenko One operative-preventive measures of the Interior to prevent looting*] // *Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav Ukrayiny. – K., 2004. - №2. – с. 169-173.*
7. *General Prosecutor of Ukraine* [Electronic resource]. – Access mode: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402

Некоторые аспекты правового анализа ограблений

Воропай Елизавета Андреевна, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: В статье рассматриваются некоторые аспекты уголовно-правового анализа совершения грабежей, а также выяснено содержание общественно опасного деяния, последствий и способа совершения грабежей. Автор отмечает, что грабительское действие представляет собой противоправный акт, сущность которого состоит в открытом физическом воздействии на предметы внешней действительности, состоящие в их перемещении, изъятии. Если речь идёт о насильственном грабеже, то воздействия на предметы внешней действительности предшествует действие, сущность которого состоит в физическом или психическом воздействии на личность человека. Оно может выражаться в форме угрожающих слов, жестов, движений, толчков, ударов, лишение свободы потерпевшего. Исследователь аргументирует что для завладения чужим имуществом, лицо должно преодолеть реальное или возможное сопротивление со стороны потерпевшего. Средством достижения цели грабежа, с помощью которого виновный или преодолевает сопротивление потерпевшего, или лишает его возможности или желания противодействовать незаконному завладению имуществом, насилие. В работе отмечается, что обеспечение правильной квалификации грабежа необходимо для полного и всестороннего изучения преступления, совершенствование оснований уголовной ответственности за его совершение, а также правильного толкования признаков состава преступления, назначения наказания, а так же применение поощрительных уголовно-правовых норм.

Ключевые слова: грабеж, насилие, группа лиц, имущество, права и свободы человека.

Combating abuse of police officer's power or authority, current realities and international experience

Nikolai M. Yatsun

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: Based on comparative analysis, the legal and organizational measures to combat and prevent abuse of power or authority in the police, which positively proven in other countries.

Keywords: foreign experience, resistance, prevention, public institution, police.

Актуальність дослідження. Принцип верховенства права стосовно діяльності правоохоронних органів держави означає виконання правоохоронцями усіх без виключень вимог закону та дію будь-якої посадової особи тільки на підставі закону. Проте навіть у практиці європейських країн цей принцип не дотримується повністю через велику кількість чинників, що призводить до чисельних «відхилень» у виконанні вимог закону працівниками правоохоронних органів, порушень ними прав людини під час виконання службових обов'язків.

На відміну від європейських країн в Україні перевищення влади або службовим становищем набуло масштабного характеру. Зокрема, систематично порушуються права громадян України під час утримання їх у слідчих ізоляторах, про що свідчать виступи та повідомлення у пресі уповноваженого з прав людини. Адвокати вказують на існуючу практику розповсюдження наркотичних засобів через охорону серед затриманих осіб. Значною проблемою в усі роки незалежності України було незаконне порушення або закриття кримінальних справ (кримінального провадження), службові зловживання [1, с. 220-221].

Аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України свідчить про те, що протягом 2014 – 2016 рр. в Україні було відкрито – 3614 кримінальних провадження за фактами перевищення влади або службового становища працівником правоохоронного органу [2], за результатами розслідування яких судами було винесено обвинувальні вироки стосовно –1980 осіб, виправдано – 37 особи, закрито кримінальних проваджень за реабілітуючими мотивами відносно 1065 осіб, інші – 571. У загальній структурі злочинності протиправні діяння службових осіб становлять від 2,9% до 4,1% і характеризуються як одні з найбільш суспільно небезпечних, оскільки завдають істотної шкоди інститутам державної влади, економіки та соціального забезпечення громадян.

Факти зловживань, перевищення влади або службових повноважень, тобто злочинів у сфері службової діяльності працівників Національної поліції України, псують імідж усієї правоохоронної системи України, сприяють зростанню недовіри громадян до здатності органів поліції забезпечити належний правопорядок у країні. Протидія злочинності і, зокрема, злочинам у сфері службової діяльності для правоохоронних органів є одним з головних завдань [3, с. 4].

Як правильно стверджує О.Ю. Бусол нині система правоохоронних органів України відстає від сучасних світових тенденцій, що негативно впливає на ефективність її діяльності і часом призводить до невиправданих матеріальних збитків, а також до втрати певною мірою довіри суспільства [1, с. 233].

Таким чином, зважаючи вище викладене в умовах інтеграції України до Європейського Союзу дедалі більшої актуальності набуває необхідність створення чіткої системи протидії та профілактики вчинення службових злочинів працівниками Національної поліції України через призму міжнародного досвіду інших країн, що становить мету даної статті.

Визначальним для України в цьому контексті виступає саме досвід США та Великої Британії розвинута мережа громадських об'єднань, які уповноважені здійснювати нагляд за розслідуванням діянь з ознаками зловживань в поліції. Тому необхідно звернути увагу на досвід цих країн у здійсненні контролю за поведінкою працівників поліції з боку громадських об'єднань та відповідного реагування в разі вчинення ними службових зловживань чи інших протиправних діянь.

В Україні за висновками деяких вчених [4], роль громадських інститутів в Україні дуже слабка, хоча наданий час в Україні існує близько 200 неурядових організацій антикорупційного спрямування.

Діяльність громадських об'єднань даного спрямування буде сприйматися належним чином лише в разі їх реальної незалежності від зовнішнього впливу. У разі одержання певною правозахисною організацією інформації щодо правопорушень з ознаками корупції така інформація має бути передана до відповідного правоохоронного органу, який за підсумками внутрішнього розслідування повинен проінформувати представників цієї організації.

Забезпечення стабільності функціонування поліцейських системи у деяких країнах Європи покладається на подібні за функціональним призначенням підрозділи, зокрема в Бельгії – на Генеральну інспекційну службу, Комітет з персоналу та Федеральну службу боротьби з корупцією; у Великобританії – на Незалежну комісію з питань скарг на поліцію та Антикорупційний департамент; у Данії – на Департамент по персоналу; у Молдові – на Субдивізіон внутрішньої безпеки та Центр боротьби з економічною злочинністю та корупцією; у Польщі – на Бюро внутрішніх справ; у Словаччині – на Інспекцію Міністерства внутрішніх справ і Агенцію з контролю; в Угорщині – на Службу безпеки правоохоронних органів; у Чехії – на Інспекцію Міністерства внутрішніх справ. При виконанні своїх функцій вказані підрозділи максимально незалежні, що забезпечується їх прямим підпорядкуванням міністрам внутрішніх справ або керівникам поліції[5, с.153].

Розглядаючи питання профілактики злочинних проявів серед працівників поліції, слід зауважити, що пріоритетними у профілактиці службових злочинів працівниками поліції справ мають бути заходи, спрямовані на покращання системи матеріального і морального заохочення, створення найбільш сприятливих умов для служби і відпочинку, кар'єрного росту, реального забезпечення соціального захисту працівників. Основними складовими соціальної захищеності працівників органів внутрішніх справ є їх належне матеріально-фінансове забезпечення; соціальне забезпечення у старості або з причин тимчасової чи постійної непрацездатності: правовий захист честі й гідності, здоров'я і майна самих працівників та їх близьких і родичів; надання соціальної допомоги при адаптації до служби, при реабілітації працівників органів внутрішніх справ, що отримали психологічні або фізичні травми; патронажна допомога ветеранам, самотнім хворим; належне пенсійне забезпечення[3, с. 22].

Як позитивний приклад можна навести, досвід країн з високим соціальним забезпеченням, зокрема: Словенії 1,5 тисячі, Чехії – 1,7 тисячі, Німеччини – 4 тисячі. Звичайно, зіставляючи ці дані, потрібно зважати на особливості тієї чи іншої країни – структуру та функції правоохоронної системи, законодавче поле, криміногенну ситуацію. Одночасно світовий досвід свідчить про неадекватність обмеження боротьби з службовою злочинністю лише підвищенням заробітної платні. Підвищення рівня матеріального забезпечення повинно підкріплюватися відповідними заходами стосовно прийняття та імплементації законодавства, вдосконалення роботи з підбору, розстанови та навчання кадрів, демократизації поліції через підвищення рівня її підзвітності та прозорості[3, с. 22].

Також, міжнародна практика доводить, що успішна боротьба з службовою злочинністю у правоохоронних органах неможлива без демократизації самих інститутів поліції. Центральною рисою демократичності поліції є громадська підтримка її діяльності [6]. Міжнародні норми зобов'язують поліцію постійно працювати над зміцненням цієї підтримки, яка базується на декількох умовах, головними з яких є прозорість діяльності правоохоронних органів, розвиток діалогу та взаєморозуміння між ними і громадою та їхня підзвітність громадськості. Заходи щодо забезпечення прозорості й діалогу можуть включати розповсюдження серед громадян звітів щодо стану злочинності й діяльності поліції, встановлення механізмів доступу до послуг поліції, створення форумів для відкритого обговорення проблем безпеки, а також впровадження форм роботи поліції, заснованих на взаємодії з громадськістю.

Прикладом є багаторічний досвід Ірландії в цій сфері переконливо доводить, що ведення такої статистики, з одного боку, зміцнює довіру населення до органів правопорядку, а з іншого – полегшує боротьбу з цими негативними явищами [7].

Досвід низки країн Західної Європи свідчить, що такі форуми, організовані у формі консультативних нарад, спільних семінарів, загальних зборів, днів відкритих дверей тощо, можуть бути ефективним засобом зміцнення законності серед працівників правоохоронних органів. Ці форуми дають можливість громадськості висловити свою думку стосовно актуальних проблем підтримання законності в діяльності правоохоронних органів, запропонувати способи вирішення проблем.

Своєрідною формою залучення громадськості до вирішення проблем профілактики правопорушень серед працівників поліції є публічні розслідування, коли права громадян порушуються в результаті непрофесійних або протиправних дій правоохоронців. У населення, у свою чергу, має бути доступ до інформації щодо розслідування правопорушень, вчинених поліцейськими.

На правах загального доступу мають також знаходитися інформаційні матеріали та документи щодо планів та результатів роботи правоохоронних підрозділів, загального бюджету та витрат, характеристик персоналу поліції (за віком, статтю, рівнем освіти та кваліфікації), контактна інформація посадовців тощо.

Досвід країн Співдружності показує, що такі розслідування, крім установлення істини у складних та резонансних справах, сприяють підвищенню рівня довіри населення до органів правопорядку. Впровадження такої форми роботи у справі зміцнення законності в органах внутрішніх справ України матиме лише позитивний ефект.

До перспективних заходів соціального характеру відноситься подальше залучення ЗМІ до виконання контрольно-ревізійних та допоміжних функцій. Активна взаємодія МВС України з громадськими формуваннями та неурядовими організаціями з одного боку формують у населення імідж міліції як відкритої організації, що підвищує рівень довіри до неї, а з іншого – попереджує професійну деформацію правоохоронців, знижує серед них рівень меркантильності та цинізму.

Найважливішим напрямком докладання зусиль у даній сфері є кардинальний перегляд існуючої системи контролю та оцінки ефективності роботи міліції. Основними суб'єктами цього контролю є органи державної влади або вищестоящі міліцейські структури.

Наприклад, у США оцінка ефективності роботи поліції відбувається за трьома параметрами: законності в діях поліції, стійкості зв'язку із населенням та належної активності в підтримці порядку, запобіганні й припиненні його порушень. Кожний із цих параметрів знаходиться під жорстким контролем преси. За кожним поліцейським агентством закріплений один або декілька журналістів так званої «кримінальної хроніки». Будь-який факт неналежної роботи поліції негайно доводиться до відома громадськості. В агентстві окремий працівник або спеціальна група відповідальна за зв'язок із пресою. Ці працівники не мають права приховувати від преси будь-які факти з роботи поліції, якщо це не зв'язано із конфіденційною інформацією, що стосується розслідування конкретних справ.

Досить активне в контролі за роботою поліції й населення. Скарги на роботу поліції керівництво поліцейських департаментів розглядає не як перешкоду в роботі, а дієвий засіб виявлення недбайливих чи некваліфікованих працівників для вжиття щодо них виховних, освітніх або дисциплінарних заходів. Регулярність зв'язку з населенням – один із найважливіших критеріїв оцінки ефективності роботи офіцера поліції. Цей зв'язок реалізується через зустрічі з населенням для розповіді про роботу поліції (свого роду звіт перед платником податків) або для навчання населення заходам безпеки. Це також бесіди з особами, які допускають різні відхилення у своїй поведінці (схильність до наркотиків, алкоголю тощо). За кожним патрульним закріплений певний маршрут чи територія. Протягом зміни він мусить підтримувати зв'язок із населенням, заходячи, наприклад, у студентські гуртожитки, школи, відвідуючи неблагополучні сім'ї. Рух офіцера на маршруті жорстко контролюється черговою частиною агентства, із якою патрульний підтримує постійний зв'язок, доповідаючи про кожну зміну свого місцезнаходження. Активність у підтриманні правопорядку та припиненні його порушень оцінюється насамперед за кількістю арештів, що проводить патрульний офіцер. За робочу зміну він повинен провести не менше трьох арештів.

Оцінка діяльності кожного керівника включатиме в себе не лише показники по боротьбі зі злочинністю (хоч цей показник – фактичний, а не паперовий – залишається основним). До уваги братимуться й такі аспекти діяльності, як співробітництво із громадськістю, підвищення авторитету поліції довіра до правоохоронця з боку населення на ввіреній йому території.

Таким чином, врахування позитивного досвіду інших країн має бути використано для розроблення нормативно-правового регулювання з метою вирішення проблемних питань у досліджуваній сфері, що має стати запорукою їх належного та ефективного функціонування поліції [8, с. 188 – 189]. Наведене буде сприяти забезпеченню законності і правопорядку в системі відповідного правоохоронного органу, а отже і загалом у суспільстві та державі

References:

1. Busol O.J. Protidiya koruptsiyni yzlochinnosti v Ukraïni v konteksti suchasnoï antikoruptsiynoi strategii: dis. ... dr. jurid. sciences: 12.00.09 / Busol Olena Yuriïvna. - Kyiv, 2015. - 479 p.
2. Ofitsiyny site Prosecutor General's Office of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: http://www.gp.gov.ua/ua/regions_www.html#
3. Teoretichni ta praktichni problemi borotbi zi zlochynami in sferi sluzhbovoi diyalnosti organiv vnutrishnih sprav [Text]: nauk.- method. posib. / T.M.Malinov.; Gladkov E.O. - Kharkiv: Khark. nat. univ. Vnutr. sprav. – 2014. – 35 p.

4. Pligun S. Ponyattya pravoohoronnoï diyalnosti ta її subekti. Vlast i pravo. Yuridichni i politichni nauki. - 2002. - Vip. 17. - P. 17-22.
5. Grigorenko I.A. Zarubizhny dosvid protidiï sluzhbovim zlovzhivanniam ta koruptsiï v diyalnosti politsiï. Yurydychniy chasopis. 2014. No 1. - p. 146-155.
6. <http://papovs.com.ua/news/2104-2014-06-24-14-26-40.html>
7. Telichkin I. / Protidiya koruptsiï v organah vnutrishnih sprav Ukrainy: vikoristannya zakordonnogo dosvidu // Publichne pravo. № 2 (10). 2013. - P. 182-188.
8. Garbuzov V.V. Administrativno-pravoviy status pidrozdiliv vnutrishnoï bezpeky Natsionalnoï politsiï Ukrainy. Diss. cand. yur. nauk; 12.00.07 - Zaporizhzhya, 2016. - 241 p.

Противодействие превышению власти или служебных полномочий работниками полиции: современные реалии и зарубежный опыт

Яцун Николай Николаевич, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Национальная академия внутренних дел, Украина

Аннотация: На основе сравнительного анализа выделены правовые и организационные меры противодействия и профилактики превышения полномочий в деятельности полиции, положительно зарекомендовавшие себя в других странах

Ключевые слова: зарубежный опыт, противодействие, профилактика, общественные институты, полиция.

Centre for European Reforms Studies a.s.b.l.
(Grand Duchy of Luxembourg)

European Reforms Bulletin
scientific peer-reviewed journal

2016
No. 4

Passed for printing 13.12.2016. Appearance 26.12.2016.
Typeface Times New Roman. Circulation 100 copies.

Design, computer page positioning, layout: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg**
All the articles are published in author's edition. Publishing institution: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg** (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité),
+352661261668, e-mail: bulletin@email.lu, <http://cers.eu.pn/bulletin.html>